De stervende dode

Henk van Kerkwijk

bron
Henk van Kerkwijk, *De stervende dode*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1965

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/kerk007ster01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

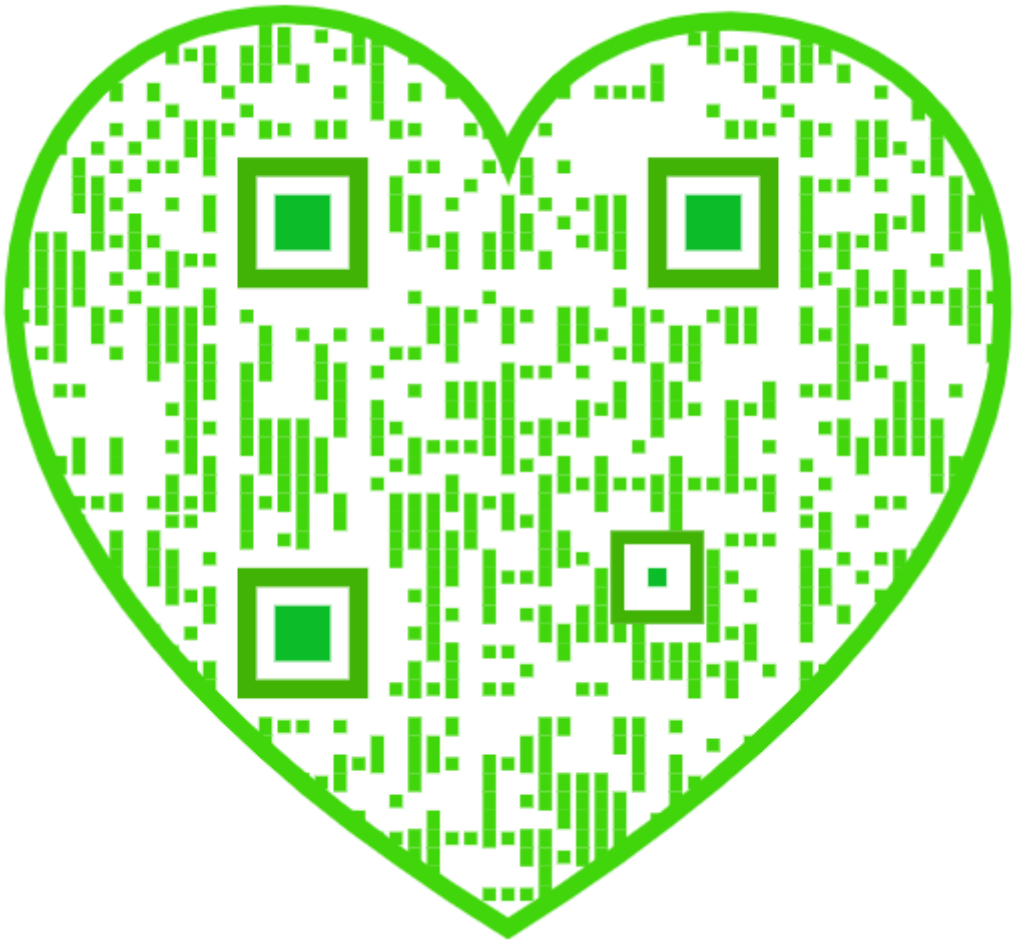

I

Leonard keek naar de gevangenisdominee tegenover hem. De man had het boek opgepakt waarin hij had zitten lezen. ‘Zo lees je Engels?’

‘Ja dominee.’ Vroeger zat ik gebogen voor hem, dacht Leonard, ik had hem op zijn schoenen kunnen kwijlen. Let us make our horror growing in ourself. Ourselves? Ourselfs? Mijn Engels is goed verrot. ‘Ja dominee.’

‘Ik dacht, ik zal vandaag eerst maar naar Versteeg gaan. Die zie ik niet lang meer.’ Hij boog zich voorover. Begon zacht te praten, of hij een geheim vertelde: ‘Volgende week v.i., hè,’ hij knipoogde ook nog.

V.I. Voorlopige Invrijheidstelling. Of hij het niet wist. ‘Ja dominee.’

Nou zou ik hem in zijn gezicht kunnen spugen, overwoog Leonard. Per ongeluk. Blij en nerveus geef ik antwoord. Meteen zit zijn gezicht onder de klodders. That face. That milky face of thy kingdom come, thy kingdom come. Dat ik het nooit hoef mee te maken. Een dag in de hel zou al die rechtvaardigen omsmelten tot spierbundels, knoken en pezen.

Lang bleef de dominee niet. Hij had meer te doen. Hij leek

tevreden met Leonard. Voorzichtig deed hij de deur dicht. Leonard keek om zich heen. Het was nog te vroeg om de zon in zijn cel te krijgen. Hij pakte het boek op, bekeek de kaft en legde het met een spijtig gezicht neer. Hij moest weer aan het werk. ‘Mijn Engels blijft verrot, hoeveel ik ook lees,’ grinnikte hij zacht. ‘Lees je Engels?’ Wat is die belangstelling toch opbeurend. Zijkerd. Natuurlijk had hij beter de humanist kunnen nemen, maar diens gezicht kon hij helemaal niet zetten. Hij was voor dominee en humanist gewaarschuwd. ‘Gluiperds hoor.’ Aan de pater zou je meer hebben. Maar ergens moest je tenslotte een grens trekken. Hij had de dominee gekozen omdat hij nieuwsgierig naar God en Gebod was geweest. Maar daar praten moderne christenen niet meer over. Hij had zich goed gehouden. Nooit had hij toegegeven aan de verleiding om, de geilige geest, gods behagen in Maria en de zoon, aan het eind van een kletspraatje te zetten. Ze hadden hem immers meteen gewaarschuwd: ‘Als je hier gauw weg wil, hou je dan gedeisd.’ Niks zeggen, smoel houen, knikken. Ziedaar volgende week, v.i. Vrij zijn. Om wat te doen? Studeren. Hij had er balen van. Zijn vader was trouwens duidelijk genoeg geweest. ‘Je advocaat betaal ik nog.’ Wat voor advocaat. Kreeg een nieraanval, draaide het ziekenhuis in en zijn assistent nam het over. De officier wilde een voorbeeld stellen. Bam, twee jaar. Goed het was anderhalf jaar geworden, wat dan nog. Zijn vader had niet van hoger beroep willen weten. Zijn vader had ook in de zaal gezeten en het arme vrouwtje gezien. Het zieltje, verdomde aanstelster. Haar trekkende mond zoog het medelijden van zaal en rechters naar zich toe. De officier was handig geweest, hij had

niet geroepen: ‘Ziet deze vrouw,’ hij had haar nauwelijks iets gevraagd, hij had zich om die paar vragen nog aan haar verontschuldigd. Beter had hij haar zieligheid niet uit kunnen meten. Haar lijden met dikke L.

Wat had hij gezegd? Om niet stuntelig te zijn had hij kortaf geantwoord. Zijn vader had met een rood gezicht naar haar gekeken, geen hoger beroep. Zijn moeder vertelde hem dat ze bij de advocaat in het ziekenhuis was geweest. ‘Paars werd ie,’ zei ze. Het vonnis kreeg er geen andere tint door. In de gevangenis hadden ze hem in het begin niet willen geloven, voor zoiets kreeg je geen anderhalf jaar. Jij niet, hij wel. Hij had begrepen wat hier van hem verwacht werd. Vriendelijk zijn, beleefd zijn, knikken. Niet rancuneus zijn tegen de maatschappij waarin je terug moest keren maar de straf dragen die je verdiend had. Zogenaamd werd er rekening gehouden met zijn betere opleiding bij de behandeling. In de praktijk kwam het er op neer dat hij hetzelfde werk moest doen als de anderen. Want ook het sociaal contact met de medegevangenen was belangrijk. Een aparte behandeling zou hem een gevoel van exclusiviteit geven waarin hij al te lang geleefd had. Apart werk voor hem zou extra werk voor het personeel tot gevolg hebben. Wat vooral verwacht werd was vertrouwen in de goede bedoelingen, want ach, bedoelingen verplichten tot niets. Met een oppervlakkige welwillendheid deed men de zaken af en keek uit naar de aflossing van de wacht. Zo had hij zijn tijd een jaar gesleten.

Negentien was hij geweest en nauwelijks gekust. Al erkende je dat niet want zoiets mocht je niet toegeven. Hij had toch alles meegehad: ruim geld, feesten op zolders, de auto van

zijn vader die hij wel eens lenen mocht. O ja, onder elkaar hadden hij en de jongens er wel over gepraat, over meisjes. ‘Hoe zou ze zijn in bed?’ ‘Die, die is zo geil als boter.’ Dat waren de gesprekken op de binnenplaats van de school. Die dingen werden luidop gezegd, maar na eerst te hebben omgekeken of er geen leraar in de buurt was. Waar moest je anders over praten dan over meisjes en versieren, over het schoolwerk soms. Je wist van elkaar dat je werkte om bij te blijven en volhield niets te doen. Dus over meisjes, over Vera die je een keer gepakt had op een feest, reëel was alleen de linker- of rechterhand al naar je schrijven geleerd had. Nu waren er anderhalf jaar voorbij. Hij wist nog niet hoe je met een ander lichaam moest omgaan. Misschien had hij in die tijd durven doorgraaien als er eens een aanmoediging kwam. Soms had je een meisje bij je en dan rukte ze zich plotseling los. Terwijl iedereen toch zei dat ze zelf ook graag wilden. Waarom werkten ze dan niet mee en duwden je weg?

Hier ging het vooral om het geduld, je moest voortdurend de houding hebben geduldig te zijn. Hoe zou het zijn als hij nu een meisje tegenkwam. Helemaal geen kans meer natuurlijk. Als hij hier maar weg was. Weg van dat geduld. Die v.i. zou wel doorgaan. Dan was hij de volgende week vrij.

‘Wat ga je nu doen?’ had de dominee gevraagd. Wat moest hij voor antwoord geven. Hij had zomaar iets gemompeld, dat hij eerst met vakantie wilde gaan. Dat wilde hij ook eigenlijk wel. Maar wat kon je voor werkelijk redelijks zeggen. Hij wist niet hoe hij zich zou voelen als hij weer buiten zou zijn. Hij had net zo goed geen antwoord geweten op de

vraag waarom hij niet studeerde. Je hebt er nu in ieder geval de tijd voor, hadden ze hem gezegd. Maar dat was niet waar, want je had juist geen tijd omdat je een leven als een metronoom leidde. De tijd was in keurige rechthoekige stukjes gehakt. Wanneer je net aan iets begon, was de tijd om en moest iets anders gebeuren, eten, tien uur, licht uit, slapen, luchten, verplicht dit, verplicht dat. Als finishing touch van zijn geduldfaçade was hij inderdaad aan een schriftelijke cursus begonnen. Hij had het niet vol kunnen houden. Het was eigenlijk het enige dat op zijn gedrag viel aan te merken. Een keer was hij bang geweest. Hij hoorde dat alle gevangenen getest zouden worden. O, het was niet zeker, maar men had het er over tijdens het luchten en ook onder het werk. Hij hield niet van psychiaters en psychologen, stel dat uit zou komen wat hij echt dacht. Het was waar. Eerst vertelden de bewakers wat er zou gebeuren en een dag daarna vond het onderzoek plaats. Hij bleek op te vallen. De man die het onderzoek leidde liet hem bij zich komen en praatte wat met hem. Hij had zich voor niets ongerust gemaakt. Het was alleen maar een intelligentie-onderzoek geweest.

Waarom zou iemand er ook belang in stellen wat hij werkelijk dacht. Hij gedroeg zich goed, dat was het belangrijkste. Voor wat hij dacht interesseerde zich geen hond.

Hij zag dat een klein streepje zon in zijn cel gekomen was. Zo laat al. Hij ging zitten, zakte wat onderuit en nam het boek in zijn hand. Do grow the horror in ourselves. O yes. But put oil on the lips of them you need. Hij kon beter geen Engels gebruiken, dat wist hij nou toch wel.

‘Lees je Engels?’ ‘Ja dominee, hebt u belangstelling voor

mij?' 'Nee Versteeg, geen donder.'

Hij grinnikte en mompelde: 'Ja, ja, de kleintjes worden groot.' Hij gooide het boek op tafel. Het gaf een droge tik. Hij pakte het boek nog eens, gooide het weer neer. Het neerkomen klonk nu iets anders. Hij ging er een tijd mee door. Ik zou de felle tikken kunnen noteren, dacht hij en de hele dorre, maar er blijven er altijd nog een stel over die ik niet kan onderbrengen. Ik kan ook geen exacte grens vaststellen. Daar zou je een meetapparaatje voor moeten ontwerpen. Hij peuterde in zijn neus en bekeek het vuil onder zijn nagel. 'Wijsvinger,' zei hij zacht, en harder: 'Wijs vinger.' Hij zette zijn vinger op het boek. 'Ik wou dat ik eens wat zinnigs dacht.' Dan zou ik het opschrijven en verder denken. Daar moet je mee oppassen, de dingen die je denkt moet je niet opschrijven. De post censureren ze, dat weet je. Wat doen ze als ze aantekeningen vinden? Maar zo kom je nooit verder. Je moet kunnen overlezen wat je gedacht hebt.

Je kunt natuurlijk gaan denken alleen maar om te zeggen dat je, wat je dacht, hebt teruggevonden in filosofische werken die je later las. Wat tenslotte niets bewijst. Tenminste niets anders dan het moraaltechnische van de meeste filosofische gedachtenwerelden. Je houdt toch altijd een keus uit drie: goed, kwaad en niets (jezelf). Want het laatste is tenslotte de enige realiteit die er bestaat. Jezelf. Niet degene die je ziet is reëel, maar het gevoel van het zien. Niet de pijn is reëel, maar de werking in je tijdens het pijn hebben. Het enige werkelijke aan doodgaan is de pijnangst. Er bestaat geen andere werkelijkheid dan jezelf. Dat is het enige concrete, het enige ook wat nooit tastbaar kan worden. Alles buiten jezelf kun je tastbaar maken, tot woorden toe.

Maar ook nooit meer dan tastbaar. Zelfs de keus is niet reëel. Je kunt niet uit drie kiezen, want maar een ding bestaat. Mensen en gebeurtenissen bestaan omdat jezelf er van weet. Iemand die vergeten wordt, gaat dood. Het is onmogelijk een inconsequentie te begaan omdat er maar één ding concreet is. Jezelf, jezelf, altijd jezelf. Buiten jezelf treden is jezelf in één punt slaan.

‘Je hoeft de consequentie niet te trekken. De consequentie spuit uit zichzelf,’ grijnsde Leonard zacht tegen het boek dat hij in zijn hand hield. Als hij terugkwam; al die andere denkertjes, onreële denkertjes, zouden ze nog steeds zo dik over symbolen praten. En niet te vergeten het terugvinden van eigen gedachten. Steeds weer het terugvinden van eigen gedachten. ‘Ik las een boek en dacht: verrek die denkt hetzelfde als ik.’

Leonard hoorde de voetstappen aankomen. Hij wilde ze niet horen, hij bleef strak naar het boek voor hem kijken en krabde extra nonchalant langs zijn dij. De cipier duwde de loszittende deur open en keek naar hem. Hij moest nu wel zo'n beetje verbaasd en vragend opkijken; dat hoorde erbij.

‘Wat moet dat? Waarom ben je nog niet op het werk?’ Voorlopig had de cipier alleen nog maar ergernis om het lopen waar hij geen zin in had.

Leonard zei maar wat. Het ging hem te ver om echt zijn best te doen: ‘De dominee was hier.’

‘Ja, laten we mekaar nou geen mietje noemen. Dat is zeker een half uur geleden.’

O God, hij probeert redelijk te zijn. ‘Ik dacht er niet aan,’ mompelde hij zomaar, om wat te antwoorden.

‘Je weet zo langzamerhand toch wel hoe het hier toegaat.’

‘Ja.’

‘Nou moet je niet denken je alles te kunnen permitteren omdat je volgende week met v.i. gaat.’

‘Natuurlijk.’

‘Wat zei je?’

‘O, niks.’

‘Zo moet je nou net niet beginnen, hè. Dan zit je fout jongen, volkomen fout.’

Leonard klemde het boek in zijn handen. Op de grond gooien, kapotgooien en vertrappen. De celwanden lopen taps toe naar de vloer. Leonard zag de cipier een stap naar hem doen. Nee, dacht hij, nee ik mag 'm die gelegenheid niet geven. Dat zou al te mooi zijn. ‘Ik ga al.’

‘Je pakt 't helemaal verkeerd an, hè.’

Leonard zei niets. Hij liep de cel uit naar de werkplaats. Hij zette zijn voeten zo voorzichtig mogelijk neer. Als zijn stappen maar iets te hard weerklonken zou de cipier nog achter hem aankomen.

De jongen die naast hem werkte, was nieuwsgierig of de dominee nog wat gezegd had.

‘Wat zou ie gezegd moeten hebben?’

‘Nou gewoon, hè. Over je v.i.’

‘Dat heeft de directeur me twee weken geleden al verteld.’

‘Hij zei dus niks?’

‘Ach het gewone praatje.’

Wat moet ik hem zeggen, vroeg Leonard zich af. In godsnaam, soms wou ik dat ik de dingen vertellen kon zodat hij ze begreep. Mijn antwoord is nu alleen maar een vuist zon-

der vingers. Hij steunde zijn hoofd in zijn handen.

‘Wat heb je?’

‘Als ik terugkom, hè, hoe zou het dan zijn. Ik bedoel niet die paar mensen die ik nog ken, maar thuis.’

‘Je ouwelui hebben poen zat. Ze laten je niet zakken.’

Op een of andere manier deed het Amsterdams van zijn buurman Leonard altijd een beetje would be aan.

‘Nee, dat staat ook in de rapporten. Volgens de adviesraad zit 't goed. Volgens de reclasseringsraad zit 't goed.’

‘Waar maak jij je dan dik om?’

‘Het plan is nog dat ik ga studeren - 't Is allemaal te mooi. Ze hebben ook m'n hoger beroep niet betaald.’

‘Man wees blij.’

Slaat het wel ergens op, vroeg Leonard zich af. Maar hij kon geen verband ontdekken.

Hij stond buiten. Iets voelen deed hij niet. De zon scheen niet maar er was ook geen regen. Eerst was hij nog bij de directeur geweest. Samen hadden ze een monoloog opgevoerd waarbij het modern meubilair om de herhaling kleurde. Hij had een hand gekregen, maar aan zijn handen was nu niets meer te zien. Bij de cipier had hij nog even moeten wachten. Een paar papieren werden gestempeld, die moest hij meenemen, met een treinkaartje, een enkele reis.

‘Over een paar uur zit je in Amsterdam, kerel.’

Nee, het zou ook wel niet gaan regenen. Van opluchting zelfs was niets te bespeuren. Het leek hem meer of hij een rugzak omhad. Hij had dezelfde tegenzin in zichzelf als vroeger wanneer hij een trekker tegenkwam. Ferm voortstappend, de rug bol en tegen een schouderblad het klotsen van de

olie in een primus. De toekomstlach was bij de meesten wel geweken hoewel er altijd nog waren die dat spoor van hun opvoeding meedroegen.

Leonard ging de stoep af. Bijna automatisch tastte hij naar de leuning. Maar er was er geen aan de gevangenismuur waar hij nu langs moest. Waarom had hij op de stoep niet met zijn ogen geknipperd. Dan zou hij tenminste aan een filmopvatting voldaan hebben. De hele weg naar de trein hield het hem bezig.

Eenmaal onderweg, boomplukken en veldjes wisselden elkaar af, voelde hij zich niet op zijn gemak. Toch had hij zich al dagen tevoren ingeprent dat het niet aan hem te zien zou zijn waar hij vandaan kwam. Uit de gevangenis. UIT DE GEVANGENIS. Moest hij er zelfs in gedachten al omheen draaien. Op het kleine perron was geen controle geweest. Hij had zo kunnen instappen. Pas na 's-Hertogenbosch had een conducteur even naar zijn kaartje gevraagd. De banken tegenover hem waren leeg. Die naast hem ook. Er was niemand behalve hij. Zelfs niet in de uiterste hoek aan het andere raam, de geijkte tweede keus plaats. De mogelijkheid al dat iemand zou kunnen komen, benauwde hem. Hij wilde geen andere mensen onder ogen komen dan die hij zelf zorgvuldig had uitgekozen. Geen vreemden maar ook niet zijn vader of moeder. Hij wilde eerst de reacties peilen van die hem bekend maar onverschillig waren. Dan kwam hij te weten waar hij zich aan te houden had. Hij probeerde wat te lezen, nog steeds het Engelse boek. Het lukte niet. Hij kon zijn aandacht er niet bij houden. Hij werd afgeleid door een lastig beven in het vlees van zijn handpalmen. Aan de buitenkant was niets te zien. Rond kijkend, naar buiten kij-

kend, merkte hij af en toe niet te weten wat hij dacht. Als hij dacht? ‘Troep verdomme.’ Hij sloeg kletsend op zijn dijen. Waarom was het niet de hand van een ander? In Zaltbommel was het druk. Drukker dan Leonard verwacht had. Hij moest een paar naar binnen dringende mensen opzij stoten om naar buiten te komen. Naar de telefooncel lopend voelde hij dat het zenuwachtige gevoel in zijn handen niet verdwenen was. Hij ergerde zich. Hij had zin om de ruiten van de telefooncel stuk te trappen. Met de hak van zijn schoen. De telefoon in zijn hand, hij had het kengetal al gedraaid, kon hij zich het nummer van zijn ouders niet meer herinneren. Hij nam het boek van Amsterdam en werkte zich door de lijst Verstegen. Zijn moeder nam de hoorn op.

‘Mevrouw Versteeg.’

Hij vertelde haar waar hij zat en ook dat hij eerst een beetje rond wilde kijken.

‘Zou je niet thuiskomen. Dat heb je toch gezegd.’

Hij had het gezegd. De laatste keer dat ze op bezoek was. Een paar woorden als een dijk tegen een ontroering die hij niet hebben kon.

‘Nee ik kwam iemand tegen.’ Wat deed het er toe wat hij zei.

‘Je vader is niet thuis.’

De schoft. Hij schaamt zich zeker voor de zoon die hem teleurgesteld heeft. Hij schaamt zich voor de vragen van nietsvermoedende relaties: ‘En hoe is het met uw zoon?’

‘Zaken zeker. Zoiets zal hij wel gezegd hebben.’

‘Kom je nou echt niet?’

‘Geloof jij dat het zin heeft?’

‘Jongen. We willen heus het beste.’

‘Ik heb zin in vakantie. Het zal niet lang duren. Een week, misschien veertien dagen.’

Bij de uitgang zette de controleur met de tong uit de mond voorzichtig een stempeltje, Zltbm. Hij moest niet proberen een halte eerder weer in te stappen. Voor het station stond een richtingaanwijzer. Amsterdam, Utrecht, Geldermalsen. In een parkeerstrook aan de grote weg ging hij staan liften. Hij besefte dat hij inconsequent was. Hij zou bij vreemden in de auto komen. Maar welke gek had ooit gezegd dat je keus had.

II

Laura probeerde de vogel, die ter hoogte van de lamp door de kamer vloog, tegen te houden. Hij bleef buiten haar bereik. Merkwaardig dat ze niet bang was. Het was toch een groot beest, met een spanwijdte van bijna een meter. Ze had aan het raam gezeten, door het zoevend geluid van de vleugels was ze geschrokken. Het waren geen vleugels, maar vlerken. Toch was het een vogel, dat had ze meteen geweten. De buikveren lieten los en kwamen zacht ratelend op het linoleum terecht. Aan het spoor kon je zien dat het dier zuivere cirkels vloog. Ze liep met haar handen in de hoogte achter hem aan. De buik kwam te voorschijn, hij was van donkerblauw aardewerk. Als hij nu iets lager vloog, kon ze hem pakken. Hij veranderde plotseling van koers. Hij ging recht op de muur af en sloeg met een doffe tik in stukken. In de romp zat een stroperige gele massa. Het stonk verschrikkelijk. Laura sloeg haar hand voor haar mond en neus. Ze sprong naar het raam, ze moest frisse lucht hebben. Met een hand gaf ze een ruk aan de spanjolet. De aardewerkscherven waren te zwaar om aan de muur te blijven kleven. Een voor een lieten ze los en vielen op de grond. De vlerken zakten tegelijk met de grootste klont geel langzaam

over het behang naar beneden. Laura tastte er met haar hand naar. Rillend trok ze weer terug. Dit was te walglijk om in te roeren. Maar ze werd er door aangetrokken. Die stank. Je zou je vingers moeten afsnijden als er wat aanzat. Ze vluchtte naar de badkamer en draaide de kraan open. Als je water ziet stromen, is het net of ook de stank verdwijnt. Ze waste haar handen, al was er niets aangekomen, en daarna haar gezicht. Ze keek in de spiegel. Ze zag er goed uit, dat wist ze. Van de shock een jaar geleden was ze volkomen hersteld. De dokter was eerst nog bang geweest dat ze een tic zou overhouden. Het was niet gebeurd, de zenuwtrek was na een paar weken verdwenen. Ze was er blij om. Afschuwelijk die steeds weerkerende trillende bewegingen in je gezicht, met natuurlijk een slijmstraaltje vanuit een mondhoek. Steeds veeg je het te laat af. Iedereen die het ziet heeft medelijden met je. Al dat medelijden, nauwelijks verborgen zelfgenoegzaamheid, dat is het. Wat koop je er voor. Ze vroeg niet om medelijden. Ze wilde dat er werkelijk recht gedaan werd, niets anders. Op die dag zou ze wachten, ze wilde erbij zijn, ze zou er bij zijn, dat wist ze.

Als die tic was gebleven zou het zeker bij haar mondhoek geweest zijn. Ze streek zich voorzichtig over de lippen. Lipstick had ze dan ook niet kunnen gebruiken. Frits dood, al meer dan een jaar. De kerel zat nog steeds. Het was niet eens een kerel, maar een joch. Toen reed hij in de auto van zijn pa.

Ze reden heel rustig, richting Amersfoort. Waar gingen ze ook weer heen, naar huis? Juist niet naar huis, Amersfoort. Wat moesten ze in Amersfoort doen? Waarom kon ze zich

dat nou nooit herinneren? Ze gingen gewoon een eindje om, dacht ze. Alleen die wagen moest zo nodig vlak bij de bocht passeren. Arme Frits, hij was nog naar buiten geklommen met zijn wonden. Zij was uit de auto gehaald, uren later misschien. Ze hadden haar verteld dat ze niet eens huilde. Of dat waar was? Natuurlijk niet, ze hadden haar wat wijs gemaakt om de straf van die jongen te drukken. Vriendjespolitiek, een rijke student in de auto van zijn pa, die moet je toch nog een kans geven.

Frits was begraven zonder dat ze hem eerst nog gezien had. Ze had in het ziekenhuis gelegen, voor die shock natuurlijk. Dat ze niet bij de begrafenis geweest was, zou wel de reden zijn dat het zolang geduurd had voor ze helemaal begreep dat Frits er niet meer was. In het begin, ze moest er eigenlijk om lachen, al klonk lachen wat wrang, had ze vaak gedacht dat Frits helemaal niet dood was. Nee ze hielden hem van haar weg, weer een of andere truc van die lui, het kon zijn om haar ziekte. Maar zij met haar lekenverstand dacht dat een goed bericht toch alleen maar gunstig kon werken. In het ziekenhuis had ze zich dagen voorgehouden dat het zo was. Tot vijf keer toe had ze de dokter tot wanhoop gebracht door aan het eind van een redelijk praatje, over haar plannen, over muziek, over een gemeenschappelijke kennis die in dezelfde tijd als de dokter gestudeerd had, te vragen of hij Frits gauw bij haar wilde toelaten. Een paar dagen daarna had hij blijkbaar met de kennis gepraat. Heel voorzichtig begon hij over haar huwelijk. Hij behandelde het onderwerp bijzonder omzichtig, zij was zich het verlies van haar man tenslotte nauwelijks, of helemaal niet, bewust. Hij scheen veel belang in de gewoontes van Frits te

stellen. Bij hem was het begonnen, al liet hij niet veel los. Daar, in het ziekenhuis hoorde ze de eerste veronderstellingen, woorden werden in haar mond gelegd. Lekker sabbelen, even slikken. Het was niets bij wat later allemaal kwam. Ze hadden eerder medelijden met het joch dan met haar. De rechters hadden haar niet geloofd. Dat begreep ze nu wel. Hij had anderhalf jaar gekregen, die jongen. Of Frits tegen anderhalf jaar in te wisselen was bij de stations-change. Kennissen hadden gezegd dat het een ontzaglijk zware straf was, die niet vaak werd gegeven. Het had geklonken of ze blij moest zijn dat ze nog zo'n prijs kreeg voor haar artikel. En dat moest in verhouding staan met de dood van haar man. Anderhalf jaar voor zijn moordenaar. Moordenaar. De kennissen moesten het eens horen, sommige zouden hardop grinniken. Ze zijn tenminste eerlijk, ze reageren even stom als volkstypes op iets wat hun vreemd is. Veel erger zijn ze als ze proberen je te begrijpen. Ze nemen je uitbarsting als een beetje dramatisch dikdoen, maar daar stappen ze overheen. Ze proberen zich in jouw ideeën in te leven. Goed het is natuurlijk vervelend dat je nog geen afstand van de dingen hebt kunnen nemen, maar ondanks die kennelijke onmacht van je zullen ze toch eens proberen alles met je door te praten. ‘Kijk Laura,’ ze steken van wal, hun boerenbedrogverstand gaat aan het werk. Ze proberen je de dingen te laten zien zoals ze werkelijk zijn, zoals zij vinden dat ze zijn. Wraakzucht was nu eenmaal iets dat in deze maatschappij niet meer thuis hoorde. Bij het inpassen in de maatschappij had je ook aanvaard dat de taak van wreker aan de staat toeviel. Goed, je las nog wel eens over bloedwraak in de krant, maar dat waren altijd berichten uit war-

mer streken, Corsica, Italië, Afrika of zoiets. Die nieuwtjes stonden als lachertjes tussen de zware politiek om een krant nog leesbaar te houden. Een zachte wenk om je niet belachelijk te maken, daar kwamen alle goedbedoelde gesprekken op neer. Het kwam er niet op aan of ze verdriet had om Frits. Ze houden je hun objectiviteit als een holle lachspiegel voor. Ik moet zelf toch ook wel voelen dat dat moordenaar een beetje belachelijk klinkt, tenslotte was er geen opzet in het spel. Ja, ze durven spel te zeggen, ze laten het zich ontvallen: spel, omdat het hele praten met mij voor hen ook niets anders is. Bovendien een spel waar eer mee te behalen valt. Later, natuurlijk jaren later, zeggen ze: ‘De moeilijkheid was dat je haar moest leren de dingen in de juiste proporties te zien.’ O, ze slaan zich zelf er niet voor op de borst. Zeker niet. Zo resulteert elk gewonnen spel in een speklaag waardigheid waar tenslotte geen speldeprik redelijkheid meer doorheen kan.

Haar handen waren ijskoud. Voor zich uitstarend had ze ze op de bodem van de wasbak gedrukt terwijl het water eroverheen bleef stromen. Ze pakte een doekje en maakte het nat. Misschien kon ze de vlek van de muur afvegen. Ze deed de kamerdeur open. De lucht was nu wel weer te dragen. Het had dus geholpen dat ze het even had laten doortochten. Het raam zwaaide heen en weer. Ze had het vergeten vast te zetten. Ze boog zich door het open venster naar buiten. Het begon al druk te worden. Zo vanaf de tweede etage had je er behoorlijk uitzicht op. Het liep tegen het spitsuur. Nu had ze de meeste kans. De jongen zat nog, zeiden ze. Maar wie weet was hij al los. Wie lieten ze tegenwoordig niet allemaal op vrije voeten. Voor haar ogen zou het gebeuren,

beneden haar. Hij zou in stukken gereden worden. Dat was recht. Onbegrijpelijk dat ze de kamer was uitgegaan terwijl ze hier hoorde te wachten. Het kon vandaag zijn, ook morgen, maar zij zou het zien. Ze ging in haar stoel zitten en legde het doekje in de vensterbank. Ze moest zich niet laten afleiden door wat er in de kamer gebeurde. Belachelijke drukte, al die mensen. Reed daar een eend? Ja, nee het was niet die van Henri. Hij had toch gezegd dat hij een dezer dagen zou langskomen. Brieven schreef hij nooit. Hij was er wanneer het zo uitkwam. Vaak op doorreis naar een of ander vreemd adres, waar een oude stoel, een bureautje, een antieke klok stond. Hij had haar wel eens meegenomen (idiote manier van inkopen had hij eigenlijk). Laatst, toen hij kwam, had hij een paar ringen bij zich. Er was er een met een strak blauw email zegel aan de rand afgezet met kleine diamanten. ‘Vroeg 17e eeuws,’ had hij gezegd, ‘daar zijn zeker vijf matrozen, onderweg naar de Oost, één-twee-drie-in-gods-naam voor gegaan.’ Ze had hem mogen hebben, maar ringen nam ze nooit aan. Gek eigenlijk. Trouw aan een dode was het niet. Ze had van Frits gehouden, dat hield niet in dat ze na zijn overlijden geen ander meer mocht hebben.

Frits, niet aan denken. Ze moest ook niet proberen Frits met Henri te vergelijken. Waarom niet, ze herinnerde zich hem precies. Je bent niet voor niets zes jaar met iemand getrouwd geweest. Ze schudde haar hoofd.

Het zonlicht viel schuin de kamer binnen. Kijk een hele gele streep op de muur. Hoe lang zou het nog duren eer dat joch daaronder lag. Het gebeurde, dat stond vast, maar wanneer? Ze zou niet de trap af willen lopen. Ze wilde dat ze

dan vliegen kon. Prachtig zou dat zijn. Brede zwarte vlerken naast je. Ze zou boven dat lichaam rondcirkelen, koel naar beneden kijken, alles zien. Om je gek te lachen. Opbellen zou ze, al die schoften. Vrienden, ja wat vrienden, vrienden, vrienden. Ze belde ze op, kom onmiddellijk naar me toe. Kom kijken, dan kun je zien hoe Frits erbij lag. Als dat joch. Dan zullen jullie niet meer zeggen dat ik het overdreef. Het was goed tussen Frits en mij. Ik heb het achteraf niet mooier gemaakt. Alleen jullie praten vanuit je eigen standje. Jullie zitten zelf allemaal in de rotzooi en nu probeer je ons, achteraf, hetzelfde vuil aan te smeren. Jullie denken, zoals het bij ons is, zo is het normaal. Dat het ook anders kan, komt niet bij jullie op. Maar bij ons was het anders.

Frits was sterk, hij kon zwaar en hard tegen me aanliggen. Ze miste hem. In het begin was ze zich niet bewust geweest dat hij nooit meer terug zou komen. Ze had zich er op betrapt dat ze automatisch eten voor twee klaarmaakte.

Ze had het niet gezien, niet hoe het gebeurde. Ze schrok van de klap. Het scheurend, krakend geluid van in elkaar schuivend blik. Alsof de gootsteen leegliep. Dat gillen, zo hoog, zo hard gillen. Dat was het. Ze stond rechtop voor haar raam. Op het kruispunt nog geen honderd meter van haar huis. De stoet mensen werd een cirkel. Het gillen nam af; het bleef doordringend.

Laura lachte breed, ze dacht dat ze groter pupillen kreeg. Schreeuwend van vreugde rende ze naar de deur, een boom stond haar in de weg. Boven op de heuvel stond een stevige wind. De hei had haar nylons opengeprikt. Met haar hakken

kon ze moeilijk houvast krijgen in het mulle zand. Het was avond, waar stapte ze? Zien kon ze bijna niet. Het enige licht dat ze kreeg kwam van de snel voorbij schietende auto's. Ze moest zo gauw mogelijk de heuvel af naar de weg. Eerst door de brembosjes, dan langs een paar kleine dennen. Een paar keer was ze al gestruikeld, en had steun gezocht aan de stammen. Ze kreeg de hars niet van haar handen. Waarom was het ook geen volle maan. Bij het wegduwen van een tak bleven er wat naalden aan haar handen kleven. Nu stond niets meer in de weg, ze kon het beton duidelijk zien. De helling er naar toe was nauwelijks begroeid, hier en daar lagen bossen takken om verstuiven tegen te gaan. Ze zette het op een lopen, naar de weg, de weg moest haar bij zich hebben; voor het eerst viel ze languit. Ze merkte dat het zand niet warm meer was, ze was verbaasd, koelde het zo snel af? In de zon was het de hele dag gloeiend geweest, alleen waarom was de hei nog zo kaal? Ze voelde het koele stof op haar tong en tussen haar tanden, haar mond bleef droog, toch probeerde ze het zand uit te spugen. Vergeefse moeite. Het zat ook in haar haar. Het was onmogelijk weg te vegen. Haar handen waren van grof schuurpapier, als ze de hars met zand en naalden eraf haalde deed het pijn. Ze kon niet meer voelen van welke stof haar rok was, wist ze nog welke rok ze aangetrokken had? Bij het opstaan kwam de nacht haar warmer voor dan het zand. Er was beneden iets ergs gebeurd. Ze had haast, er was iets dat ze zien moest vlak bij de bocht. Ze kon niet over de takken lopen, ze moest kruipen maar ze had niet veel tijd. Ze zag nu dat er twee auto's stonden, de een had zich begraven in de flank van de ander. Frits lag naast hun wa-

gen, had die rotzak haar niet zo moeten treiteren, hij had de hele avond verpest, terwijl het toch geleken had dat hij het echt meende met het uitgaan. Ze moest harder lopen, kruipen ging niet meer, ze moest lopen, zo hard mogelijk lopen. De twee wagens reden nog en Frits, met een touw eraan vast, schoof mee, gleed steeds sneller mee. Ze hijgde, ze liep nu zo hard als ze kon, haar nylons aan flarden en overal schrammen. Ze moest ze inhalen, ze moest voor Frits zorgen. Ze deed haar ogen dicht, soms lijkt het alsof je meer opschiet als je nietsziend voortrent. Nee toch kijken, er zat een bocht in de weg, je wist niet hoe ze draaiden. De Mercedes versperde de straat. Een kring mensen met de fiets nog in de hand, stond eromheen. Daar lag hij, daar lag hij, ze had geweten dat de dag zou komen, hij had gedacht er met anderhalf jaar af te komen, dat zat hem niet glad. Wat had hij met Frits te maken? Frits had hem nooit iets gedaan. Wat had het hem kunnen schelen, twee mensen die gelukkig zijn met elkaar, daar rij je op in.

De toeschouwers hadden weinig zin om haar door te laten. ‘Ik ken hem.’

‘Ze kent hem,’ riepen ze van achteren, ze drongen mee.

‘Het is haar zoon.’

De eigenaar van de Mercedes keerde zich om en kon met moeite worden tegengehouden.

De mensen maakten nijdig plaats. Laura wrong zich naar voren tot vlak bij de motorkap. Een jongen, zijn fiets door zich heen, was voor de helft te zien. Het gezicht lag met het achterhoofd tegen de rechter voorband, uit de neus kwam wat bloed.

‘'t Is hem niet.’

Misschien hoorden de mensen de teleurstelling in haar stem. Ze keken in ieder geval verbaasd naar haar toen ze zich omdraaide en terugliep naar huis.

III

‘Ik heb een ongeluk gezien,’ zei Laura.

Hij schoof het gordijn wat opzij.

Op een paar honderd meter zag hij een grote oploop, er stonden een paar patrouillewagens, en een ziekenauto manoeuvreerde zich voorzichtig tussen de mensen. Het was dus geen opstootje. Het volk liep niet meer te hoop. Nou ja, om dood en spelen. ‘Was jij erbij?’

‘Ja.’

‘Heb je 't gezien?’

‘Ja.’

En nadrukkelijker: ‘Zag je het gebeuren?’

‘Nee.’

Henri voelde zich verward. Wat was beter? Verder vragen, zijn mond houden? Hij wilde niet over het ongeluk praten, maar later was het misschien moeilijk er over te beginnen. Hij wist van de omstandigheden van het ongeluk vrij veel. Niet alleen van Laura, met haar had hij het er liever niet over. Maar vooral van de advocaat van Versteeg die van hetzelfde studiejaar was als hij. Ook Frits had hij gekend, een jaar of zes geleden had hij hem voor het eerst ontmoet. Een ontmoeting was het niet geweest trouwens, meer een

kruising van twee krommen, ver van het geprojecteerde punt. Achteraf was het een bizar spel geweest. De lijnen waren een tijd om elkaar heen blijven draaien zonder ooit ergens een snijpunt te krijgen. Tot één zich tenslotte werkelijk in het oneindige verloor. Het werd tijd ook. Hoe kwam hij er aan? Zijn wiskundeleraar had een keer zo iets gezegd. Al de leraren en onderwijzers die hij zich herinnerde hadden iets aan hun ogen gehad. De wiskundeleraar was bijziende. Een grapje was het geweest, waar natuurlijk niemand in de klas om lachte. ‘Kruisende lijnen, jongelui, moet je zien als twee mensen die elkaar passeren maar nooit tegen zullen komen.’ Tegenkomen was dan ontmoeten.

Hij moest met haar praten. Zijn vriend, de advocaat, had verteld dat Versteeg vrij was gekomen. Laura en hij moesten op reis zijn als het bericht doorkwam, had hij bedacht. Zij ging als zijn vrouw. Hij wilde haar mee hebben. De brede, piepende hotelbedden moesten ze maar voor lief nemen. Ze zag hem graag, die pretentie had hij - hoewel vandaag - Hij had al vaak genoeg met haar geslapen. Hij wilde het in ieder geval vragen.

Het verkeer was nog steeds gestremd. Er scheen iemand in de ziekenauto te moeten. Vervelend, het leek haast onmogelijk over een reis te praten zonder over 't ongeluk te beginnen. Hij ging achterop de brede rug van Laura's stoel zitten en streelde voorzichtig haar kin. Een hand vol warmte. Zo had hij in Zuid-Amerika het jong van een geschoten vogel in zijn handen gevoeld. ‘Lekker zacht vel.’ Ze zei niets, hij moest beginnen. Zou ze meewillen?

‘Lag Frits er ook zo bij?’

‘Ik had een shock.’

‘Wat dacht je te zien?’

‘Ik weet het niet.’

Ze loog? Terugkomend naar huis had ze kijkers gezien en de politie die zich zakelijk haastte de opstopping zo snel mogelijk ongedaan te maken. Of was ze ook bij het slachtoffer geweest? Er was een slachtoffer, ze waren bijna klaar bij de ziekenauto.

‘Aanrijding?’

‘Ja.’

Dat wist hij. ‘Twee auto's?’ Natuurlijk twee auto's.

‘Nee.’

Laura schoof zijn hand opzij. Ze stond op en trok de gordijnen dicht zonder nog naar de straat te kijken.

‘Wel fijn zo donker,’ zei Henri. ‘Ik heb een hekel aan zon.’

‘Ga toch eens zitten.’ Laura wees hem een stoel.

‘Ik hou niet van zon.’

‘Is dat alles?’

‘Ik ben bang voor m'n ogen. Ik voel er ook niets voor om als gebruinde atleet langs het strand te flaneren. Daar heb ik het figuur niet voor. Maar m'n ogen zijn het voornaamste -’ Hij stopte, dat heb je als je ergens te veel bij betrokken bent, je komt er niet uit. Hij draaide zijn stoel zo dat hij met zijn hand bij de schoorsteen kon. ‘De zon geeft mijn ogen geen licht, maar brandt ze uit. Of iemand met een lasvlam naar me toekomt, de gashouders op een karretje achter hem aan. Pervers zul je denken, sadistisch, eerder masochistisch trouwens. Dat doet er niet toe, ils sont d'une famille. Mooie kotertjes, in wellust gebaard tijdens de schepping verwekt. Alleen in de schemering kun je kijken. Dan zie je hoe de wereld langzaam naar de nacht

groeit. De vormen dijen uit, alles wordt immenser.’

‘Dat je zo bang kunt zijn.’

‘Ik ben niet bang. Ik moet mezelf angstig maken. Ik bespeel een paar gedachten. Wáár is alleen, dat ik een hekel heb aan overdadig licht. Toen ik pas uit Zuid-Amerika terug was, wilde ik eerst de tijdverdeling tussen slapen en op zijn totaal omkeren. Overdag zou ik slapen, 's nachts werken. Dat doen er wel meer. Het ging niet. Ik kreeg geen toestemming voor de winkel om 's nachts open te zijn.’ Laura lachte. De nachtvergunning voor de antiekzaak had hij nooit aangevraagd. Het idee was er opeens. Hij zou het willen. Een winkel te hebben die 's nachts open was. Schaars verlicht natuurlijk en de weinige lampen mat en gelig. Vreemde klanten zouden er komen, gebochelden die niet meer tegen omkijkende mensen en stokkende gesprekken konden; opgejaagden, even uit hun schuilplaatsen gekropen; vrouwen met afwijkende gezichten, drie ogen, verhoornde oren die ratelden en een stem die tremuleerde van te veel goedheid; blinden voor wie het toch niets uitmaakte en die het 's nachts veiliger vonden, voorzichtig en zacht zouden ze de kandelaar aftasten die ze kopen wilden.

Laura ging naar de keuken om koffie te zetten.

Het moment om rond te kijken, dacht Henri. Hij strekte zijn benen zo ver mogelijk uit. Laura had de kamer niet veranderd na de dood van haar man. Om zijn zaliger nagedachtenis, ‘de proleet,’ mompelde Henri. Hij kon het niet schreeuwen nu Laura in de keuken was. Maar hij zou het een keer doen, coûte que coûte, Frits was een proleet, hier in deze kamer die nog alles van hem had.

Dat Laura achteraf zo'n fraai beeld van Frits was gaan ophangen, had Henri minstens zo verbaasd als haar andere vrienden. Ze had haar man opgeverfd, hem een draak laten verslaan en een pluche gezicht gegeven. Hij was er de man niet naar om de romantische restauratie van een realistisch schilderij ongedaan te maken. Hij kon met esthetisch welbehagen naar een zieke bloem kijken (behoedzaam een zachte sigaret rokend). Dat was tenminste een houding.

Geen verklaringen, je likt je vingers maar ergens anders bij af.

Frits, hij had er bijna een gewoonte van gemaakt afspraken te zetten op avonden dat zij uit wilde. 's Morgens verbeeldde hij zich goedgehumeurd te zijn, liep zingend door het huis en probeerde haar aan het lachen te maken. Lukte het niet, dan werd hij woedend. Ze hadden vaak ruzie. Als er mensen bij waren soms nauwelijks onderdrukt. Henri was erbij geweest. Hij hoorde dingen waar hij niets mee te maken had. Frits en Laura schoven toespelingen onder het tafelkleed door en hij moest erbij zitten of hij de beweging onder het katoen niet merkte. Het was het angstige gevoel van iemand die in een volle kamer een wesp ignoreren moet. Je bent weliswaar bang dat je gestoken wordt, maar je springt niet overeind want je wilt niets omgooien.

Bovendien waren er avonden geweest dat Frits er een spelletje van maakte hem als bondgenoot in het gesprek te betrekken. Hij had moeten opstaan, schreeuwen: ‘Hou je kop. Hou in godsnaam je kop.’ Hij? Hij was blijven zitten, colbert vol gêne. Zachthouten beeld met houtworm. Het kon immers niet. Je kon dat niet doen. Hij ontweek Frits beleefd. Een sierlijk en vermoeid grapje dat was het beste. Al merk-

te Laura dat hij wist wat er aan de hand was. Frits zag het niet, hij dacht zelfs dat hij steun kreeg en probeerde zich ook een zekere zwier aan te meten. Hij miste het vermogen zichzelf niet als heilig en onaantastbaar te zien. Geen basis voor ironie, hij kwam niet verder dan sarcasme.

Henri had die avonden met Laura en Frits gehaat. Hij had zich er zoveel mogelijk aan proberen te onttrekken. Hij had zich tot gewoonte gemaakt eerst beneden aan de trap te luisteren of ze geen ruzie hadden. Het was voorgekomen dat hij ze kon horen schreeuwen. Dan moest hij wegkomen, dicht langs de muur schoof hij, als ze hem maar niet zagen. Jongens met bromfietsen stonden bij elkaar met meisjes van vijftien, zestien (kermishaar van gesponnen suiker en de net sappige billen gespannen in - handige - broeken). Ze grijnsden naar hem. Hij wist dat hij te lang naar ze keek. Hij kon niet nalaten te bedenken hoe het zou zijn als zo'n meisje tegen hem aanstond en hij haar aftastte. Langs de rug naar beneden - Onder elkaar begonnen ze te grinniken, deden ze altijd, ook al schonk hij geen aandacht aan ze. Hij hoopte niet dat ze zouden gaan schreeuwen. Als Laura en Frits eens naar buiten keken. Hij voelde de stenen langs zijn jas schrapen. Hij kwam langs een raam, even niets, weer stenen. 't Zou wel afgeven.

Twee voorbijgangers, man en vrouw, gezet, grof, bleven voor hem staan. De man bekeek hem van top tot teen. Henri drukte zijn schouderbladen tegen elkaar. Zo moest een negentiende-eeuws advocaat zich gevoeld hebben als hij door het volk bedreigd werd.

‘Vuilak,’ zei de vrouw, ‘vuile smerige gluurder.’ De man greep zijn vrouw bij haar arm. ‘Ze moesten de politie op je

afsturen.’ - en trok haar mee. Op de hoek veegde Henri met zijn mouw zijn voorhoofd af. In het restaurant aan het eind van de zijstraat belde hij op dat er iets tussengekomen was.

's Winters kon je makkelijker wegkomen, dan was het donker.

Een keer, het leek stil, kwam juist de buurman naar buiten en ging naast Henri staan. Samen keken ze naar boven.

‘Ik zou maar niet gaan.’

Henri bekeek hem van opzij. De ogen van de buurman lagen op zijn schouder. ‘Nee?’

‘'t Lijkt wel stil, hè,’ en zijn ogen van de schouder afrollend, ‘maar 't kan zo weer beginnen.’

Laura ging weer zitten. Hij had de deur gehoord zonder zich te realiseren dat ze binnenkwam.

‘Henri.’

‘Ja.’

‘Waarom laat je je toch Henri noemen?’

‘Voor ik naar Zuid-Amerika ging, heette ik nog Henk.’

‘Ja.’

‘'t Was eigenlijk vlak na m'n doctoraal. Het schip vertrok. Ik stond met m'n handen in m'n zakken naar de wal te kijken. Ik moest lachen. En m'n vader en moeder maar wuiven.’

Zijn belangstelling voor Zuid-Amerika, de rigoreuze methoden die hij had voorgesteld om bepaalde problemen op te lossen hadden destijds de aandacht getrokken. Hij had een aanbod om naar Zuid-Amerika te komen aanvaard. Niet alleen om de financieel zeer grote voordelen, maar vooral

omdat hij hoopte internationale roem te verwerven met het land dat hem geroepen had en dat hij als laboratorium zou inrichten. Natuurlijk was de toestand minder rooskleurig dan hij zich had voorgesteld. De pas aan het bewind gekomen vooruitstrevende regering had tal van economen aangetrokken waarvan de meeste, zoal niet door scholing dan toch in ieder geval wat theoretische geaardheid betrof, zijn tegenpool waren. Maar hun tegenstand was tenminste niet meer dan academisch. Ondanks de tegenstellingen waren ze tot samenwerken bereid. Het was een vreemde troep geweest, kerels uit een tiental landen (Europeanen en verder nog wat Amerikanen). Op een hotelterras, Westers koppig vaak met verzuim van de siësta, hadden ze vergaderd. Na een week waren ze tot een vrij grove taakverdeling gekomen. Als Henri nu aan die tijd terugdacht, waren het vooral de exacte hem aangaande gebeurtenissen die hun waarde hadden behouden. De grote visionaire lijn waarvoor hij gekomen was had nu niets meer om het lijf. Het was een zwaai van de armen geweest. Niet eens voldoende om het koel te krijgen. Hij had hard gewerkt, of het wat had geholpen.

‘Waar denk je aan?’

‘Aan Zuid-Amerika.’

‘Toen je nog Henk heette.’

‘Ja.’ Zijn ouders moesten het idee hebben gehad dat ze hem na jaren zouden komen opzoeken. Per vliegtuig, of zo. Hij wilde diep in zichzelf duiken maar kon geen draad in zijn denken vinden om zich aan vast te houden. ‘Ik heb het je nooit verteld hè?’

‘Nee.’

‘O, ik vergat je te zeggen. Ik heb een armband bij me, die moet je eens zien.’

‘Je was over Zuid-Amerika bezig.’

Zoals hij het zich herinnerde begon hij te vertellen. Hij reeg het verhaal aan elkaar via de dingen die hem waren overkomen. Die stonden tenminste vast.

Na een maand was hij uit de hoofdstad vertrokken, weggezonden naar een gebied in het onontgonnen achterland. Deels vloeide zijn missie logisch voort uit het feit dat zijn voorgestelde rigoreuze maatregelen daar het meeste effect zouden sorteren, maar deels ook waren zij het gevolg van zijn recalcitrante houding bij de taakverdeling. Hij had een leeg eersteklas rijtuig gekregen bij zijn vertrek. Verder op de lijn had men aan zijn afzondering geen boodschap. Na een paar plaatsen te hebben aangedaan waren de open wagens overvol geweest. Zodat de mensen wel in de lege wagen moesten kruipen. Hij had de ramen opengezet maar het was niet koel te krijgen. Het had doordringend naar zweet geroken. Hij had een bijna lijfelijke herinnering aan de natte lichamen van de mensen om hem heen. Een kleine mesties met twee kakelende kippen en een dikke vrouw met een stuk of acht kinderen stonden hem nog bij, hij kon ze gewoon zien. Een halve dag onderweg, bij weer een station had hij het niet meer uitgehouden. Met vertoon van zijn papieren had hij gevraagd of er niets aan te doen was. Ja, ja dat kon, de wagon kon ontruimd worden. En de mensen? Die moesten een week wachten op de volgende trein. Dat wilde hij niet. De bruine gezichten die somber en afwachtend uit de coupéramen hadden gekeken klaarden op. Door de hele trein werd de goedhartigheid van de man van het

ministeria bezongen. Op een open wagen werd een ereplaats voor hem ingeruimd. Een koopvrouw gaf hem een koele rieten hoed. Om zich heen zag hij rijen gebitten glinsteren in de zon.

‘’t Verklaart nog niet veel.’

‘Ik vertel je ook geen verklaring.’

‘’t Was niet eens zo'n slecht begin.’

Geen slecht begin? Op de morgen van de derde dag moest de locomotief weer water bijvullen. De tank aan de kant van de rails bleek leeg. De man die voor het water moest zorgen was verdwenen. De lege tank had hij zonder meer achtergelaten. Het weinige resterende water was na zijn vertrek verdampt. Later bleek dat de man in maanden geen loon had ontvangen en te paard naar de stad was getrokken om zelf zijn geld te halen.

Water moest er komen. De trein stoomde langzaam op naar een plek, een kilometer of tien verder, waar een rivierarm de spoorlijn tot op een paar honderd meter naderde. Er moest geput worden. Flessen, waterzakken, en kalebassen werden verzameld. De passagiers werkten in ploegen (er was niet genoeg materiaal) tot het te warm werd. Henk was naar de machinist gegaan; die zat op de kolen aanwijzingen te schreeuwen naar twee mannen die hij geïnstrueerd had hoe ze het water in de ketel moesten doen. Zijn hulpje lag naast hem te slapen, hoed over het gezicht.

‘Waar is de conducteur?’ had Henk gevraagd.

De machinist had wat gebaren gemaakt. Onderaan de steppeachtig begroeide helling, waarop twee rijen mensen op en af krioelden, moest hij staan; hij hield toezicht bij de oever. De tankhouder werd op alle mogelijke manieren ver-

wenst. De duivel zou hem halen en in de hel zou hij verdorsten, in zijn slaapkamer zou hij een slangenplaag krijgen, hij zou verzuipen in zijn eigen waterreservoir. Henk was verbaasd geweest; had het treinpersoneel het lege reservoir niet kunnen vullen? De machinist had breed gegrijnsd. Ze hadden wel een motorpomp gevonden maar konden het ding niet op gang krijgen.

In de tijd van de ergste hitte werd een siësta gehouden. Henk kon niet slapen. Hij had last van insekten. Bovendien was hij doodsbang voor slangen en schorpioenen waarvan de waterdragers er heel wat hadden doodgeslagen. Hij zweette, hij voelde zich drijfnat worden, het ergst van onderen natuurlijk. Als hij straks opstond had hij twee vochtige ovale plekken op zijn broek. Zijn bilharen bleven er aan kleven. Het jeukte bij het opdrogen. Hij was ziekelijk bezorgd voor zijn ogen, hoewel hij in de schaduw lag durfde hij niet te kijken uit vrees voor het felle licht, omdat hij wist dat hij de kleuren, hitziger en feller in de zon dan op een technicolor foto, niet zou kunnen verdragen. Zijn ogen gesloten lag hij te luisteren naar een telkens verspringend ritme dat een paar meter van hem vandaan op een kalebas getikt werd. Een dreinend kind zorgde voor een contrasterende melodie.

Vier uur begon het waterhalen opnieuw. De mensen zongen nu en zij die teruggingen naar de rivier gebruikten de lege flessen en kalebassen als instrumenten. 's Avonds was het werk driekwart gedaan.

Henk zocht een slaapplaats waar hij een beetje met zijn muskietengaas uit de weg kon. Hij had geen zin om te gaan kijken naar het feest. Hij zou nog couleur locale genoeg te

zien krijgen als hij een keer minder moe was. Nadat hij het gaas gesloten had knipte hij zijn lamp aan en maakte aantekeningen over de reis. Hij zette de zaak puntsgewijs op en besloot er een noot in zijn rapport van te maken. Iemand kwam naast hem zitten. Hij deed zijn lamp uit en sloeg het muskietengaas open. De conducteur keek hem grijnzend aan. Hij hijgde nog. ‘Gedanst?’ vroeg Henk. De conducteur lachte breed en mat met zijn handen een vrouw die zo vurig was dat je broek openscheurde wanneer je haar heupen maar raakte. Of hij ook kwam? Henk keek naar de vuren. Ritme (kalebassen en gedeeltelijk gevulde flessen weer, handgeklap) en vuren waren hem te fel. Hij zou een vonk in zijn ogen kunnen krijgen. Nee, schudde hij tegen de conducteur. De conducteur werd niet kwaad, hij haalde een fles uit zijn zak, trok de kurk eraf, veegde de hals schoon en hield hem naar Henk. Hij kon niet weigeren; het smaakte zoetig en scherp. Zelf zocht hij een whiskyfles uit zijn koffer. Zijn metgezel werd enthousiast toen hij het platte model herkende. Ze dronken om de beurt uit elkaars flessen. Henk voelde zich onbeschrijflijk vrolijk. Hij sloeg zijn armen om de hals van de conducteur, kuste hem op zijn mond en werd teruggekust. Ik word Zuidamerikaan, dacht hij. ‘Alle Menschen sind Brüder.’ Toen moesten ze allebei onbedaarlijk lachen en rolden schaterend opzij. De conducteur kon niets verstaan hebben, maar dat Henk iets gezegd had was waanzinnig komisch.

Bij de vuren werd nu ook gezongen. Af en toe hoorde hij het warme lachen van de vrouwen boven alles uit klinken. Een paar jongetjes waren uit de vuurkring gebroken en renden schreeuwend achter elkaar aan, een spelletje. Een dikke

vrouw met een kind op haar arm kwam ze achterna en haalde ze terug. De twee mannen op de open wagen hieven de flessen naar elkaar op, alsof ze een contract bezegelden. ‘Jullie hebben mooie vrouwen,’ stamelde Henk. ‘Lekkere bruine heksen. Maar de mannen schenken altijd nog de toverdrank.’ Hij liet zijn hoofd op zijn borst zinken en snikte van het lachen. De conducteur had zijn beide handen beet en sloeg ze tegen elkaar in het ritme van de dans verderop. Henk liet hem begaan, hij hief zijn hoofd op. Het was niet te dragen en bonsde tegen het beschot. Hij grinnikte naar de conducteur: ‘Nacht op de kale berg, wat?’ De Zuidamerikaan begreep het niet maar lachte stralend terug en probeerde hem mee te nemen naar de dansers. Henk schudde van nee. Het schudden ging zo gemakkelijk, je achterhoofdsknobbel lag als een kogel op de plank die je steunde, dan sloeg je linkerwang, dan je rechterwang met een plets tegen het hout. Even later werd de conducteur geroepen. Henk duwde hem de whiskyfles toe. ‘Nog een kusje voor het afscheid. Dag pappie.’ De conducteur kraaide van genoegen, hief de fles hoog in de lucht, wankelde het trapje af en liep zo terug naar de vuren. Henk zakte zachtjes grinnikend wat onderuit, hij voelde de fles naast zich liggen die de conducteur had meegebracht. Hij zette het lege ding op zijn buik, een doorzichtig mannelijkheidssymbool met de lucht van sterk water. Zacht lachend, steeds maar weer lachend viel hij in slaap.

's Nachts werd hij nog even wakker. Twee negers op de aangrenzende wagen hadden ruzie gekregen om een mulattin. Ze stonden met messen tegenover elkaar maar werden gescheiden.

's Morgens vroeg zat hij weer bij de machinist te kijken naar het waterhalen. Zijn vingers gespreid voor zijn ogen wiegde hij zijn bovenlichaam heen en weer. Hij zou koele vochtige tuinboonschillen willen hebben om over zijn ogen te leggen. Als jongetje had hij naast zijn moeder gezeten wanneer ze tuinbonen schoonmaakte. Hij had met de lege schillen in zijn handen gedacht dat het prachtige opbergplaatsen voor glazen ogen waren. Van de jongens had hij gehoord dat de hoofdonderwijzer een glazen oog had. In zo'n schil zou de man ogen voor alle gelegenheden kunnen bewaren; een streng oog, een verjaardagsoog, een aardrijkskunde-oog dat schitterde, een oog voor buiten.

‘Hoe lang nog?’ vroeg hij de machinist.

Hij kreeg geen antwoord. Het hulpje, nu op een bankje in de schaduw, zei iets wat hij niet kon verstaan en stak daarna drie vingers op. Nog drie uur begreep hij. Zo ongeveer tenminste. Waar was de conducteur? Weer beneden.

Het was niet doenlijk om naast het pad dat de waterdragers uitgesleten hadden naar beneden te komen. Na een paar keer gevallen te zijn, - waren er in Zuid-Amerika geen slangen die gif in je ogen spuwden? - schoof hij in de rij en liet zich meevoeren naar de rivier.

Het laatste stukje naar de oever was het steilst, een loodrechte wal van bijna twee meter met een nog een kleine slibrand en dan het water. Er werd geput op de plaats waar een verwrongen bultige boom in de rivier was gestort. Een stuk van de oever was weggesleurd en had op en om de boom een smalle zandrug gevormd. De conducteur had het zich gemakkelijk gemaakt op een uit de grond stekende wortel. Hij zag Henk aankomen en zwaaide enthousiast.

‘Amigo.’ Henk ging naast hem zitten. De mensen drongen langs hem heen naar het water. ‘Nog gedanst?’ vroeg Henk. De ogen van de man begonnen te glinsteren, hij pakte zijn hoofd in zijn handen. Een vrouw die net beneden kwam lachte tegen hem. ‘Zij danst het best van allemaal,’ zei de conducteur.

Ook kinderen werkten mee, Henk zag een meisje van een jaar of tien met zijn whiskyfles naar het water klimmen. Hij hield zijn hand boven zijn ogen om beter te kunnen zien. Het licht was weer scherp. De conducteur maakte met duimen en wijsvingers twee ringen om zijn ogen en keek Henk vragend aan. Henk tilde in antwoord zijn voet op, wees op zijn hak en maakte een knersend geluid.

Het meisje was wat verder op de boom geklommen. Met haar benen om de stam geklemd zat ze naar boven te kijken. Nog steeds bewogen de twee rijen mensen zich traag langs elkaar heen op de helling.

Zij scheen geen zin te hebben nu ook nog naar boven te gaan.

Henk keek naar de man naast hem: ‘Hoe lang duurt het nou nog?’ De conducteur gaf geen antwoord. Hij keek naar het meisje op de stam en riep iets naar haar. Het kind lachte en zwaaide met de fles die ze gevuld had. De conducteur vloekte. Het meisje stak haar tong uit.

‘Wat is er?’

‘Stel dat ze in het water duvelt.’

‘Het is hier toch niet diep.’

De conducteur antwoordde niet maar keek hem hoofdschudden aan. Het meisje stond op en liep evenwicht zoekend verder de stam op. Soms keek ze even om en lachte

uitdagend. Een paar van de waterdragers waren blijven staan en begonnen ook naar het meisje te roepen. De conducteur schreeuwde. Henk kon hem niet verstaan maar aan de klank hoorde hij dat de man weer vloekte. Daarna leek het kind niet meer terug te durven. Ze keek met grote ogen naar het groepje aan het eind van de stam. Achter haar staken glibberige takken, resten van de boomkruin, uit het water. Passagiers zwaaiden met hun armen. Niet als bij een reis, maar bij een emigratie. Een man kroop vastgehouden door anderen de boom op. Het hout bewoog, de man stapte snel achteruit. Ze had haar armen nog steeds gespreid, fles in haar hand. De klank in de stemmen van de mensen aan de oever was al niet woedend meer maar smekend toen het meisje uitgleed. Ze schramde zich aan een uitstekend stuk schors. Ze kon zich nog vast grijpen en hees zich weer omhoog. Ze kwam met haar knieën op de stam. Ze verplaatste haar handen om in de richting van de oever te draaien. Een zwerm visjes waaierde rond de boom. Het meisje probeerde van haar knieën op haar voeten te komen. Haar ogen woonden al in het water. Ze dreven als prauwen. Henk wist 't. Henk wist alles van ogen af. Het meisje schoot voor de tweede keer weg. De rivier werd vis. Er was geen plaats meer voor water. Henk liep de helling op. Hij had verstandiger moeten zijn, had 's morgens iets moeten eten. Nu kon hij niet overgeven.

Henri was opgestaan: ‘Ken jij de emotie -’ Laura keek hem aan. ‘Ken jij het gevoel dat je krijgt wanneer iemand zonder dat je er op verdacht bent een foto met blitzlicht van je maakt?’

Ze schudde haar hoofd. ‘Jammer dat is het ongeveer.’ De mensen hadden kalebassen en flessen opzij gegooid en waren naar beneden gerend. Aan de oever lag de moeder te gillen. Vrouwen zaten om haar heen en huilden mee. Het gezicht van de moeder was vertrokken. Ze sloeg met haar handen in het zand. Henk zat stomverbaasd te kijken. Hij geneerde zich en kon niet dan met uiterste moeite zijn lachen verbijten. Dit was krankzinnig. Dit was geen verdriet, wat dan? Een voorstelling. Cinemascope-treuren. Bij weer een uithaal moest hij zijn hoofd omdraaien. Laat het in godsnaam niet zo doorgaan.

Na een uur werd het werk hervat. De moeder was op een wagon gezet.

Laura keek hem vragend aan.

‘Zie je dat was het. Het is nooit gebeurd. Ik vertel je een verhaal. Straks laat ik je de ankers zien die ze me in Sjanghai op de polsen hebben getatoeëerd. Ben ik geen mooie zeeman. Het is een film voor me, die ik gezien heb. Ik heb 't niet meegemaakt.’ Wat kon ze daar nog op zeggen?

‘Je wilt dus geen koffie?’ vroeg Laura, ze lachte erbij.

‘Ik heb slaap - nee geef toch maar. Ik ga morgen op reis.’

‘Ja.’

Begreep ze hem niet? Hij hurkte naast haar stoel. ‘Heb je zin om mee te gaan?’

‘Ja,’ zei ze, ‘ja, graag. Ik denk dat ik de achterramen een beetje laat openstaan. Dan kan het huis eens goed doorluchten terwijl wij weg zijn.’

IV

‘Punt één is dat meneer Herks de kaft wel goed vond.’

‘Ja,’ zei Leonard. De ander vertelde over school. Zelf had hij niets gezegd. Nou ja, hij had antwoord gegeven. Hij kende Freek niet goed. Hij had bij hem in de klas gezeten. Freek was na de derde klas naar de kweekschool gegaan. Daar vertelde hij nu over. Hij scheen niet goed mee te kunnen komen wat Leonard allerminst verbaasde. Van de h.b.s. naar de kweekschool is toch meestal zo'n noodsprong.

‘Ik ben er twee avonden aan bezig geweest.’ De scriptie met beide handen vasthoudend liet hij Leonard de kaft zien. Rechtsonderaan op het wit zat een duimafdruk. Freek keek er beetje ongelukkig naar toen hij het merkte. Hij trok de scriptie terug en gumde de vlek voorzichtig weg.

‘Meneer Herks zei, je moet eens op de algemene lijn letten. De algemene lijn is niet duidelijk.’

Freek verwachtte een antwoord van hem. Dat was duidelijk. Hij was alleen niet voor Freek gekomen. Freek gedroeg zich trouwens normaal. Zou hij eigenlijk wel wat weten?

‘De algemene lijn.’

Herks zou wel gelijk hebben dacht Leonard. Hij kende Herks niet. Hij hoorde de naam voor 't eerst. De kamer van Freek

was nogal donker behangen. Aan de muur hingen vijf, zes schilderijen, een soort landschapjes in vergulde lijsten. Verguld, meer dof, alsof iemand in een koude nacht er voortdurend tegen had staan ademen. Omdat hij toch niets beters om handen had. Gevangenisspelletje. De schilderijen hingen recht. De hele kamer had ook iets rechts en keurigs. De ingekeerdheid van een bezoekvreemd museum. Zulke musea stonden in kleine stadjes, met achter schilferig glas een ouwe zijkerd die zijn hele leven al niet anders had gedaan dan elke dag de krullen afstoffen.

Freek had Leonard naar de schilderijen zien kijken. Hij begon zich haastig te verdedigen hoewel Leonard er niets over gezegd had.

‘Ik weet dat ze niet mooi zijn. Ze zijn van m'n vader. Hij heeft ze mij gegeven. De grote in 't midden. Die vond hij eigenlijk te mooi. Ik zag hem aarzelen. Maar hij gaf hem toch. Toen kon ik m'n vader helemaal niets meer zeggen. Ik laat ze maar hangen. Je weet...’

En hij voerde de ziekte van zijn vader aan. Een excuus dat Leonard inderdaad nog zou hebben geweten als hij niet alle mededelingen van Freek onmiddellijk als overbodig had vergeten en vergat.

‘Soms denk ik dat de lui er om lachen als ze hier komen.’

De lui? Jezus jongen, loop je nou echt zoveel achter, dacht Leonard.

‘Je kunt van alles verwachten, hè?’ Freek ging wat rechter op zitten en keek hem met zijn grote ogen aan. ‘Vanmiddag. Ik kreeg niet eens de kans me te verdedigen.’

Verdedigen, waarvoor, o god die scriptie weer: ‘Da's rot.’

‘Ik kwam bij 'm. Herks wilde zich er van afmaken. Dat zag

ik zo. Hij deed haastig. Dan is het zo moeilijk om iets te zeggen, vind je ook niet?' De vraag was retorisch.

'Hij zei maar gauw wat. De algemene lijn is niet duidelijk. Je moet 't grote geheel nog eens bekijken.'

Leonard was voor zichzelf gekomen. Opinie-onderzoek ten bate van één. Nu zat hij hier. En die zak ging maar door.

'Heb je al wat gedaan?'

'Ja,' zei Freek, 'ja,' blij dat er een reactie kwam: 'De eerste twee bladzijden heb ik nagekeken. Heel zorgvuldig. Zin voor zin.'

Hij schoof de scriptie weer naar Leonard toe. Een beetje rum leek het. Zijn voorzichtigheid werd met geweld onderdrukt. In de eerste bladzijde waren een paar woorden onderstreept. Op het midden een hele zin. Onderaan stond met kleine precieze lettertjes: *over.*

'Die bladzij moet eruit,' verklaarde Freek. 'Een hele zin krijg ik nooit weg. Nou typ ik het vel over.'

Op de tweede bladzij waren maar twee woorden onderstreept. Freek legde uit dat hij die wel kon witgummen. Als hij het papier dan weggekrabd had had zette hij er een ander woord tussen. Zag je er niets meer van.

Leonard had er genoeg van. Hij wilde weg.

'Ik kijk de hele scriptie precies door.' De werklust straalde uit zijn ogen. Leonard had een afkeer van die glans.

'Daarna doe ik 't nog een tweede keer. Als ik alles heb uitgezocht zit er geen fout meer in.'

'Nee,' zei Leonard, 'dan zit er geen fout meer in.'

Op straat was Leonard geërgerd en gerustgesteld tegelijk. Freek was de eerste naar wie hij was toegegaan. Een uit-

stekend proefpersoon omdat hij onbelangrijk was. Er was overigens niets te merken geweest van terughoudendheid, of verlegenheid, of het hatelijke niet weten wat te zeggen. Misschien zou Freek er vanavond pas achter komen wat er met hem aan de hand was. Als hij aan zijn moeder vertelde wie er op bezoek was geweest.

‘Maar Freek. Is dat niet die jongen van 't ongeluk. Is die nou al uit de gevangenis? Hij heeft toch iemand doodgereden. En toen moest ie naar de gevangenis. Dat is erg hoor. Vooral voor zijn ouders.’

Leonard grijnsde. Hij kon zich het tafereeltje voorstellen. De moeder met haar klaaglijke stem. Het zacht verdriet in de ogen dat haar jongen zo iemand moest kennen. ‘Je moet er maar niets op school over zeggen. Dan krijgen ze zo'n rare indruk van je.’ En Freek strak naar zijn scriptie kijken waar hij zo nodig mee verder moest. Ja Freek en zijn scriptie. Hij moest gemerkt hebben waarom Leonard zo snel wegging. Het zou hem wel vaker overkomen zijn. Hij had natuurlijk een bepaald soort gevoeligheid ontwikkeld. Wie weet zou hij doorwerken tot diep in de nacht. Over zijn werk in slaap vallen. Freek was de jongen voor dat soort sloven-heroïek. Hij wist niet waar hij heen zou gaan. Iemand die er niet toe deed en waar hij ook aan het woord kon zijn.

In ieder geval niet naar huis. In de stad ging hij een café binnen en bestelde pils. Met zijn stoel tegen de muur geleund bekeek hij de andere bezoekers. Het waren er vrij veel. Druk pratend de meesten. Iedereen had wel wat te beweren. Desnoods met stemverheffing en priemende vinger. Gorilla's slaan met volle vuist op de borstkas. Dan ontstaat een roffelend geluid. Vlak bij hem zat een stel stu-

denten. Hij herkende ze aan de archaïsche geaffecteerdheid van hun stemmen. De dienster had haar blad vol, zijn pils zou er ook wel op staan. Van pils ga je pissen. Hij had een ontzettende behoefte vuile woorden te zeggen. Om er bij te horen. In trek te zijn. In trek - aftrek. ‘Nee juffrouw, ik heb u niet meer nodig.’

‘U hebt 't besteld, hoor.’

Zijn pils. ‘Nee, nee zet maar neer. Meteen betalen.’ Het moest dubbelzinnig blijven. Hij wilde zijn hersens uit zijn kruis omhoog duwen. Wanneer hij zo doorging zou hij zich nog alleen gaan voelen.

‘Leonard. Je bent toch Leonard?’

‘Herman.’ Ja Herman stond voor hem. Nou niet al te blij doen. ‘Ga zitten.’

‘Hoe lang heb ik jou wel niet gezien.’

‘Sinds 't ongeluk.’ Leonard keek hem strak aan. Hij zag hem schrikken.

‘Ben je pas - vrij?’

Leonard snoof en knikte.

Herman moest die avond naar een verjaardag. Of hij meeging? ‘Nee ze zullen het niet gek vinden.’

Veel was er niet aan. De jarige woonde op een zolderkamer in het achterhoofd van een oud huis dat aan evenwichtsstoornis leed. ‘Wat hij nu op bezoek heeft,’ fluisterde Herman voor hij hem alleen liet om met een meisje te gaan praten dat hij kende. Kaarsen met flessen als standaard waren aangestoken. Achterin, ongeveer waar Herman zat, belichtte een zelfgemaakt schijnwerpertje een schilderij dat de jarige zeker mooi vond. Er waren niet veel mensen. Leonard had de naam van de jarige niet verstaan. Het was

een dikke jongen van een jaar of vijfentwintig. Hij zat met twee meisjes die duidelijk in de verpleging werkten over kunst te praten. Vlak naast hem poogde een jonge vrouw belangstelling te wekken voor een uitleg tot in de finesses van haar scheiding. Leonard was niet de enige die verloren tussen de beweringen zat. Schuin tegenover hem zag hij iemand met de kleren van een modekoning, zacht leren gepunte schoenen, een hier en daar glinsterend zacht wollen vest.

Leonard wees op de lege plaats naast hem. De ander knikte en kwam bij hem zitten. Hij heette Maarten. Hij had zich om een of andere reden verplicht gevoeld op de verjaardag te komen. Het bezoek sloeg hij niet bepaald hoog aan. Samen deden ze met kille opmerkingen de aanwezigen af. En de jarige - ‘Ken je hem?’

‘Welnee, ik kom hier zomaar binnenrollen.’

‘Dan hoef je z'n naam ook niet te weten,’ vond Maarten.

Voor hen stond een glazen pulletje met dunne hals. Een tot een stompje ingeteerde kaars brandde nog steeds. Het vuur zat al tussen het glas. Maarten maakte een beweging om de vlam te doven, maar Leonard hield hem tegen. De ander begreep het en grinnikte naar hem. De pit, door het stompje heengebrand, vlamde in zijn geheel op. De resten kaarsvet werden vloeibaar en sisten. Het glas barstte met een korte tik.

Leonard was tevreden. Hij had zich tenminste enigszins kunnen wreken om deze liederlijk vervelende avond.

Geen van beiden hadden ze zin om te blijven. Leonard pakte zijn verschoten jas. Zijn nieuwe kennis hielp hem erin.

‘Hee Leonard, ga je weg?’ Hoewel Herman zich niets aan

hem gelegen had laten liggen, scheen hij toch teleurgesteld te zijn.

‘Ja, ik zie je nog wel.’ De anderen groette hij vaagweg.

Ook Maarten wuifde even, sierlijk, naar de achterblijvers en liep daarna achter Leonard aan de trappen af. Leonard stapte bijna automatisch in de richting van waar hij gekomen was, terug naar het centrum. De ander pakte hem zacht bij zijn onderarm. ‘Nee die kant op,’ zei hij, ‘gaan we nog wat drinken op mijn kamer.’

‘Best.’ In de verte pingelde een klokkenspel een kort afgebeten melodietje. Kwart over elf, dacht hij.

‘Woon je nog thuis?’

‘Ja, nog wel.’

‘Ze vinden het toch niet shocking, hè, als je midden in de nacht thuiskomt.’

‘Dat heb ik ze afgeleerd,’ grinnikte Leonard. ‘Bovendien ik ben met vakantie. Ze weten niet dat ik nog in de stad ben.’

‘Verwachten ze je niet?’

‘Nee.’

‘Blijf dan bij mij slapen?’

‘En de hospita?’

‘Ik woon in een huis zonder hospita.’

Leonard had honger. ‘Ik wil eerst wat vreten,’ zei hij. Het leek hem de beste manier van uitdrukken. Toch moest de ander gemerkt hebben dat de nadruk te zwaar was.

‘Hier is 't,’ zei Maarten.

Het was een smal huis met vier verdiepingen aan een niet zo brede gracht. Op de eerste etage was nog licht op.

‘We zitten zo'n beetje tegen de beruchte buurt aan. Dat

brengt ook wel sfeer mee.' Hij duwde de deur open. Het slot scheen kapot, je kon zo naar binnen. 'Alle kamers zijn verhuurd.'

'Wie wonen hier nou?'

'Een paar studenten, boven een meisje van de academie, beneden een jongen van 't conservatorium.'

Leonard liep achter hem aan. Boven hoorde hij muziek.

'Frans is nog op,' zei Maarten.

Na de eerste trap was er een soort platform met drie deuren; in het midden de w.c., links en rechts een kamer. Rechts zag Leonard een sleutel onder de deurknop zitten. Maarten klopte links aan.

'Ja.'

Samen gingen ze de kamer in. Er zaten twee jongens. De kamerbewoner heette Frans. 'Leonard Versteeg,' zei Leonard. Ook de tweede jongen zei zijn naam. Leonard moest drie keer vragend kijken eer hij begreep dat het Jan was. Hij ging op bed zitten. Jan stopte hem een glas in zijn hand, en goot het vol met rode wijn. De fles was bijna leeg. Jan zag hem kijken, hij lachte. 'Toch te goedkoop voor droesem.' Een paar haren van zijn onverzorgde snor hingen over zijn lippen. Ze moesten hem irriteren. Hij gaf hem een tweede glas en deed daarin het bodempje.

'Hoe vind je 't.'

Het was niet tegen hem. Leonard leunde achterover in het kussen. Frans en Maarten bij de grammofoon, hadden het over muziek. Maarten had de hoes van de plaat in zijn hand.

'Dreigroschenoper.'

'Ja, overgenomen van de oorspronkelijke 78-toerenplaten.'

Leonard nam om beurten uit beide glazen een slok. De muziek was vreemd voor hem. Ze bleef ook niet zonder uitwerking. Zijn wijn leek zo van het vuur gekomen. Hij had moeite zijn gedachten bij de anderen in de kamer te houden. Maarten was weggegaan. Hij had iets over cognac gezegd die hij nog had. Hij merkte dat hij moe was. Het was beter geweest als hij niet op bed gezeten had, want de zachte kussens maakten hem sloom. Af en toe schrok hij met een pijnflits uit zijn afwezigheid op. Hij was blij toen de plaat was afgelopen. Frans legde geen nieuwe op maar deed de radio zacht aan.

Maarten kwam binnen met verscheidene flessen onder zijn arm. ‘Ik had nog wat bier.’ Hij zag Leonard op bed liggen. ‘Misschien kunnen we beter eerst koffie zetten.’

Frans begon in een kastje te zoeken. ‘Ik heb niks meer,’ zei hij.

‘Alfred heeft nog wel.’ Jan schopte naar Frans. ‘We hebben vorige keer ook van hem geleend.’

‘Hij is niet thuis,’ wist Frans. ‘Maar 't staat boven z'n bed, op de boekenplank.’

‘Ik vind 't wel.’

Maarten stalde zijn flessen uit op tafel. Onder elke fles een papieren servet. Leonard was al wat minder slaperig: ‘Mooi gezicht.’

Vanuit de andere kamer klonk een kreet. Frans keek verbaasd: ‘Ik dacht dat Alfred niet thuis was.’

Maarten haalde zijn schouders op.

Jan stootte de deur open en kwam lachend binnen: ‘Hij moet niet de moed hebben z'n vaderschap te ontkennen. Want ik kan getuigen.’ Zonder enig vermoeden had hij de

deur van Alfreds kamer opengedaan. Op bed hadden twee wild bewegende lichamen gelegen. Het meisje had hem 't eerst gezien. De jongen pas daarna. Geschrokken, was hij begonnen de dekens weer over zich heen te trekken. Jan had gezien dat Alfred 't niet was. Hij had hem wel herkend. Het was een vriend van de conservatoriumjongen beneden. Het meisje kende hij niet. Hij had simpelweg sorry gemompeld en de koffie van de plank boven het bed gepakt.

‘Ze liggen godverdomme te neuken voor geen prijs.’ Het was zeker twee uur daarna dat Frans tot dat inzicht kwam. Ze waren het al vergeten, ze hadden de flessen van Maarten bijna leeggedronken en gepraat. Zo maar of er niemand in de kamer ernaast was. Bij de woorden van Frans had Leonard even het gevoel van een week geleden toen hij met de jongen sprak die naast hem werkte. Maar hij was te ver verguld door de cognac om het tot zich te laten doordringen. Frans was zijn broeder in hardheid. Zijn spieren waren volledig wakker. ‘We moeten er wat aan doen!’ zei hij. Leonard dacht ongelooflijk scherp. Er moet recht gedaan worden, vond hij. Recht is belangrijk. Er moet overal ontzettend recht gedaan worden.

Maarten was voor een grapje. Geen water alleen, dat was te flauw, vond hij. Dus gingen ze gewoon naar binnen. De twee lagen rustig naast elkaar. Misschien wel hand in hand. Het meisje leek te schrikken, zag Leonard nog. Hij was het eerst aan het voeteneind. Met zijn hand tegen de muur leunend kroop hij op de achterstang. Het meisje trok haar voeten onder zijn knieën weg. Jan duwde hem van achteren op zodat hij langs de muur voorover viel. Opkijkend zag hij Jan op zijn plaats van zoëven zitten. Zijn linkerarm lag onge-

makkelijk onder hem. Hij woelde zich in een betere houding en kwam zo met zijn hoofd op een punt van het kussen terecht. Het meisje trok haar hoofd opzij.

‘Leuk hoor,’ zei de jongen, ‘gô wat zijn jullie leuk.’

Jan en Frans begonnen een liedje te zingen. Had Leonard het op de plaat al gehoord?

> ‘Billy Lawgen und Mary Sayer
> wurden letzten Mittwoch Mann und Frau
> Als sie drinnen standen vor dem Standesamt
> Wusste er nicht woher ihr Brautkleid stammt
> und sie wusste seine Namen nicht genau.’

Leonard verbaasde zich. Waarom deed die jongen niets. Hij bleef gewoon liggen, de zak. 't Zou mij niet moeten gebeuren,’ fluisterde hij tegen het meisje. Ze verstond hem niet. Hij zag Maarten op tafel zitten, de voeten op het bed, naast het hoofd van de jongen. Hij leek verlegen met zichzelf. Een paar keer wilde hij iets zeggen. Maar ook hij kwam niet boven het gezang uit.

> ‘Wissen Sie was ihre Frau treibt? Nein.’

Maarten scheen er tussen te willen komen. Dat had geen enkele zin. Laat die jongen voor zichzelf zorgen. 't Was toch te gek wat die zich allemaal liet welgevallen.

> ‘Billy Lawgen sagte neulings zu mir:
> Mir genügt ein kleiner Teil von ihr.
> Das Schwein.’ - ‘Das Schwein, das Schwein.’

Frans leunde op beide armen naar voren, hij schreeuwde het de jongen in zijn gezicht. Maarten duwde hem terug met zijn voet.

‘Nou is het leuk geweest, hè,’ probeerde de jongen. Hij werd steeds belachelijker. Maarten had zich opgesteld als voor

een voetlicht. Met een stem die Leonard nooit van hem verwacht had begon hij Erlkönig voor te dragen. Erzähler, Wind, Vater und Kind kregen ieder een eigen stem. Leonard dacht niet dat groter perfectie mogelijk was. Misschien vergiste hij zich. Hij voelde zich draaierig. Zijn rechterhand tastte onder de dekens.

‘'t Is wel een Duits programma, hè?’

‘O, ze zegt iets,’ zuchtte Frans.

Het was moedig van het meisje, alleen trilde haar stem een beetje.

Met Erlkönig rukte hij op. Zijn vingers gleden onzeker over haar buik, onderaan voelde hij, begonnen plotseling stugge haartjes. Een kleine hand pakte zijn pols en drukte zijn arm opzij.

‘Doe niet zo vies zeg,’ zei de jongen, maar het was niet zijn hand geweest die hem tegengehouden had.

Maarten dikte het ‘Tod’ met een dramatische snik aan.

‘Hebben we aan deze voorstelling genoeg,’ vroeg de jongen. Hij scheen zijn toontje het koste wat het kost te willen volhouden. Tenslotte kwam hij tot het besef dat het nooit genoeg kon zijn en sprong uit bed. Toch nog. Hij bukte zich onmiddellijk naar zijn kleren. Zijn lichaam was een matte vlek in de kamer. Frans snoof luid.

‘Dik is ie niet, hè,’ zei Jan. Maarten had geen houding meer. Hij keek opzij, niet naar de jongen. Die had zich aangekleed. Het meisje trok haar kleren onder de dekens aan. Leonard voelde haar naast zich bewegen.

Pas nadat de twee de kamer hadden verlaten ging hij recht zitten.

‘Ze lagen op Alfreds kamer.’ Frans was de eerste die aan

een soort verdediging begon. Het klonk weinig aannemelijk. Leonard had niet het idee dat Alfreds hebben en houen Frans ook maar voor een cent interesseerden.

‘'t Moest mij niet gebeuren,’ tijdens het zingen had niemand Leonard verstaan, nu herhaalde hij zich maar. ‘Als ik toch met een meisje op een kamer was.’

‘Ja, 't is een ongelooflijke lul,’ zei Frans.

Leonard wist later niet meer wie er over begonnen was. Misschien was het Maarten zelf wel geweest, die eenmaal terug op de kamer van Frans er beslist niet meer over wilde praten. 't Kon ook zijn dat hij alleen maar in de belangstelling wilde staan en handiger was dan de anderen. Toch was 't Frans die er over begon, of was dat juist het slinkse?

‘Zeg Maarten, ik dacht dat jij al met vakantie was.’

‘Ik moest naar een verjaardag.’

‘Had je beter met vakantie kunnen gaan. Daar had je een prachtig excuus aan,’ meende Leonard, grinnikend dacht hij terug aan het gezicht van de jarige boven het gebroken flesje.

‘Bovendien,’ ging Maarten verder, ‘ik moest nou alleen en daar heb ik weinig zin in.’

‘Zo, gaat Hans niet mee?’

Leonard was er aan gewend geraakt namen te horen die hij niet kende. Hij begreep zoveel uit het verhaal dat Maarten met iemand op vakantie had zullen gaan die op het laatste moment niet mee kon.

‘Jullie mogen allemaal mee,’ verklaarde Maarten. Hij had het laatste restje van de cognac opgedronken en keek stralend om zich heen. ‘Allemaal,’ herhaalde hij nog eens. ‘Alle-

maal in mijn D.K.W. Ik heb 'm net opgepoetst. Het is weer een wonder van glans. Alsof de verkoper er nog naast staat.'

Ze dromden naar het raam. Beneden, aan de grachtkant, stond een lichtgroene D.K.W. 'Zachtgroen,' volgens Maarten. Ze gingen niet naar beneden om te kijken. De anderen kenden de wagen wel en Leonard had alleen geen zin.

Plotseling hoorden ze onder zich twee stemmen, ruzie tussen een jongen en een meisje.

'Verrek zitten ze nou daar,' zei Frans.

''t Zijn vrienden van die conservatoriumjongen. Ik heb ze daar wel meer gezien.'

'Wat moeten ze dan op de kamer van Alfred?'

Maarten ging naar boven. Nog wat drank zoeken. Hij kwam terug met bessenjenever en zoete wijn. Die drankjes had hij altijd in huis voor zijn moeder of zijn zusters als die eens op bezoek kwamen. Maar nu moest alles op. Hij ging met vakantie. Ze mochten allemaal mee. Zijn voorraad goede gaven leek onuitputtelijk.

Leonard begon onvoorzichtig te worden. Hij vertelde met een grafstem over de gevangenis. Ze lachten, ze dachten dat hij het ter plaatse verzon. Ze wisten niet dat hij uit ervaring sprak, dat hij hier een kans aangreep die hij de hele dag nog niet had gekregen. Daarna vertelde hij over het ongeluk. Hij had niets gemankeerd. Hij was uitgestapt en om zijn auto, zijn vaders auto, heengelopen. Uit de andere wagen was een man geklommen die tegen zijn verfrommeld portier leunde en hem wilde slaan. 'Hij sloeg naar me. Hij probeerde me te raken,' hikte Leonard. 'Woest was ik. Ik raakte hem midden in z'n smoel. Hij knikte doormidden en

klapte languit naast z'n wagen op de grond. Die slag van mij deed er niets toe. Hij lekte van binnen al als een gieter. De politie vond een lijk.' Leonard schreeuwde door. Er werd gejuicht. Een werkelijk toppunt werd het niet. Ze wilden allemaal aan het woord. Niemand geloofde hem ook. Ze wisten niets van hem af. Maarten begon weer aan de Erlkönig zoals hij voor het bed gedaan had. Leonard stompte met zijn vuist op zijn dij, alsof hij ergens de maat bij sloeg. Het liedje uit de radio die nog aanstond? Leonard was er tenslotte het best afgekomen. 'Ik sloeg hem op z'n smoel, ik sloeg hem op zijn smoel,' herhaalde hij eentonig, verminkte zo de storm die achter Erlkönig aanjoeg tot een bries. Hij begon zijn eigen adem te ruiken. In zijn keel kroop het maagzuur omhoog. 'Ik ben misselijk,' mompelde hij. Hij gooide een stoel uit zijn weg en liep naar de deur. Kaarsrecht. Nee, dronken was hij niet, alleen maar misselijk. Hij hield zich aan een lantaarnpaal vast. Hij moest zijn vinger in zijn keel steken om tot overgeven te komen. Hij vroeg zich af waarom het asfalt niet begon te bruisen. 'Het lijkt wel of ik zoutzuur kots.' Zijn voorhoofd voelde nat aan. 'Ik heb te veel gezegd,' dacht hij. In zijn hoofd werd het langzaam aan koeler.

Achter hem werd de deur met een klap dichtgeworpen. Het meisje was naar buiten gekomen en keek om zich heen. Voor hij naar haar toeging, veegde hij zijn mond af. Hij wilde iets tegen haar zeggen zonder naar zuur te stinken.

'Dat 't zo'n schoft was.'

''t Is meer een zijkerd,' vond Leonard.

'Ik had nooit verwacht dat 't zo'n schoft was.'

'Hij had ons de kamer uit moeten trappen, daar ging 't toch

om.’

Ze antwoordde niet maar streek met gespreide vingers door haar haren. Een beetje besluiteloos.

‘Wat ga je doen?’

‘Ik weet niet. In ieder geval weg van hier.’

‘Kun je naar iemand toe?’

‘Nee. Maar dat kan me niet schelen. Ik wil hier weg.’

‘Je bent vlak bij de walletjes.’

‘Jee, ik wist niet dat 't hier was.’

‘Ik zou hier 's nachts niet gaan rondzwerven.’ Leonard deed zijn best om zijn stem heel rustig te laten klinken. Dat hij iemand moest waarschuwen. Ze kwam uit Amersfoort, vertelde ze, ze wist hier geen weg. Leonard dacht terug aan de gevangenis. Een jongen had hem over pooiersmethoden verteld. ‘Ze gebruiken spuitjes.’ Zijn kennis had nauwelijks enige realiteit voor hem. Het was misschien hoogst overdreven, alleen het bestond. Toch bestond het. Hij was destijds nog bij de directeur geroepen. Men vond de keus van de mensen met wie hij omging ongelukkig. ‘Dat slag is op een recidive uit,’ had de directeur gezegd, ernstig als iemand die de harde feiten onder ogen ziet. ‘Je zit hier voor een verkeersdelict jongen. Besmet je niet met werkelijk vuil.’ Moest hij tegen haar ook die valse vadertoon aanslaan?

‘Waar denk je aan?’

‘De gevangenis. Je leert er toch wel wat.’

‘Wat zeg je?’

Hij had zacht voor zich uit gemompeld. Zij had niets verstaan. ‘Je moet 't niet doen. Je kunt beter 's morgens weggaan.’

‘En nu dan?’

‘Ja.’

‘Ik ga niet terug.’

Leonard moest haar gelijk geven. ‘Kom mee naar boven.’ Hij zei 't wat aarzelend.

‘Dat zou je wel willen, hè.’ Haar gezicht was vertrokken van angst. Ze moest hem herkend hebben. Zijn hoofd had ook vlak naast haar gelegen.

‘Ik ben nou niet dronken meer.’

Ze aarzelde. Ze was bang, ze begreep dat ze nergens meer naar toe kon, wist Leonard. Het was ook logisch dat ze hem niet vertrouwde. Hij pakte haar bij de schouder, draaide haar om en duwde de deur open. ‘Stil hoor, dan smokkel ik je binnen.’ Ze ging mee. Leonard liep achter haar op de trap, zijn hand nog steeds op haar schouder. Hij voelde dat ze trilde. De sleutel zat nog in het slot van de rechterkamerdeur. Hij ging eerst de kamer in. Zij bleef in de hoek bij de deur staan kijken hoe hij lakens en dekens wegtrok en het bed opnieuw opmaakte. Net als in zijn cel 's morgens. Je leert wel wat in de gevangenis, dacht hij weer.

‘Ik hou niet alles aan,’ zei ze toen het bed klaar was.

Hij deed het gordijn op een kier en gluurde naar buiten. Het was al niet helemaal donker meer. Sterren zag hij niet, er waren te veel wolken. Onder een van de ramen tegenover hem wapperde iets wits. Een was. Hij hoorde hoe ze haar kleren neerlegde en in bed ging. Hij liep naar haar toe en stopte haar wat in. Dat beschermengel-gevoel past niet bij me, dacht hij nog. Het veranderde niets aan de zaak. ‘Wat doen we met de sleutel?’ vroeg hij.

‘De sleutel?’

‘Er zit een sleutel aan de buitenkant van de deur. Moet de

deur op slot?'

'Ja,' - en - 'hou jij de sleutel maar.'

'Dan zit je opgesloten.'

'Kan er ook niemand in.'

Het leek of ze lag te huilen. Hij wilde sorry zeggen. Hij kreeg het niet gedaan, alleen een r gromde achter in zijn keel. Zo zei hij nooit een r.

'Wat zeg je?'

Hij gaf niet meteen antwoord. Hij duwde de dekens nog eens extra onder haar nek. Bij de deur bleef hij even staan. 'Ik wilde sorry zeggen,' zei hij hardop voor zich uit, tegen het hout. De kleur kon hij in 't donker niet zien. Hij sloot zorgvuldig. De sleutel deed hij in zijn zak. Voor hij weer naar de anderen ging perste hij het ijzer nog tegen zijn dij. Het was maar één sleutel, niet een hele bos.

Ze hadden hem niet gemist. De nieuwgekomen flessen waren bijna leeg. Er hing een vermoeide stemming. Maarten was met 't expressoapparaat bezig. Hij zette zijn benen telkens kruislings neer zodat hij voortdurend struikelde. 'Ik zal koffie maken,' riep hij. 'Koffie met exquise smaak, alleen voor de verfijnde tong.' Vanaf de grond wuifde Frans naar Leonard. Of hij er iets van begreep dat die jongen niets gedaan had? Op Leonards nee-schudden lachte hij tevreden. Het was goed om het met elkaar eens te zijn.

Maarten had vergeten de koffie in het apparaat te doen. Ze kregen warm water met melk en suiker. Leonard was de enige die het merkte. De anderen hadden hun kopjes niet aangeraakt. Ze waren in slaap gevallen. Frans lag languit op zijn buik, een arm langs zijn hoofd gestrekt hield hij zich aan een tafelpoot vast. Leonard vroeg zich af of er al een

ander in zijn cel zou zitten. Vast. Er was geen spoor van hem achtergebleven daar. Gevangenis. Zouden ze hem net zo behandeld hebben als ze wisten dat hij werkelijk gezeten had? Dit was het dus, weer buiten zijn. Gevangenis. Hij was uit de gevangenis. ‘Ik ben concreet,’ mompelde hij. Hij had de sleutel van Alfreds kamer in zijn zak. Wie Alfred was, wist hij niet. Iemand die nog geboren moest worden als je doorredeneerde. De mensen sterven immers als je ze vergeet. Zij was moe geweest, verdrietig. Ze zou nu wel slapen. Hij had haar toegedekt. Zijn eerste goede daad. Lang leve de padvinderij.

V

‘Wil jij rijden?’ vroeg Henri. Hij veegde met zijn hand langs zijn ogen. Ze brandden een beetje, van het voortdurend op de weg turen waarschijnlijk. Dan krijg je het gevoel of er zandkorrels onder je oogleden zitten. Hij zette de wagen aan de kant en stapte uit. Ook Laura kwam naar buiten. ‘Even de benen strekken.’

‘Je wordt in elke auto stijf na zo'n afstand.’ Hij voelde zich onwennig buiten. Ze hadden hun reisdoel nog lang niet bereikt. Toch stonden ze langs de weg. Het was of ze iets deden dat verboden was. Ze hadden geen reden om hier te staan, er was geen restaurant, ze hadden geen pech. Het was voorstelbaar dat er mensen stopten om te vragen wat er aan de hand was. Al was die kans miniem. En dan? Een verklaring kon hij niet geven. Ze zouden grinniken als ze Laura zagen, blikken van verstandhouding wisselen. Genant eigenlijk.

Ze stapten tegelijk weer in.

Laura stak een sigaret op, startte en reed weg. Opvallend dat hij onderweg altijd nog over auto's praatte, zelfs met haar. Hij had haar nog steeds niet verteld dat die jongen op vrije voeten was. Het moest er toch een keer van komen.

Het zou natuurlijk minder moeilijk zijn als ze Frits zag zoals hij werkelijk geweest was. Nu was de jongen zo'n beetje de moordenaar van een heilige. Frits een heilige. Nou ja, hij durfde voor alle heiligen zijn hand niet in het vuur steken. Saint Frits, als het nou een Franse naam was. Hoewel Saint Henri hing ook wel tegen de blasfemie aan; als hij alleen op de klank lette, en daar ging het tenslotte om, viel het wel mee trouwens. De heilige Frits, als hij het vaak zei, kon hij zijn lachen wel inhouden.

De eerste keer dat hij Frits tegenkwam was in de wachtkamer van een dokter. Hij was een jaar of twee uit Zuid-Amerika terug en het ging slecht met de antiek. Hij zag er shabby uit, dacht langzaam en voelde zich moe. Zoals na een avond kijken naar een komiek. Hij zat aan de grond. Om aan de lethargie te ontkomen, ook als gevolg daarvan, had hij gesolliciteerd als econoom bij een plasticfabriek. In de wachtkamer van de keuringsdokter zat Frits. Die had hem in een oogopslag naar de staat van zijn kleren beoordeeld. Met veel dedain vertelde hij Henri, dat hij op zoek was naar een zilveren schaal en dat hij ook iets stemmigs zocht voor zijn kantoor. Blond was hij. Met een commercieel lachje mat hij breed zijn deskundigheid uit. Zijn air kreeg een beetje een tik toen Henri de kans greep en zijn kaartje liet zien, toch krabbelde hij niet terug, achter een schrille lach vol jovialiteit probeerde hij zijn onkunde te verbergen. Het had Henri geërgerd, de ridicuul. Hij was zelf alleen te onzeker om er tegen in te gaan. Frits stelde hem met zijn aankopen in staat aan de plasticfabriek te ontkomen. De rancune bleef, daarom was hij met zijn prijs boven het bedrag gegaan dat hij aan een willekeurige klant gevraagd

zou hebben. Hij had hem daarna nog vaak ontmoet. Frits en Laura waren zelfs tot zijn kennissenkring gaan behoren. Zijn eerste impressie was juist geweest. Behoudens dat de manier waarop Frits zijn vrouw behandelde het sadisme van een kortgehouden gardeofficier verried. Net als haar man kocht ook Laura in die tijd wel eens wat bij hem. Ondanks zichzelf kon hij er niet toe komen ook haar te overvragen, zelfs Frits viel het op dat hij haar billijker prijzen berekende. Hij maakte er (flauwe) grapjes over. Henri had correct de schouders opgehaald en bijna verlegen uitgelegd dat hij het moeilijk vond om tegen vrouwen tegelijk hoffelijk en zakelijk te zijn. Frits had het genomen. Henri was nu eenmaal een vreemd type, iemand die een prachtige toekomst als econoom had opgegeven voor een anti-quairszaakje.

Daarbij vond Frits elke handeling van zijn vrouw al bij voorbaat onwijs. Hij maakte haar keus belachelijk en verstopte de dingen die ze gekocht had het liefst zo gauw mogelijk. Laura moest soms het hele huis overhoop halen.

‘Adieu, adieu, mein kleiner Gardeoffizier, adieu,’ hij sprak de woorden niet uit. Hij floot het wijsje en dacht er de tekst bij. Verder dan de eerste regel kwam hij trouwens niet. Hij herhaalde hem een paar keer.

‘Je fluit nog vals ook,’ zei Laura. ‘'t Is uit een of andere operette niet?’

‘Het kan best. Ik weet het niet. Ik moet het ergens hebben opgevangen - Adieu,’ zong hij zachtjes. ‘Dat iets je zo dwars kan zitten. Ik raak het gewoon niet kwijt.’

Laura probeerde een vrachtwagen te passeren. Dat ging altijd moeilijk met een eend. Hij zag haar ingespannen in

het spiegeltje kijken. Vanaf zijn plaats kon hij niet zien of er in de verte wat achter hen aankwam. Hij ging makkelijker zitten, leunde tegen het portier. Had hij het veiligheidsknipje naar beneden gedaan? Hij voelde er naar, ja. Dat vergat hij altijd. Hij zakte wat weg.

'Ik droom,' mompelde hij plotseling. Hij was de eigenaar van een groot oud huis. Laat zeventiende eeuws. In zijn droom kon hij nog goed schatten. 'Ik droom nooit.' Hij kocht het huis. Hij kon het gezicht van de vorige eigenaar maar niet te zien krijgen. Betaalde hij zomaar? Er was geen notaris, geen makelaar. Ze waren samen. Hij legde het geld neer op een wrak houten tafeltje, een gebeitste hoge driepoot. Hij betaalde met grote blauwe bankbiljetten. Het waren geen tientjes. Hij wilde er een oppakken om het voor zijn gezicht te houden en nog eens goed te bekijken. Maar de ander griste ze allemaal onder zijn handen weg.

Hij had het huis al maanden. Met Laura zat hij op een groot balkon vlak onder de lijstgevel. Het huis stond in Amsterdam, het kon nergens anders staan, zo smal en hoog als het was. Curieus genoeg had hij het nooit eerder gezien dan nu hij er in woonde. Het zou hem vroeger toch wel opgevallen zijn. Een balkon vlak onder de daklijst was een afwijking van de gewoonlijk gevolgde bouwtrant. Zover hij kon zien was het toch niet later aangebracht.

Laura lag languit in badpak te zonnen. Henri schoof achter haar langs om de laat-barokke consoles te onderzoeken die de monumentale lijst steunden. Een van de vier was duidelijk zwaar beschadigd. Stukken van de bladmotieven waren aan de onderkant afgebroken. Het hele ding zat ook niet stevig meer. De andere waren uiterlijk althans gaaf. Maar

ze zaten onder een dikke laag kalk en verf. Wat hij daaronder zou aantreffen was nog afwachten. Veel vertrouwen had hij er niet in. Het hele huis verkeerde in een deplorabele toestand. De restauratie schoot niet op. Een aantal binnenmuren was gesloopt maar aan het opmetselen van nieuwe was nog niet begonnen. Niet dat hij had gedacht dat het anders zou gaan. Hij had geweten wat hem te wachten stond toen hij de erfenis accepteerde. Hij had een blauw formulier moeten ondertekenen dat de notaris meteen in zijn bureau stopte. Het was hem uit de handen gerukt. Hij had niet durven vragen of hij het nog eens mocht overlezen. Ik droom, dacht hij, ik heb het huis niet geërfd, ik heb het gekocht. Geluk dat hij zichzelf in de gaten hield. Hij was altijd al zijn eigen toeschouwer.

Ze waren laat opgestaan. Ze sliepen zolang in het souterrain. Laura gooide het bed dicht. Ze liep nog in nachthemd. Hij ging de trap op, naar boven. ‘Ik moet nog iets halen,’ riep hij. Hij wist niet wat, hij moest op onderzoek uit. Zonlicht viel vanuit een groot hoog raam op de trap.

‘Je mag me niet alleen laten,’ Laura holde achter hem aan. Ze greep zich aan zijn kuit vast, kroop achter hem aan de trap op. Omdat hij geruststellend knikte liet ze los en liep gewoon met hem mee. ‘Ik heb dit huis nooit vertrouwd,’ zei ze. Hoe kwam het dat ze in de gang achtergeraakt was? Hij stopte bij de volgende trap om op haar te wachten. Ze kwam hard lopend op hem af. Haar nachthemd wapperde achter haar aan. Hij kon haar hele lichaam onder de stof zien. Haar dijen en buik, zelfs haar navel, dacht hij. Deze trap was iets donkerder. Zijn hoofd kwam boven de vloer uit. Doordat hier een binnenmuur was weggebroken kon

hij de volgende trap zien. Laura kwam naar beneden, ze had een rood-grijze rok en een grijs truitje aan. Dat kon niet. Laura kwam achter hem aan. Hij keek om, ze klemde zich weer aan zijn been.

‘Henk, ga terug.’ Het was de stem van zijn vader. Waarom zijn vader? Nooit had zijn vader iets zo angstig geroepen.

Henri schrok op. Laura zat zelfverzekerd achter het stuur. Ze hield de snelheid van de eend constant aan zijn top. Boom, boom, boom, boom, ze schoten voorbij.

‘Wakker?’ vroeg Laura.

‘Waanzinnig. Ik droom nooit. Nooit.’ Henri begon haastig te vertellen. Terwijl hij bezig was merkte hij al dat hij dingen vergat.

‘Je vader schreeuwde?’

‘Ja: Henk, kom terug. Ik heb hem nooit zo horen schreeuwen. Misschien jaren geleden een keer. Dat weet ik niet meer.’

‘Terug - Ik moest eigenlijk thuis zijn.’

‘We maken eerst samen een reis.’

‘'t Is om dat joch?’

Hij keerde zich naar haar toe. Ze wist het. Ze had dus iets vermoed. Ze vroeg het nog, maar dat was onzin. Ze was heel zeker. ‘Draai 'm naar de kant.’

Hij vertelde haar wat hij van zijn vriend de advocaat had gehoord. ‘Ja, hij is vrij.’ Deze scènes, hij ging die ellende liefst uit de weg. Hij hakkelde. ‘Gisteren, geloof ik.’

Laura zat gebogen achter het stuur. Ze veegde haar haar naar achteren. Het leek of ze naar buiten keek. Ze huilde niet, stond ze op het punt te gaan huilen? Ze moest verdrietig zijn, dacht Henri, als je het verdriet kunt noemen. Iets

dat na woede komt als je verslagen bent. Hij moest niet uit herinneringen putten: memoires, met de naam overplakt.

‘Ik dacht dat het beter was als je weg zou zijn.’

‘Tactisch hoor.’

Hij hoorde dat ze de woorden eruit perste. Alsof ze ze liet ontsnappen. Hij pakte haar bij haar arm. Hij had er alleen geen flauw idee van wat hij kon doen. Iets zeggen? Zeg maar eens wat. Het woord was een gave Gods, maar als de heilige Geest nou eens ergens anders werd leeggekiept - Hij kon zich best indenken dat zijn geval niet het meest urgente was.

‘God, Laura,’ probeerde hij. Hij wilde dat ze daar niet zo verschrompeld zat, dat ze tegen hem aan kwam liggen. Hier is de grote sterke beer, de makkelijke oplossingen beheerste hij wel. Bij gebrek aan betere inval streelde hij over haar rug. Hemel, ze was toch geen hond die getrapt was. Al leek ze er wel op als je naar haar ogen keek, en was ze minstens even vertederend.

‘Laat maar.’

Hij wilde dat hij het zichzelf zo makkelijk kon maken. Hij trok haar naar zich toe. ‘Kom nou, kom nou. We zijn op reis om alles te vergeten. Ik wil je bij me hebben.’

Henri reed verder zelf. Hij had Laura zachtjes opzij geschoven en was achter het stuur gaan zitten. Ze bleef nog een tijd stil, ze gaf wel antwoord als hij wat vroeg, maar haar stem klonk afwezig. Bij een vrij groot restaurant dat wat teruggetrokken van de weg lag, zette hij de wagen op de parkeerplaats.

De eetzaal was kleiner dan hij gedacht had. Nog altijd liet hij zich in de war brengen door wat architectonische bom-

bast. Het was overigens niet druk. Slechts twee tafeltjes waren bezet. Aan het ene zaten een man en een vrouw, tegen de zestig schatte Henri, aan het andere een oude man en een jongen. De man was erg oud, misschien wel de grootvader. Hij hijgde doorlopend. Hij was iets aan het vertellen. Het ging langzaam, moeizaam ook, elk woord dat hij uitbracht kraakte. Volume had hij niet meer, maar dat gebarsten geluid moest tot in de verste hoeken van de zaal te horen zijn. Tot in de houten binten, zoals Henri het door zijn botten voelde trekken.

Henri vroeg zich af wie er bediende. Hij zag niemand. Laura had in het toilet haar haar gekamd. Ze zag er meteen beter uit, vond hij, hij maakte zichzelf toch niets wijs? Hij vertelde dat hij niet van plan was nog naar Parijs te gaan. Het reed te veel om en bovendien had hij er niets te zoeken. Vroeger had het nog wel zin gehad om op de ‘Puces’ rond te kijken. Dat was al tijden geleden. Het laatste stuk dat hij er had opgepikt was een bakje geweest, gedreven koper, renaissancewerk. Zoiets was een exceptie, daar ging je geen dagen aan verspillen. Ze hadden er trouwens geen tijd voor want ze werden overmorgen bij zijn vriend Luciano verwacht. ‘Ik zat een keer met hem in een restaurant in Milaan. Hij had een paar bladen oude muziek gekocht. Ik bedoel originelen. Die ging hij me in het restaurant zitten voorzingen.’

Het ergerde Henri dat het zo lang duurde voor er iemand kwam. Tijdens het praten merkten ze het niet zo. Maar er was zeker een minuut of tien over heen gegaan voor hij zijn bestelling kon opgeven. Met zo weinig gasten was dat niet nodig. De wijn werd het eerst gebracht.

De oude man had kennelijk ook op de bediende zitten wachten. Hij riep de jongen tenminste onmiddellijk aan. Die stem weer. Hij was gedwongen er naar te luisteren, net als Laura trouwens. Aan de manier waarop ze ging zitten kon hij zien dat zij ook probeerde op te vangen wat er aan de hand was. Iets met de doperwten in ieder geval. Ze waren niet zo als anders. De man was dus habitué. Wat er precies niet deugde kon hij overigens niet zeggen. ‘Nee, nee,’ riep de man, en dat hij het beter gewend was. Hij schudde uit alle macht zijn hoofd. Dan zei hij niets. Henri hoorde de wervels kraken, dat was verbeelding. Er maakte wel iets een knakkend geluid. Het moesten de zolen van de bediende zijn, leer zeker. Een oudere man, wat statiger dan de slungelachtige jongen, werd erbij gehaald. Hij luisterde aandachtig. De klacht zou worden overgebracht aan de chef-kok, verzekerde hij. Zo weinig bezoekers en dan nog een chef-kok vroeg Henri zich af. Het hele gedoe begon hem te irriteren. Zo kregen zij nooit iets op tafel.

Er werd niet geprobeerd de man ergens mee tevreden te stellen. Met het overbrengen van de klacht beschouwde men het geval kennelijk gesust. Laura zei niets meer over de jongen, was Henri zich opeens bewust. Hij was ook steeds aan het woord geweest. Daarna waren ze afgeleid door die recalcitrante man naast hen. Hoe hij ook in zijn recht stond, na tien keer zouden ze hem als querulant beschouwen. Dat maakte het minder gecompliceerd als ze van plan waren zich niets van hem aan te trekken. Zijn gedachten dwaalden af. Laura liet niets merken, ze moest nog met de vrij gekomen Versteeg bezig zijn.

De jongen kwam eindelijk. Hij begon met het bestek ver-

keerd te leggen. Na het opdienen bleek vervolgens dat het vlees bijna koud was. Grand dîner hoor. Waarom was er geen réchaud bij? Dit ging niet. Er iets tegen doen? Zou hij? Hij was kwaad, toch aarzelde hij, al dat gezeur. Dat was 't niet alleen. Eigenlijk miste hij de moed. De jongen was al van hun tafeltje weggegaan en begon nu de asbakken op te ruimen. Een mooi excuus om het er maar bij te laten zitten. Liet hij het bij het afrekenen wel merken. Henri riep de jongen terug. Geen reactie. Die deed of hij niets hoorde. Moest hij dat ook nog nemen? Henri sprong overeind en greep de bediende bij zijn arm. De jongen schrok, maakte een hoog angstig geluid. Een asbak viel met een klap op de grond. De oudere man moest daardoor gewaarschuwd zijn. Henri zag met genoegen dat hij niet meer statig liep maar gewoon kwam aanhollen. Ze hadden de brutaliteit te ontkennen dat het vlees koud was. Ze begonnen luid te argumenteren. Nou geen Frans, dacht Henri, als ze mijn accent horen denken ze dat ik een Duitser ben. Als ze meenden hem te kunnen overdonderen. Nou was hij pas goed woedend. In een stortvloed Spaans bekte hij ze af. Ze gristen de borden en schalen van tafel en haastten zich naar achteren. Gebogen bijna, dat kwam omdat ze hun handen vol hadden.

Henri tastte achter zich naar de stoel. Hij liet zich langzaam zakken: ‘Dat ik het nog kon.’

Laura zou wel zien dat hij nog steeds opgewonden was. Hij trilde over zijn hele lichaam. ‘Dat ik het nog durfde - Als je alles maar over je kant laat gaan word je al te dociel tenslotte.’ Hij schoof wild met zijn glas over het kleed. ‘De bediening is hier in Frankrijk toch altijd allerbe -’ Hij hield op, niet te veel uiterlijk vertoon, ‘Plus misérable que pour

les misérables.’

Het oude mannetje viel er op in. Hij had groot gelijk, zei hij. Hij trok zich Henri's geval minstens zo aan als het zijne. Blauw en hijgend zat hij in zijn stoel. Hij bleef er nog in. De jongen die hij bij zich had, hield zijn ogen neergeslagen en bloosde; wist kennelijk met zijn houding geen raad, zou het liefst doen of hij er niet bij hoorde.

't Was te degoûtant allemaal. ‘Kom,’ zei Henri tegen Laura, hij snauwde bijna, ‘we gaan weg.’

Hij liep met grote passen de zaal door, naar buiten.

‘De wijn,’ zei Laura, ‘je hebt niet betaald.’

Het lijkt wel een vlucht, dacht hij nijdig, voelen zij zich toch nog in hun gelijk gesteld.

Hij deed het rustig aan. Hij was bang dat hij bij hard rijden weer last van het beven zou krijgen. Hij was nog steeds kwaad, niet dat hij zo verontwaardigd was, hij was ook niet met zichzelf tevreden. Een stoet auto's passeerde, hij probeerde de merken te onderscheiden: Citroën, Volkswagen, Peugeot, nog een Peugeot, een DKW, Panhard. Als hij z'n best deed kon hij ook de nummers lezen. ‘M'n ogen zijn nog puik.’

VI

's Morgens was de jongen van het meisje verdwenen. Frans had hem horen weggaan. Leonard geloofde het eerst niet. Hij had slecht geslapen, in een stoel, het ongemakkelijkst van allemaal. Als de deur met een klap was dichtgegooid zoals Frans vertelde, zou hij het toch gehoord moeten hebben. Daarom ging hij beneden kijken of het waar was. Jan liep met hem mee. De deur was op slot. Ze probeerden eerst door de voorruit te kijken. Door de gordijnen gluurden ze naar binnen. Leonard zette zijn handen naast zijn gezicht om geen last van het zonlicht te hebben. In de kamer was het donker. Er leek niemand te zijn. Twijfelde Jan ook? Hij ging Leonard in ieder geval voor naar een klein achterplaatsje dat bij het huis hoorde. Er hingen hier geen gordijnen. Binnen was geen mens te zien.

‘Ze zijn weg, hè,’ zei Jan.

Dit is het eerste wat hij zegt, dacht Leonard. Maar had hij wel naar hem geluisterd? Hij had niet op Jan gelet. Hij had het zeker willen weten. De jongen was weg. Ze zijn weg. Hij durfde niets te zeggen, hij knikte. De sleutel hing op zijn dij. Hij wreef eroverheen. Het metaal was niet koud meer, het had de temperatuur van zijn lichaam gekregen.

‘Ik had er ook wel zin in gehad,’ zei Jan, naar zijn hand kijkend.

Leonard hoopte dat ze zich niet zou verraden. Hoe kreeg hij haar weg? In ieder geval konden ze niet in de kamer waar ze nu was.

Maarten had zijn vergissing ontdekt. Met in iedere hand een kopje liep hij hen tegemoet. ‘Ik had de koffie vergeten,’ riep hij, ‘niemand heeft het gemerkt. Dat doet de suggestie. Ik had jullie voorbereid op iets speciaals.’

‘Ik wel,’ zei Leonard, ‘ik wel.’ Hij duwde Maarten terug naar de kamer van Frans. ‘De anderen hebben niks gedronken.’

‘Koffie?’ vroeg Frans aan Maarten, hij was opvallend stil geworden. Leonard zag hem zijn ogen dichtknijpen en met zijn hand tegen zijn slapen drukken.

‘Ik zal me rehabiliteren.’ Maarten was vreselijk bedrijvig, hij danste achter het gasstel. ‘Waar is de koffie? Gisteren was hier een heel pak. Nee vannacht, vannacht.’

Leonard schrok, vannacht, niemand had het pak toch teruggebracht. Of terwijl hij beneden was en met haar praatte? Nee, Maarten had het al.

Beneden stond de DKW. De wagen was inderdaad lichtgroen. Je weet het nooit bij het licht van zo'n lantaarn. Wat zou Maarten doen, dat hij zoiets kon betalen?

Eigenlijk zat hij niet goed bij het raam. Kon niet ieder ogenblik iemand opstaan om te kijken hoe de toestand in de andere kamer was? Ze zouden toch wel nieuwsgierig zijn of er een grote troep was achtergebleven. De deur zat op slot. Zolang zij zich stilhield kon er niets mis gaan. Hoe zou ze zich voelen? Zoals hij zich gevoeld had, de eerste dag in de

cel? Elk moment kon ze beginnen te schreeuwen. Ze kende Amsterdam niet, ze wist eigenlijk niet waar ze was. Ze herinnerde zich nog: het dronkemansgelal, de ruzie met de jongen daarna; hem niet. Hij bestond niet. Hij was een soort geruststellende schaduw geweest. Dezelfde uitwerking als een injectiespuit met slaapmiddel. Hij begon te lachen. Een injectiespuit was hij niet, verdomd nee. Die rol had dat jongetje gespeeld. Injectiespuit. Hij was een ongebruikte. Was het geen mop? Hij kon zich niet meer herinneren hoe het ook weer ging. Eigenlijk was hij jaloers. Dat was heel duidelijk. Hij stond op scherp. Hij zou hem verrot kunnen trappen.

‘Waarom lach je?’ vroeg Frans, toen hij al niet meer lachte, ‘om vannacht?’

‘Ja,’ zei hij gauw. Hij had haar in ieder geval toegedekt.

‘Ze zijn weg.’ Leonard keek naar Jan, wat herhaalde die jongen zich. Gek dat het mogelijk is iemand zo te bekijken. Wanneer je je hoofd draaide liet hij zelfs geen moet op je netvlies achter. Jan. Dood kon hij hem niet krijgen. Hij zou de naam niet vergeten, dat stond nu al vast. Jan was om een andere reden dan hij naar beneden gegaan. Om hem in het oog te houden misschien? Hij pakte de koffie aan. Het kopje rinkelde op het schoteltje.

‘Eerste symptomen,’ Maarten zwaaide waarschuwend met zijn vinger. ‘Een half jaar medicijnen gedaan, ik kan het weten.’

Hij greep naar het kopje. Hij gooide het bijna om. Hij met zijn stomme kop. Vannacht had hij over de gevangenis verteld. Maar ook van het ongeluk, was alleen de gevangenis blijven hangen? Ze lieten niks merken. Ze schenen ook niet

veel meer te zeggen te hebben.

Een klas kleuters stak over op de zebra. De sliert was nogal uitgerekt, daarom probeerden twee nonnen de achterste kinderen harder te laten lopen. Maarten moest stoppen. Hij had zijn arm door het open zijraampje gestoken en trommelde op het portier. Het was waar wat hij tegen Marja zei: ‘Het ging mij eigenlijk te ver hoor vannacht. Maar de jongens waren niet te houden. Ik kon er niets tegen doen. Die Erlkönig was een afleiding. Zo moet je het zien.’ Dat kon Leonard getuigen, (al hield hij zijn mond). ‘Ik deed het wel goed, hè, indrukwekkend en zo. Nou ja, als je in aanmerking neemt - ik had er wel plezier in.’

Marja moest er om lachen. Leonard grinnikte alleen, hij hoorde het tenslotte voor de tweede keer. Meteen na de koffie, Frans en Jan waren weg, was Maarten er met hem over begonnen. ‘Ik vond het te lang duren, weet je. Ik had die jongelui hun samenzijn eigenlijk wel gegund.’ Maarten was die nacht tweemaal met zijn Erlkönig bezig geweest. Misschien had hij niet naar hem geluisterd. Dan was er niets verloren.

Een klein meisje was naar de auto toegelopen. Ze hees zich aan Maartens arm op naar het raampje. Ze keek naar binnen. ‘Hij kan alles,’ zei ze. ‘Hij kan zitten en staan en hij kan liggen en hij kan praten - en hij kan drukken.’ Ze was heel ernstig.

Leonard keek geamuseerd naar Maarten. De jongen geneerde zich dood. Een ander meisje probeerde naar haar toe te komen. ‘Je moet m'n handje vasthouden,’ schreeuwde ze. Ze wilde tussen een jongetje en een meisje door. Het lukte

haar niet want de twee hielden elkaar stevig vast. Met haar vuisten probeerde ze de handen los te slaan.

Tenslotte schoof een non langs het portier die het meisje weer op straat tilde. ‘En nu bij Ineke blijven hoor.’ De twee meisjes gaven elkaar een hand. Ze keken niet eens kwaad naar elkaar. ‘Ach ja, meneer, u weet hoe dat gaat,’ zei de non, ‘u hebt misschien zelf kinderen.’ Ze zag dat haar klas en de andere leidsters al op de stoep stonden. Ze haastte zich achter hen aan. Maarten had niet eens tijd iets te antwoorden, dat hij geen kinderen had bijvoorbeeld.

‘Dit is het begin van een reis,’ mompelde Leonard.

‘Je dacht dat ik het niet meende, hè?’

‘Nee,’ zei Leonard. Hij keek Maarten aan, de jongen lette op het verkeer, hij verwachtte niets. Als hij nu schrok zou Leonard het kunnen zien. Het maakte niets uit, maar hij zou het kunnen zien. De een vertrekt zijn gezicht als hij schrikt, een ander maakt een onverwachte beweging. Hij zou een aanrijding kunnen veroorzaken. Hij. Natuurlijk hij. Nog geen dag op vrije voeten. Wat zouden ze zeggen bij het procesverbaal opmaken? En Maarten? Dan zou hij het pas weten. Een dik gezicht eigenlijk voor iemand die zo mager was. ‘Iedereen zat vannacht te liegen als de pest.’

‘Ik wilde niet alleen met vakantie. M'n vriend kon plotseling niet mee. Dat jij wel kon.’

‘Ja.’

‘Nou zijn we zelfs met z'n drieën.’

‘Drie is geen goed getal,’ zei Marja vanaf de achterbank.

Leonard draaide zich naar haar om: ‘Je was toch met vakantie?’ vroeg hij. Ja, knikte ze. Hij had vannacht met zijn hand aan haar buik gezeten. Geen herinneringen; den-

ken, snot in je neus, ogen zemen is het resultaat.

‘Sorry hoor Maarten,’ dat was zowat het enige wat Frans en Jan gezegd hadden, nee, ook nog: ‘Als je nou over veertien dagen ging.’ Geen tweede koffie, je kon ze over de gracht zien lopen, maar er waren meer mensen en je verloor ze uit het oog. Alsof je een portemonnaie verloor. Zover hij zich herinneren kon had hij nog nooit geld verloren. Ook vroeger niet. Maarten bracht zijn flessen naar boven. Leonard maakte de deur van Alfreds kamer open en ging naar binnen. Het meisje was natuurlijk al lang wakker. Ze had de dekens omhoog getrokken tot rond haar hals. Hij keek maar even naar haar gezicht. Hij was niet van plan haar te bedonderen. Waarom zag ze er dan zo uit? Het gordijn was nog dicht. Ze had er niet uit gedurfd om het open te doen. ‘Ze zijn weg.’ Hij hield meteen zijn mond weer. Hij proefde de koffie nog, toch had hij een droge keel. Het moest voor haar lijken of hij schor was, hij sprak ook langzaam:

‘Maarten is boven.’

‘Ja.’

Ze bewoog niet. Wat wilde ze eigenlijk? Ze moest zorgen dat ze wegkwam. Ze had hier niets te maken. Maar hij ook niet, hij kon moeilijk uitleggen wie Maarten was. Dat wist hij zelf niet eens. Maarten, fatterige kleren; Frans en Jan, het waren voornamen. Hij was hier net zo goed vreemd als zij. Hij ging aan het voeteneind zitten. Hij moest ergens mee beginnen.

‘Hij is weg.’ Hij leunde achterover en keek schuin omhoog naar de overgang tussen plafond en behang. Jezus wat stel-

de hij zich aan. Tussen plafond en behang, hij werkte niet bij een wittersbedrijf. Werken, studeren. Dat kwam nog. Praten, je tanden en kiezen forceren zodat ze als gruis uit je mond dropen. Liever bij een ander. ‘Hij is vanmorgen weggegaan. We hebben beneden gekeken.’

‘Joost.’

‘Ik weet niet hoe hij heet.’

‘Nee.’ Daarna kwam het verhaal. Ze huilde niet. Hij zat naast haar, dat had er niets mee te maken. Soms leunde ze even tegen hem aan. Ze kende Joost bijna een half jaar. Ze noemde namen en plekken in Amersfoort die Leonard niets zeiden. Joost zou met haar op vakantie gaan. Gisteren was de eerste dag geweest. Ze konden slapen op de kamer van een vriend, de conservatoriumjongen beneden. Joost was met haar naar boven gegaan.

‘Maar die jongen woont beneden.’

‘Joost kende hem. Ik was er nog nooit geweest.’

Mooie vakantie. Haar ouders waren niet thuis op het ogenblik. Die zaten in Bern, het viel zo goed samen. Hij hoorde ook hoe ze heette. - GEEN HERINNERINGEN-

Maarten zei iets tegen haar, Leonard had een stuk van het gesprek gemist. Zoals iemand die in de trein een krant leest.

‘Nee hoor, 't is maar een poos geleden. M'n oom heeft een heel grote tuin bij z'n huis.’

‘Je at een sinaasappel?’ Waarom vroeg Marja dat?

‘Ik vind sinaasappels dol. Dat is 't. Ik had er binnen een meegepakt. Hij is wel makkelijk hoor. Ik liep met de schillen in m'n hand over 't gazon. Ik kon ze zomaar niet weg-

gooien. M'n oom is echt trots op z'n gras. Hij laat er speciaal eens in de week een mannetje voor komen. Het was mooi vlak geschoren. Ik zag plotseling een grote worm over de grond kruipen. Wel tien centimeter lang, dik hè en roze met achterop paarse vlekjes. Ik had nog een paar mootjes sinaasappel, die kneep ik half uit. Ik mikte goed, vanaf een meter hoogte viel het sap precies op de worm. Ik at ze verder toch maar op.'

'Gadverdamme.'

'Ik vind het ook vies. Het is het walgelijkste wat ik ooit heb meegemaakt. Ik kauwde op de sinaasappel en dacht onder de hand dat ik de worm in m'n mond had. Ik voelde werkelijk hoe de brij uit dat lichaam over m'n tong gleed, binnen langs m'n wangen.'

Leonard rilde, toch als dat alles was. Als dat nou het verschrikkelijkste was wat Maarten ooit had meegemaakt. - Hij moest nou niet de ervaren jongen gaan uithanden. 't Was ook niet het verschrikkelijkste, 't was het walgelijkste. 'Ik moest overgeven. Ik kon 's avonds niets eten. En m'n oom had juist van die verrukkelijke dingen klaargemaakt.' Het begint onwaarschijnlijk te worden - nee dat was een kardinale denkfout - je deed beter er van uit te gaan dat alles wat iemand zei op een of andere manier mogelijk was. Het was onwaarschijnlijk dat hij in deze auto zat. Zijn moeder zou wat moeten zeggen als ze naar hem kwamen vragen. Ook dat verwachtte je niet, maar ze zou het doen. Je verwachtte het niet, je rekende er op.

Marja wilde wel mee. Ze had geen zin Joost nog tegen te komen. Later zaten ze in de auto. - Ze liepen met Maarten

naar buiten, Maarten achter hen aan, hij had zijn kamer afgesloten. Ze wachtten bij de DKW. Maarten deed het portier open en trok een stoel naar voren. Marja ging achterin zitten, Leonard voorin. Maarten startte, - ze zaten in de auto.

Dit zijn geen herinneringen. Gedachten komen terug, het zijn altijd de onbenullige die je zo dwars zitten. Geen herinneringen, beelden, een weggeknipt stuk uit een film zonder context. Er werd ook niks gezegd, het geluid was niet aangebracht. Lopen, portier open, zitten; 't had geen betekenis als je niet wist waarom. Leonard was tevreden geweest dat het lukte. Hij had niet naar een reden gezocht. Veel geld had hij niet. Marja? Misschien. Maar Joost kon het ook gehouden hebben.

Op het fietspad reed een stoet brommers. De meisjes hadden hun armen om de jongens heengeslagen. Hun hoofden op de ruggen voor hen gedrukt. Ze schreeuwden tegen elkaar. Maarten vroeg iets aan hem. Hij verstond het niet. Hij knikte.

‘Heb je je rijbewijs bij je?’

‘Ik mag niet rijden,’ zei Leonard snel.

Maarten passeerde een vrachtwagen. Leonard keek achterom. De wagen raakte gauw ver achter. Hij zag Marja. Ze lette op hem. ‘We beschouwen het als een lift hoor,’ zei hij, ‘je kunt ons er uitzetten waar je wilt.’

Ze was het wel met hem eens.

Marja had geld bij zich. In Brussel in een café waar ze wat dronken, betaalde ze voor hem.

‘We hadden 't verdeeld. Voor 't geval een van ons wat ge-

beuren zou.'

'Slim.'

'Ja.' (en meteen zei ze niets meer.)

Terwijl Maarten omstandig naar het toilet vroeg, hij stond bij de bar, en ook ging, legde Leonard zijn hand op haar knie. Ze pakte hem onmiddellijk. Hij mocht niet strelen, maar ze duwde hem toch niet weg. Daar zat je, achter haar knie was het vlees zacht, een keurslager. Vannacht had hij haar buik gestreeld. - Met zijn dronken kop. Met je hoofd op haar buik liggen. Als een kind verkeerd lag kwam het hoofd wel het laatst naar buiten. Mooi begin, die nacht. Zat hij zichzelf wijs te maken dat hij iets om haar gaf. Kom nou, hij was geen wijf van in de dertig, bereid zich aan iedere man te geven die maar op kwam dagen. Ze zei niets, ze keek naar de tafel.

'Wat is er?'

'Wat denk je?'

'Ja goed.'

'Ik ben meteen in slaap gevallen. Ik heb niet eens gehuild.'

'Moet dat dan?'

'Laten we elkaar nou niets wijsmaken. Toen m'n eerste jongen het uitmaakte, toen heb ik gehuild. Belachelijk hè, met mijn moeder naast mijn bed. Ik was zestien. God wat heb ik gehuild, om die paar kussen. Nee gierende uithalen, werkelijk.'

Leonard trok zijn hand van haar knie, drukte hem in haar nek. Met zijn duim streelde hij achter haar linkeroor, met zijn vingers achter het andere. We zijn bijzonder romantisch, dacht hij. Hij trok haar wat naar zich toe.

'Ach laat me maar.' Ze leefde, je kon het voelen. Het bloed

klopte.

Maarten kwam terug. Leonard zag een klein vierkant pleistertje onder zijn kin zitten. Waarom was dat, had er een puistje gezeten? Het kon, hij dacht het wel gezien te hebben. Dat had Maarten dus in de w.c. uitgedrukt. Als die jongen nou meer puistjes had, moest hij pleistertjes in verschillende kleuren nemen, kreeg hij een mozaïekmasker. Precies een vierkante centimeter. Zou er eigenlijk wel gaas op zitten? Of was het alleen een roze stukje linnen, plastic overtrokken met aan de plakkant kleverig rubber? Het zou hem verbazen als het daarvan overging. En Marja? dacht hij, weer in de auto. Wat wil ik nou eigenlijk? Ik ben een zak; goed, dan maar een zak.

Maarten trok hem aan zijn arm wakker. Hij moest even na Brussel in slaap zijn gevallen. Hij keek naar buiten. Het was duidelijk dat Maarten niet de hoofdweg had genomen. Ze reden op een steil omhooggaande tweebaans weg. Waar zaten ze? De route naar Parijs ging niet door zulke heuvels, bergen. Het was al laat. Langs de weg (en verder) zag hij silhouetten van bomen. In de bocht kwam een moter hen tegemoet. Hij nam niet de moeite zijn licht te dimmen. Maarten vloekte, niet erg overtuigend trouwens. Bij het langskomen overdonderde het lawaai van de moter het geluid van de DKW. Leonard keek hem na.

‘Nee, zij slaapt. Ze slaapt ook,’ zei Maarten. Hij moest zich geërgerd hebben. Marja lag schuin op de bank, ze zag er kalm uit, net of ze tevreden was. Soms bewoog haar mond even. ‘'t Is een engel hoor, als hij slaapt,’ zei zijn moeder van hem, wanneer hij erbij was. Hoe meer visite, hoe meer -

nou ja.

Maarten vroeg hem of hij wilde rijden.

‘Ik mag het niet.’

‘We zijn nu toch niet in Nederland.’

Ze stopten, Leonard schoof achter het stuur. Maarten stapte uit. Leonard wachtte, Marja werd wakker. ‘Waar zijn we?’ vroeg ze.

‘Ik weet het niet.’

‘Rij jij nou?’

‘Hij vroeg het me.’

Ze sliep al weer. Een achterop komende, even later passerende auto claxonneerde. Hun wagen was niet in een parkeerhaven gezet. Leonard wuifde de bestuurder treiterig na. Maarten plofte op de bank en trok het portier met een klap dicht. ‘Een stukje Belgische grond vergiftigd.’

‘Zijn we nog in België?’

‘Ja, in het zuiden van de Ardennen.’ Maarten begon te lachen. ‘Je begrijpt het niet, hè. Toen jullie pas in slaap waren gevallen, heb ik hem (natuurlijk dat geaffecteerde tikje op het dashboard) stilgezet. Ik liet hem uitrijden zodat jullie er niet wakker van werden. Een stille plek. Ik heb er een tijdje gestaan, overwegend wat ik zou doen. Eerst jou doodsteken, dat stond vast. De moeilijkheid was dat je wakker kon worden voor ik het mes had. Ik heb namelijk alleen maar een kabelmes bij me en dat ligt bij het gereedschap.’ Leonard keek opzij. Maarten was zenuwachtig, hij had een sigaret opgestoken waar hij te hard aan trok. Hij blies de rook ook dadelijk weer uit, hij inhaleerde niet.

‘Eerst - zei je, en daarna?’

‘Haar wurgen natuurlijk en langs een stenige helling naar

beneden laten rollen.'

'Prettig,' vond Leonard. Hij startte.

'Je vindt het wel shocking, hè?' vroeg Maarten nog.

Leonard durfde niet te praten.

Hij hield de wagen teveel op het midden van de weg. Hij corrigeerde zichzelf. Strak voor zich uitkijkend voerde hij de snelheid langzaam op. Het ging er om zijn angst kwijt te raken. Hij had zijn ervaring tenslotte.

'Die jongen kan lezen en schrijven met de wagen,' zei zijn vader altijd. Vroeger. Het moest er toch een keer van komen.

Het lag niet aan hem. De wagen kwam midden op de weg door de bocht, recht op hem aan. Hij reed al uren, of korter? Maar toch een tijd. Wilden ze hem nou klein krijgen? Dat lukte niet zo gauw. Schoften. Hij zou ze terug drijven. Die gele lichten, oranje werden ze. Hij brak er dwars doorheen. Het stuur werd uit zijn handen gerukt. Hij was razend. Ze gleden erlangs. Hij remde. Maarten hield zijn hand nog om het stuur geklemd. De wagen stond scheef over de weg, Maarten had het tegen hem. Hij schreeuwde hard. Leonard verstond het niet. Plotseling stond hij voor een kleine Fiat. Aan alle kanten was het wit om hem heen. Een vrouw met zwart krulpermanent keek omhoog, er zat nog een vrouw naast. 'Teven,' gilde hij, hij beukte met beide vuisten op het dak. Hij spuugde. 'Je krijgt me er niet weer in. Ik sla je verrot. Smerige teef, ik trap je in mekaar. Stinkhoer, vuile temeier.' Hij hoorde het glas niet breken. Van het ene op het andere moment had hij bloed aan zijn hand, aan zijn vingers. Er staken kleine scherfjes in zijn vel. Iemand greep hem vast. Ze moesten met zijn tweeën zijn. Hij schopte

vooruit, tegen het ijzer. Die wijven, hou je poten maar voor je gezicht. ‘Hou je poten maar voor je smoel. Rothoer.’ Dat mens achter het stuur moest hij hebben.

Er was geen weg meer, hij liep hard. Het was bijna donker. De bomen zag hij wel, alleen de takken niet. Er waren geen bomen meer. Een rotshelling ging steil naar beneden. Waar moest hij heen? Hij bleef staan. Hijgend liet hij zich op de grond vallen.

Hij drukte zijn gezicht in Marja's buik. De stof zoog zijn tranen meteen op.

‘Ik heb lang lopen zoeken. Je was zo snel.’

‘Ze mogen me niet krijgen.’

‘Er is niks gebeurd. Word nou rustig.’

Hij verstond haar; ze begreep het niet; wat zei ze? ‘Daar was ze weer, hè,’ hij klauwde zijn handen om haar heupen, ze mocht niet weg, ‘ze mogen me niet weer krijgen.’

VII

Frits zou het raam natuurlijk hebben dichtgedaan. Onzin met die hitte, het was hier zelfs 's nachts warm genoeg. Thuis had Frits nooit met open raam geslapen. Maar hier was het anders. Ze kon ook niet weten wat hij zou doen - gedaan zou hebben. Met Frits was ze nooit in Italië geweest. Al was het om te stikken, om haar te treiteren had hij het niet open willen houden. Hij had het dichtgetrokken, misschien had hij de ventilator nog kapot gemaakt op de koop toe.

Laura deed haar ogen open. Op haar ellebogen steunend richtte ze zich op. Wat een belachelijke onzin. Het hielp niet of ze haar ogen dichtdrukte, slapen kon ze toch niet. Ze had in halfslaap gelegen. Dan denk je altijd van die onmogelijke dingen. Je slaapt niet, nog bij bewustzijn onderga je de walgelijkste voorstellingen. Als je er gewoon over nadenkt hangen ze tegen het belachelijke aan. Halfslaap, dat is de toestand waarin je plotseling merkt dat je een vuurtoren beklimt. Zo hard je kunt, ren je de wenteltrap op. Je loopt voor je leven want een man zit je met een snoeimes achterna. Je hebt je vergist, je loopt in een buis. Op een of andere manier is er net nog licht, maar het einde is niet te zien. Je

moet gebogen lopen. De voetstappen van de man achter je dreunen als hoefslagen. Hij kan nooit met een paard in die buis. Misschien een heel klein paardje. Een monstertje met rudimentaire kenmerken dat hij speciaal voor zijn wraak gefokt heeft. Je kunt niet zomaar in een buis lopen, de machines gaan werken. Zand en water slaan tegen je op. Je probeert je er tegenin te werken. De buis is volledig gevuld. Het wordt benauwd, maar je kunt nog adem krijgen. De man kan nu ook maar langzaam vooruit. Is dat wel zo? Als dat beest wat hij bij zich heeft, kan zwemmen. Hij hoeft zich er maar aan vast te houden. Je moet je steeds verder bukken. De buis wordt smaller. De kracht van de stroom neemt toe, het zand schuurt je kleren weg. Eerst ga je op je knieën, dan kruip je liggend verder. Je komt nauwelijks vooruit, het metaal klemt om je heen. De snoeischaar is waanzinnig scherp geslepen door het zand. Je voelt 'm tegen je voeten.

Ze kwam weer omhoog. Ze had zich op bed terug laten vallen. Toch kon ze niet slapen. Op haar elleboog steunend keek ze van opzij neer op Henri. Hij was stomverbaasd geweest in de auto: ‘Ik droom nooit.’ Het moest wel waar zijn. Hij sliep zo allemachtig rustig. Dat het mogelijk was. Ze streelde hem van zijn schouder naar zijn heup. Hij bewoog even. Nog geen spoor van een buikje. Dat sprak wel in zijn voordeel. Frits had ook geen buik gehad, al was hij wat gezetter. Ze trok haar hand terug. Ze was plotseling woedend op zichzelf. Waarom schaamde ze zich? Daar was nu helemaal geen reden voor. Haar schuld was het niet - een jongen, nou was hij nog vrij ook, nota bene. - Het zou ze tegenvallen als ze naar haar toekwamen en zij heel rustig bleef:

‘Ja, dat wist ik al.’

Ze stond zachtjes op. Nee, Henri werd niet wakker.

De kamer waar ze logeerden lag op de eerste verdieping. Met haar handen op de vensterbank leunend, merkte ze dat het toch nog kil was, vooral rond haar borsten voelde ze het.

De vriend van Henri had een paar stukken beeldhouwwerk in zijn tuin gezet. Het dichtst bij stond een grote Romeinse kop, het eerste ook wat je zag als je de tuin inging.

's Middags na aankomst hadden ze het er over gehad. De schaduw viel er gelukkig overheen zodat ze hem goed kon bekijken. Op de grond staand zou de kop zeker tot haar dij komen, schatte ze. Hij was beschadigd. De linkerslaap, nee de rechter, ze stond er tegenover, net als bij een spiegel. Er was een stuk van de rechterslaap afgeslagen, een gedeelte van de rechterkant van de kin was ook weg. Ze draaide om het portret heen. Henri, zijn vriend, met vrouw, liepen met haar mee.

‘Wat vindt u er van?’

‘En profil wel indrukwekkend.’

‘Nee, juist van voren, je moet de beschadigingen zien.’ Samen met Henri begon hij onbedaarlijk te lachen.

‘Ik heb nooit begrepen wat er aan was, hoor,’ zei de vrouw, - alsof ze haar man excuseerde. Ze trok Laura mee om haar de tuin verder te laten zien.-

Zo van boven gezien, bleef het vreemd, die plotselinge onderbreking in het korte golvende haar. Het was Romeins, had de vriend gezegd, uit de vervaltijd. Zou het een kostbaar stuk zijn? Van de waarde had ze totaal geen begrip. Wat er nou toch te lachen was, had ze vergeten Henri te

vragen.

‘Kun je niet slapen?’ Hij was dus toch wakker geworden.

‘Het lijkt wel of ik te moe ben.’

‘We hebben ook - we hebben ook wel erg gejakkerd.’

‘Een beetje.’

Het bed kraakte. Henri liep door de kamer. Hij kwam naast haar staan, leunde ook naar buiten. ‘Morgen gaan we naar Zwitserland. Daar blijven we een week.’

We zijn allebei naakt, dacht ze; als ze ons van achteren een duwtje geven ploffen we voorover op het grint.

Want er liep een pad rond het huis.

Ze herinnerde zich weinig van de reis. Het uren naast Henri zitten of de tijden dat zij reed, een magere indruk. Opvallend hoe gedachteloos je kon zijn. Als je aan het stuur zat deed je, bocht nemen, schakelen, remmen, richtingaanwijzer uit. Soms praatte je. Zo was het ook met Frits geweest. Frits wisselde minder vaak af. Dat was zo zijn gewoonte. Maar hij had ook grapjes gemaakt, precies als Henri. Grapjes vergeet je bijna altijd. Meestal zijn ze alleen leuk in de situatie waarin ze ontstaan. De woorden van Henri stonden haar niet eens meer goed bij. Dan kon je ook niet van haar verlangen dat ze Frits zijn opmerkingen nog wist. Zulke dingen had ze trouwens niet nodig. Het beeld dat zij van Frits had, was er niet minder volledig door. Geen herinneringsverfraaiing, al probeerden ze haar dat aan te wrijven. Haar gedachten dwaalden af. Ze moest zich niet druk maken om die zure aanmerkingen. Ze was nu op reis. De eerste vakantie met Henri.

In Frankrijk waren de borden met plaatsnamen niet door de gemeentes zelf neergezet. Henri had haar de onder-

schriften van de borden gewezen: don du pneu Englebert. Laura reed. Ze knikte en keek weer strak voor zich uit. Het was heel licht. De zon was verdwenen achter een dichte nevellaag die het licht verspreidde. Je wist niet goed waar de zon stond. Als er een zon was. De bomen waren stoffig. Sommige leken bijna wit, van het groen was nauwelijks nog iets te zien. Ze bereikten de eerste huizen. Voor de ramen waren aan de buitenkant gescheurde lappen jute gehangen. Het plaveisel veranderde, zoals steeds binnen de bebouwde kom. De stenen waren bezet met rissen kleine mesjes die precies in het Englebert-profiel pasten, andere merken werden in flarden gesneden. Henri had gelukkig passende banden. Als ze maar één spoor hield kon er niets gebeuren. Een dof-witte station-car kwam naast de eend rijden. Achterin zat een man in een stofjas aanmoedigingen te schreeuwen. Ze verstond hem niet, maar zag aan de bewegingen van zijn mond wat hij bedoelde.

‘Hij meent 't goed,’ zei Henri. Zij begreep het dus volkomen. De chauffeur keek niet op. Hij zat diep over zijn stuur gebogen waardoor ze zijn gezicht niet kon zien. Hij bleef zo rijden dat ze de laadbak van de station-car, met de aanmoedigingen roepende man achter een groot glas, steeds naast zich had. Dat was een steun.

Langs de trottoirs stonden metershoge hekken. Kinderen konden als ze uitgleden, of geduwd werden, niet op straat vallen.

Reizen. De eerste nacht hadden ze bij vrienden van Henri geslapen. De tweede in een hotel. En nu weer bij een vriend. Waarom kon hij wel op zijn vrienden rekenen? Dan waren haar ervaringen anders. Hadden ze haar vroeger ook al zo

tegengestaan? Ze had ook geen vrienden, nooit gehad eigenlijk. Ze kende mensen. Ze bekeek ze te goed. Ze kwamen bij je om hun successen te vertellen, anders om hun verontwaardiging te luchten: nu was ze zoiets schandaligs overkomen. Over het geheel genomen waren de echte uitvreters nog schaars. Ze kende, dacht ze, niemand die daarvoor kwam. Als mensen je opzochten moest je klankbord zijn, luisteren naar wat zij deden, zij dachten, zij zouden hebben gedaan in jouw geval (dat was het ergste). Nu Frits er niet meer was zag ze ze trouwens steeds minder. Frits was zo vriendelijk, die luisterde altijd wel en deed of hij hun jaloezie niet merkte. Want dat waren ze geweest, jaloers, doodgewoon rechtuit afgunstig op Frits en haar. Ze hadden gejuicht toen hij dood was. En daar ging je mee om. Je had er zelfs nog wat van verwacht. Als Frits haar eens iets had gegeven en ze liet het zien: ‘Dat had ik toch niet genomen.’ In negen van de tien gevallen was dat de eerste reactie. De tiende had niet gekeken, die had nou iets te vertellen. ‘Nee ze, moet je nou 's horen.’ Ja, je bent tot alles verplicht, of ze je luistergeld betalen. De radio, is er iets onbenulligers om aan te denken? Breipatronen misschien, hoe zagen die er in godsnaam uit? De radio. Gek, de laatste tijd, als ze alleen was, probeerde ze het zelfs wel eens. Frits luisterde alleen naar de nieuwsberichten. Frits en de radio, ze schoot in een lach. Zie je dat wist ze toch nog.

‘Waarom lach je?’

Henri was verbaasd, haar lachen schalde misschien wel door de tuin.

‘Ik dacht wat Frits altijd over de radio zei: twee identieke jaeger onderbroeken aan eenzelfde waslijn.’

Henri moest wel lachen: ‘Je denkt nog vaak aan hem.’

‘Ja. Ben je jaloers?’

‘Dat zou ik toch nooit toegeven.’

Henri praatte niet over Frits, nou ja, logisch. Maar hij had ook nog nooit iets rots over hem gezegd, eigenlijk over geen van zijn vrienden. ‘Je hebt overal vrienden. Deze -’

‘Luciano, je moet hem bij z'n voornaam noemen. Luciano. Kijk,’ zei Henri, maar ze keken al naar buiten, ‘al die beelden. Hij zou graag Lorenzo heten. Om zich Il Magnifico te laten noemen, denk ik, al is hij er te slordig voor. Of moet ik zeggen ongecontroleerd. Niet vorstelijk in ieder geval. Iemand in deze tijd die de vorst wil uithangen, al is het dan binnenshuis. Ik mag hem graag.’

We zijn naakt, vanuit de tuin zijn we te zien, dacht Laura. ‘Weet je, hij is nu een stuk rustiger. Hij heeft een slaapkuur gehad. Vroeger was hij altijd gehaast, en nerveus, nee. Ik heb hem een keer ontmoet in Rome. Hij had het natuurlijk weer ontzettend druk, we moesten snel tot zaken komen. Nee, hij ging niet zitten, een moment dan. Hij begon uitgebreid een droom te vertellen. Hij had weer verschrikkelijk veel te doen. Veel te veel afspraken voor een morgen. Er waren vervolgpapiertjes in z'n agenda geplakt. Maar eerst moest hij zijn opwachting maken bij een prinses die iets bij hem besteld had. Hij was al laat. Hij moest zich nog scheren, verkleden, waar lag z'n horloge, hij was al laat. Tenslotte zat hij in zijn onderbroek in een grote zaal. Het elastiek knapte. Met zijn linkerhand moest hij de onderbroek vasthouden. Hij dreigde steeds weg te glippen. Z'n rechterhand had hij nodig om de prinses te begroeten waarop hij zat te wachten. Een droom van Luciano, hij vertelde hem

en ging weg zonder dat we tot een besluit waren gekomen. Hij droomt vaak, wat dat betreft lijkt hij op jou.'

Ja, dacht Laura, voor Henri moet het lijken dat ik veel droom. Als je hem ziet liggen, zo ontspannen als hij dan is. Ze gaapte, zin om te slapen had ze wel. Vreemd, die witte beelden tussen dat donkere groen. 'Het is idioot om mensen in nachthemd voor schimmen aan te zien,' het viel haar plotseling in, bijna tegelijk dat ze de woorden vormde, 'wij zijn veel meer spoken nu we niets aan hebben.'

'Natuurlijk. Mensen trekken kleren aan om te laten zien wie ze zijn. Zonder kleren zijn ze onpersoonlijk als jouw schimmen.' Henri lachte. 'Dat is het geraffineerde van krankzinnigengestichten. Eenmaal in gestichtskleding gestoken, wordt iedereen een gek.'

Het werd steeds lichter, ze had nog niets geslapen vannacht. Henri ging op haar idee verder: 'Verpleegsters en doktoren hoeven zich nooit zorgen te maken. Ze worden zo gauw niet aangestoken. Zij kunnen zich in hun uniform verschansen.'

Ze werden opgewonden van het bij elkaar staan. Henri zeker, ze zag hoe zijn lid langzaam omhoog kwam. Je moest er een wimpel aan hangen. Hij draaide zich naar haar toe: 'Als je naakt bent, kun je jezelf pas goed vergeten.' Hij pakte haar om haar middel, trok haar naar bed.

Ze sloeg zich los, ze wilde - maar ze moest ook schreeuwen: 'Ja, hij was een schoft. Een schoft, een rotzak die me altijd gepest heeft. Ik ben blij dat hij dood is. En jij weet het, en al die anderen die het zeiden. Je wist het, je wist dat het een schoft was.' Ze probeerde hem uit alle macht te slaan, ze wilde hem krabben, nee, als hij maar een stap terugdeed.

Ze was languit terecht gekomen, haar benen tegen elkaar. Haar rug was nat. Zover zij zien kon, lag zij op de enige vochtige plek. De grond rond haar was rotsachtig. Haar bloes en rok namen het water op, het werd langzaam naar boven gezogen. Als de zon scheen zou het water misschien verdampen voor het de voorkant van haar lichaam bereikt had. Nou was er geen kijk op. Het was juist bewolkt, de atmosfeer was vochtig en drukkend. Dit stuk grond lag ook midden in een moeras. Een rots die in de modder omhoogstak. Door al dat water in de buurt groeide het gras om haar heen nog zo goed.

Vier vissers hadden haar meegenomen op een vlot. Ze hadden donkerblauwe werkkleren aan. Ook hun gezichten waren blauw. Door de baardgroei, dacht ze eerst, maar toen ze beter keek bleek ook de huid rond de ogen en op het voorhoofd gekleurd. De mannen zeiden niets tegen elkaar, iedereen moest zwijgen. Een reden werd er niet voor opgegeven. Ze bewogen het vlot zo stil mogelijk. In de kreken boomden ze, als er wat meer ruimte was gebruikten ze een halfrotte plank als peddel. Twee mannen probeerden onderweg aan land te gaan. Even leek het alsof ze voldoende steun zouden hebben op het dichte plantendek dat over de modder heengroeide. Met een vochtig scheurend geluid zakten ze er echter door. Vreemd geluid was dat, alsof je een appel schilde. Ze waren allemaal van het geluid geschrokken. De op het vlot overgebleven mannen scheurden lappen van hun kleren die ze de twee in de modder toewierpen. Ze konden er proppen van maken om in hun mond te stoppen als ze wilden gaan schreeuwen. De mannen beduidden dat ze ze niet nodig hadden. Door hun langzaam

wegzinken en spartelen raakte de modder omgewoeld waardoor nogal wat gas vrijkwam. Daar ademden zij zoveel mogelijk van in.

In een lange smalle doorgang, de minst brede van alle met langs de kant rietwortels als witte aders, haalden ze een beest aan boord. Laura moest aan het uiteinde van het vlot gaan zitten anders was er geen plaats meer. Geluk dat ze die twee kwijt waren. Het dier leek op een zeehond maar had het schild van een schildpad. De mannen staken met hun messen onder het schild en wrikten een aantal stukken kwarts te voorschijn. Het beest lieten ze weer in het water glijden. Ze waren bang voor een plons, daarom gooiden ze niet.

Ze lag op een grasveldje, stukken rots om haar heen. De mannen moesten haar hebben neergelegd. Van de stukken kwarts hadden ze armbanden en enkelringen gemaakt, dat moesten ze nog op het vlot gedaan hebben. Ze waren te zwaar voor haar, ze kon niet meer opstaan.

Ze kreeg kramp in haar nek, ze kon haar hoofd niet meer oprichten. Twee rietstengels hadden zich uit haar hals geboord en drukten haar kin naar beneden. Verder groeiden ze recht omhoog naar het licht, dat doen planten. Tenminste dat beweerde de biologieleraar die met zijn klas om haar heen stond. ‘Een voorbeeld van moerasvegetatie,’ zei hij. Hij brak een stuk van een van de stengels af en liet dat rondgaan. ‘Je ziet de steel is niet massief maar hol. Het principe van materiaalbesparing is ook in de natuur bekend. Een holle buis is even sterk als een massieve staaf.’

‘De natuur is mooi.’ Dat was een pieperige meisjesstem.

De biologieleraar begon te schreeuwen: ‘De natuur is niet

mooi. Je houdt niet eerder van de natuur dan als je een grassprietje mooi vindt, een duizendpoot, een spin.'

Het meisje begon te gillen. Wurgde hij haar? En ging de klas daarom op de vlucht?

Ze was alleen, nee in de verte kwam Henri aan. Hij maaide het gras. Zijn zeis kwam steeds dichterbij. Was hij vergeten dat zij er lag? Zag hij haar niet door die rietstengels? Ze kon haar handen niet omhoog krijgen om de planten weg te breken. De gewichten aan haar polsen waren te zwaar, dat het kwarts nog zoveel woog. De zeis was nog maar op een meter. Ze moest die zwijgplicht doorbreken. Ze kon niet anders, ze was bang. Hadden ze haar ook maar een prop moeten geven. Henri was nog dichter bij gekomen. Ze moest gillen.

'Je mag mijn hoofd niet afslaan,' huilde ze.

VIII

‘Zou hij nog lang wegblijven?’ vroeg Marja.

‘Hij is in het dorp. We hebben hem flink wat te doen gegeven.’

‘Hij is gek dat hij het van ons neemt.’

Leonard krabde zich in zijn nek, hij zweette. In de schaduw van de auto zat je nog het beste. De tent stond een paar meter verder op. Daar was het nou helemaal niet te harden. In Frankrijk hadden ze twee keer in een hotel geslapen. Een nacht had hij zelf betaald, de andere Marja. Het had hem verbaasd dat Maarten een tentje had meegenomen. Hij had het warm, het was ook stikheet, warmer dan gisteren bij de aankomst. Zijn hemd en overhemd lagen in het stoffige gras. Zijn broek jeukte, kamgaren of wol, wist hij veel, de stof kleefde aan zijn benen. De tweede dag, zij sliepen in de tent, Maarten sliep in de auto. ‘'t Is een voyeur.’

‘Je hebt iets tegen hem.’

‘Nee, ik constateer. 't Zal mij een zorg zijn. Als hij ons maar niet begluurt.’ Hij was eigenlijk niet helemaal zeker. Maarten was 's nachts dicht bij de tent geweest. Hij zei dat hij moest pissen. Dat had hij ook aan de andere kant van de wagen kunnen doen. Hij wilde vast luisteren naar wat ze

zeiden en deden. Het was niet genoeg, hij wilde ook zien. Leonard draaide zich naar Marja toe.

‘Het is ook niet leuk voor hem,’ zei ze.

‘Het was de eerste keer. Ik had het nog nooit eerder met een meisje gehad.’ Hij kuste haar, ‘ik heb je alles verteld, ik ben net vier dagen vrij.’ Hij lag half over haar heen. Ze streelde hem, over zijn ruggegraat, met beide handen langs zijn middel: ‘Kom nou, begin er nou niet weer over.’

‘Ik stel me aan, hè?’

‘Je maakt je ongerust voor niks.’

Was dat waar? Hoe vaak had hij het haar al verteld? Eerst in de Ardennen. In Frankrijk elke nacht, hij raakte haar niet aan en praatte maar. Overdag lag ze achterin te slapen. Hij wilde dat ze bij hem bleef. Hij zou een keer met haar mee naar huis moeten. Het was lief om te zeggen dat hij zich geen zorgen moest maken, maar als hij zijn eigen ouders nou eens nam. Hij kon zich wel voorstellen hoe die vroeger gereageerd zouden hebben als hij met een meisje thuis was gekomen dat gezeten had. Marja, wat was houden van? Damesbladenslijm. Als ze maar niet wegging. Ze zou niet weggaan. Alleen haar ouders zouden rottigheid maken, dat was zo zeker als wat. Zou Marja voor hem veel jongens gehad hebben, behalve dan die schoft van een Joost? Die had niet gezeten. Hij had hem van de trap moeten slaan. Ze had een zacht lichaam, haar rug was warm. Hij probeerde onder de oksel door naar haar borst te tasten. Zijn vingers gleden door het zweet. Ze was drijfnat. Hij haalde zijn hand terug en trok met zijn vingers op een rij een streep op haar bovenlip. Net een pansfluit die te hoog werd gehouden. Herder en herderinnetje.

‘Niet doen. Ik wil het niet ruiken, ik weet wel dat ik stink. Je bent vies van me.’

Hij streelde met beide handen haar gezicht.

‘Nee, nee.’

Hij moest haar geruststellen. ‘Ik hou van je.’ Ze sloeg zijn handen weg en kwam half overeind. Hij mocht het niet zeggen. Joost had al die maanden niet anders gezegd, wat moest je ook voor anders zeggen? Nog gisterenavond - Leonard lachte: ‘Dat was ik.’ Hij wist wat ze bedoelde. Ze zakte terug, hij beet zacht in haar schouder. Ze kreunde, maar dat was doen alsof. ‘Ik bijt niet door.’ Ze was aan het vervellen. Hij pakte een schilfer tussen z'n tanden, het lukte niet eens meteen. Zijn hoofd langzaam optrekkend scheurde hij het witte stuk huid weg. Zijn onderlichaam lag nog steeds over haar heen. Ze moest hem op haar buik hard voelen worden. Hij probeerde haar op te tillen. ‘In de auto.’ Op de bank kleedden ze elkaar uit. Als de onderbroek aan de voeten lag schopten ze hem zelf weg. Marja kwam omhoog, ze reikte voorzichtig naar zijn lid en trok weer terug. Ze lachte verlegen naar hem. Hij voelde dat hij rood werd. Tenslotte pakte ze het aarzelend beet en haalde het vel omlaag. ‘De huid schrijnt nog,’ zei Leonard. Hij gleed met zijn lippen over haar gezicht, tegelijk zakte hij tussen haar dijen. Hij wilde hem er nu in krijgen zonder hem met zijn hand op de goede plaats te brengen, zoals vannacht. Hij stootte ergens tegen aan, ze was vochtig. Hij schoof naar binnen. ‘'t Doet pijn,’ zei hij.

Maarten had de tent omver getrokken. Op het geplooide doek zat hij hen op te wachten. Sheik met boodschappentas,

dacht Leonard. Marja's zeildoeken koffer had hij over de grond geslingerd. Hij was zwaar gedeukt merkten ze later. Je werkt naar elkaar toe om één in de gelegenheid te stellen tot een daad te komen. Is het zover, dan valt het tegen. In een film, op toneel, is een daad een climax, maar zo. Het was Leonard duidelijk dat Maarten zich met moeite beheerste. Het maakte weinig indruk op hem. Hij bukte zich naar zijn hemd en overhemd. ‘Ik buig niet voor de sheik,’ zei hij. Vies eigenlijk, zulke stoffige kleren.

Maarten zwaaide met zijn arm naar de Auto-strada in de verte. ‘Ik neem jullie niet verder mee. Jullie moeten weg.’ Leonards regenjas, meer had hij niet bij zich, lag in de bagageruimte.

‘Jullie moeten opdonderen.’

Met de koffer in zijn hand draaide hij zich nog even om. ‘Nou niet huilen, jongen. Er is een tijd van komen en een tijd van gaan.’ Onder het lopen klemde Marja zich tegen hem aan.

‘Over een week zit je weer in de gevangenis. Ellendige schoft,’ riep Maarten. Hij gooide een fles achter hen aan die op de grond kapot sloeg. De inhoud verspreidde zich bruisend over het gras. Marja gilde, ze begon hard te lopen en sleepte Leonard mee.

‘Het was spuitwater of zoiets,’ wist ze even later plotseling, ‘dat hadden we niet besteld. Waarom zou hij dat gekocht hebben?’

Van een veilige afstand keken ze nog even om. De deuren van de auto stonden open. Maarten was druk bezig met een groot vel geel plastic. Hij ging het waarschijnlijk over de achterbank leggen.

Bij de oprit van de Auto-strada kregen ze een lift van een grote Fiat. De bestuurder, een Italiaan, liet Leonard achterin stappen en Marja voorin, naast hem. Enkele ogenblikken nadat de auto de controle was gepasseerd stond de meter op 120 km. Marja boog zich naar achteren: ‘Ik hoop niet dat hij iets ruikt. Ik heb me niet afgeveegd. Ik ben verschrikkelijk nat.’

‘Al die brillantine die hij gebruikt stinkt veel erger,’ stelde Leonard haar gerust.

De bestuurder keek grijnzend naast zich. In slecht Frans vroeg hij aan Marja waar ze heen ging. Leonard antwoordde in haar plaats: ‘A la Suisse.’ Want dat hadden ze tenslotte besloten. Hij zou met Marja meegaan naar haar ouders in Bern. Hij hoopte er het beste van, mooie frase. Er zou een hoop rotzooi komen, dat zag hij nou al. Of ze al lang op vakantie was, vroeg de man weer aan Marja. En weer gaf Leonard antwoord. Het spelletje herhaalde zich nog een paar maal, steeds werden vraag-antwoord, een volgende vraag-antwoord onderbroken door een pauze. Ze schoten snel op, zag Leonard. Nog 150 km naar Milaan. Ze moesten deze wagen zien te houden. ‘Est-elle muette?’ vroeg de man tenslotte.

Marja verborg haar lachen in de zakdoek waarmee ze haar gezicht afveegde. Leonard bedacht dat haar Frans misschien beter was dan het zijne. Hij drukte zich zeker zo klungelig uit als de man. Wat lachte die vent toch naar haar. Hij legde uit dat ze zeker wel praten kon, ze sprak alleen geen Frans. Dat had ze nooit geleerd. Marja hield zich goed. Merkwaardig dat de man zich nu rechtstreeks tot hem richtte. Heel rustig hoor. Hij wilde van Leonard weten uit welk

land ze kwam. Hij was verbaasd dat een Nederlandse geen talen sprak. Leonard stonk er in: wel Duits en Engels, vertelde hij. De man schakelde onmiddellijk over en begon in het Engels tegen Marja. Moest hij ook maar niet zo stom de chauvinist uithangen, verweet Leonard zichzelf.

Het was Leonard onbegrijpelijk. De man werd handtastelijk waar hij bij zat. Hij schreeuwde dat hij zijn poten moest thuishouden, maar het had nauwelijks enig effect, noch in het Frans, noch in het Duits. Marja duwde de man van zich af. Ze gebaarden dat ze eruit wilden. Omdat het leek dat de man zich ook daar niets van aantrok, greep Leonard hem bij zijn schouder. De auto begon te slingeren. De Italiaan zette hem met een schok stil. Hij wilde hen midden op de baan laten uitstappen, maar bang voor het achteropkomend verkeer reed hij toch naar de kant. Marja huilde, ze gooide het portier open, ‘hij houdt me vast.’

Leonard sloeg zijn hand los. Door het achterportier gaf hij haar de koffer aan. Voor hij zelf ook kon uitstappen had de Italiaan echter al gas gegeven. Het was duidelijk wat hij wilde, hem een kilometer verder af zetten en hen zo van elkaar scheiden. Op zijn smoel slaan, ‘ik sloeg midden in z'n smoel.’ De kerel verstond het toch niet. Leonard raakte hem boven zijn oog. Het was nou geen avond, het was dag. De Italiaan kon niet tegelijk achteruit slaan en sturen, bijna in paniek ging hij op de berm af. Leonard sprong naar buiten en rende terug, Marja kwam hem tegemoet. In de verte lag de koffer nog. De bestuurder klom uit zijn wagen om het wijd open hangende portier, waardoor Leonard naar buiten was gesprongen, te sluiten. Zo snel hij kon schoot hij de weg op. Hij schakelde te vlug.

‘Altijd heb ik ellende met auto's.’ De Auto-strada was onbeschrijflijk breed, of leek dat maar zo. Het was volgens Leonard onmogelijk zo'n weg te versperren. Hoe flikten die stakende boeren dat dan? Aan duizenden tractoren had je nog niet genoeg. Het was ook in Frankrijk dat ze dat deden, daar waren de wegen smal. ‘Er klopt iets niet.’ Wat klopte niet? Hij zei zomaar iets terwijl hij niet begreep waar hij het over had. Bepaald vrolijk was hij niet: ‘We moeten de koffer ophalen.’

Het laatste stuk hadden ze een vrachtwagen, een groot aluminium-kleurig bakbeest waarvan ook de laadruimte met metaal was beschoten, geen zeildoek. De chauffeur zweeg. Hij grinnikte af en toe en wees dan op een auto die hen passeerde of tegemoet kwam zodat het nog de vraag was wat hij bedoelde. Zelfs als Leonard hem een sigaret gaf, zei hij niets. Hij nam hem aan en knikte met een brede lach op zijn gezicht.

‘Ik begin nou te begrijpen hoe ze zich op een expeditie voelen als ze met inlandse opperhoofden moeten onderhandelen.’

Marja deed trouwens ook geen mond open. Ze lachte niet eens.

‘Erg geschrokken?’

Ze knikte van ja, maar dat was het niet alleen, zei ze. Er was een pijn in haar buik komen opzetten, niet door vanmiddag, maar omdat ze ongesteld moest worden. Het kwam twee dagen vroeger dan ze gedacht had. Ze had er altijd nogal last van. Meestal ging ze de eerste dag naar bed. ‘Belachelijk hè, alleen nou komt het rot uit.’

‘Het kan er nog wel bij, hoor.’ Het was nog het beste, vond

Leonard, om verder maar met de trein te gaan. In liften had Marja toch geen zin meer, terwijl dit er nu nog bij kwam. Hij probeerde de chauffeur uit te leggen waar ze heen moesten: ‘Statione di Milano,’ zei hij. Hij hoopte dat het overtuigend klonk. Voor het eerst kreeg hij wat geluid los. Het was wel zo ongeveer in orde begreep hij.

Ze moesten nog een tijd door de stad rijden. De chauffeur zette hen af op een brede allee. Alsmaar rechtuit, gebaarde hij. In de verte zag Leonard een groot loederlijk gebouw, dat zou het dan wel zijn.

Op een klein terras waar nog een paar plaatsen vrij waren, bestelden ze koffie. Marja viste een handtasje uit haar koffer. Haar gordeltje en een stuk maandverband stopte ze er snel in. Met het tasje aan haar arm liep ze naar toilet. Hij keek haar na, het tasje slingerde. Binnen kon hij haar niet goed volgen omdat de caféruit te veel spiegelde. Dit was dus Milaan. Hier Milaan, u luistert naar uw correspondent in Milaan. Uw correspondent, die kerels hadden altijd de behoefte zich tot publiek eigendom te maken. Toch kreeg je als je naar zo'n vent luisterde, meer een indruk van de stad dan nu je er zelf inzat. Zie maar dat je ‘de onvergetelijke indruk’ van de folders ergens vindt. Hij zou zich alleen het plaveisel blijven herinneren. Die grote steenplaten had hij nog nooit gezien. Misschien ook wel trouwens, maar het was het enige dat hem opviel. Hij zat hier wel voor gek met die regenjas.

Wat zouden ze thuis van hem denken? Zouden ze verwachten dat hij iets van zich liet horen? Zijn moeder, zijn vader, hij kon ze voor zich zien. Wat zouden ze zeggen? Zijn vader was niet thuis op het ogenblik, natuurlijk niet. Dat was het

probleem ontwijken. Thuis of niet thuis, ruzie over de koffie, de verkeerd geparkeerde wagen (natuurlijk de auto), het deed er allemaal niet toe. Wat hadden ze over hem gezegd? Verzwegen ze hem? Best mogelijk. Ze hadden het maar te nemen, dat waar ze weigerden over te praten. Gesteld natuurlijk, enzovoort. Zo ging hij in een kringetje rond. Hij voelde zich niet op zijn gemak, op een triestige manier was hij zenuwachtig. Hij zou van alles stuk willen slaan om het kraken en rinkelen te horen. Krachten lagen opgezameld in zijn armspieren. Het onderdrukken vertraagde je bewegingen. Je voelt je machteloos. Hij was somber. Niet somber omdat hij machteloos was. Zijn machteloosheid kwam juist uit zijn stemming voort. Het had geen zin je ertegen te verzetten. Je kon niet tegen jezelf op. Om je heen, langs je heen voltrokken zich dingen, au fond had je niets met al het tastbare buiten je te maken. Je eigen reacties waren je enige realiteit. Op een of andere manier was het of hij bedreigd werd. Je kon toch godverdomme wel zomaar somber zijn.

De ober, een jongetje met een wit jasje, kwam langs. Leonard riep hem en betaalde. Als hij die jongen een dreun gaf - Hij perste zijn armen tegen zich aan. De ober was al een paar meter verder. Hij moest iets doen; lopen, armen zwaaien, om zijn as draaien.

‘Hè, hè,’ Marja wilde weer gaan zitten.

‘Kom op, we gaan.’

‘Maar m'n koffie staat er nog.’

‘Drink 'm dan meteen op.’ Hij ging al vooruit. Hij liet de koffer slingeren, dat voelde je tenminste in je armen.

‘Waarom heb je zo'n haast?’ vroeg Marja.

Hij maakte vaagweg een gebaar.

Pas in het station kwam het uit dat Marja geen geld meer bij zich had. Ze moest het in de tent hebben achtergelaten. Ze zakte huilend op haar koffer, ze liet zich volkomen gaan. Het was niet alleen om het geld, de pijn in haar buik was erger geworden.

‘Er helpt niets tegen, dat is het ellendige. Weet je, m'n moeder heeft 't ook. Eerst zei de dokter dat het beter werd als ze eenmaal getrouwd was. Toen als ze een kind had gekregen. Ze heeft het nog steeds. Ik zeur, hè?’

‘Laten we nou niet al te zielig gaan doen,’ hij meende het anders, hij had medelijden met haar, hij zat er tot zijn strot toe mee vol, een duif, een doffer met kropziekte. Hij veegde haar gezicht af en trok haar, met zijn hand onder haar oksel, overeind. Dat je hier naar verlangde, teder zijn, strelen (gestreeld worden); ze was onmogelijk lief. Ze gingen samen op een bank in de hal zitten. Marja kroop tegen hem aan. Ze rilde, het leek of ze koorts had. Je schroefde je bezorgdheid op. Van het geld uit de gevangenis dat Leonard bij zich had, kocht hij een kaartje voor Marja. Hij hield zelfs nog wat over, genoeg in ieder geval om onderweg wat brood te kunnen kopen. ‘Zo dramatisch hoef je het niet te zien, hoor. Als ik een goeie lift krijg ben ik eerder in Bern dan jij.’

Een half uur later zat ze in de trein. Natuurlijk keek hij haar zo lang mogelijk na, voor hij zo hard hij kon het station uitrende. Jezus wat een afstand nog. Een vlucht zonder reden, alleen om iets te doen. Ze hoorde bij hem, bij zou haar terugzien. Plotseling werd hij achtervolgd. Hij keek om. Een controleur zat hem op de hielen. Zijn weg werd versperd

door een man en een vrouw die een rieten mand tussen zich in droegen. Hij kon ze niet ontwijken. Gelukkig liet de man bijtijds het hengsel schieten. Leonard schoot tussen hen door, holde een van de poorten uit. Het was druk. Hem vonden ze niet meer.

Het kostte hem uren: lopen, vragen, zoeken, lopen, eer hij uit de stad raakte. Gelukkig scheen de zon nog. Zo lang het maar licht bleef, had je een goede kans een lift te krijgen. Als het eenmaal donker werd, lukte het niet zo vlot. Hij had het trouwens allemaal van horen zeggen. Vroeger had hij niet vaak gelift, zijn vader was er tegen: ‘Onnodige bedelarij.’ Dit was eigenlijk de eerste keer, net als met Marja. Allemaal door dat jaar zitten.

Echt lekker ging het niet, met een aantal kleine liften bereikte hij uiteindelijk bijna de Zwitserse grens. Het laatste stuk, door Chiasso, moest hij lopen. Eenmaal in Zwitserland, ze wilden zijn paspoort zelfs zien, kwam er weer een eind. Dat was het ergste, in een plaats afgezet worden. Het ging moeilijker dan in Italië overigens. Voorlopig stopte geen Zwitser voor hem. Een Japanner in een klein Zweeds wagentje pikte hem op. Hij was vrij spraakzaam, gaf Leonard sigaretten en dronk koffie met hem in Lugano waar hij zijn moest. ‘I am quite european, you see. I was born in London.’ Hij fronste zijn wenkbrauwen en keek Leonard aan, ‘I even never had any desire to see Japan.’

Ik verwijt hem toch niks, dacht Leonard. Waar maakte hij een probleem van? De man was ingenieur, Leonard vertelde dat hij chemie ging doen.

‘They are nice our mountains,’ zei de Japanner, eenmaal buiten het café, vlak voor hij afscheid van Leonard nam, ‘I

call them our mountains because I am living here.'

'I see,' was het duidelijk dat hij hem begreep?

Een motor, een zware bromfiets meer, bracht Leonard tot Bellinzona. Bij zijn aankomst was het bijna donker. Een man in een sportwagen, die hem nog in de stad oppikte, zette hem na twee kilometer zonder uitleg weer op straat. Langs de kant van de weg lopend, probeerde Leonard een nieuwe lift te krijgen. Het lukte niet. Geen van de wagens, die steeds in groepen langsstoven, nam hem op.

In een bocht van de weg stond een half in puin gevallen schuur. Op een houten bord, bij de parkeerhaven, een paar meter verder, was een waarschuwing geplakt. Het was gevaarlijk zich ver in het bos te wagen. Geen verklaring.

'Pas op voor de roverhoofdman,' grinnikte Leonard. Hij liep om de schuur heen. Van de kant van de weg kon je er het beste in, daar was een stuk muur ingestort. Het werd nog koud. Waarom ging hij niet? Hij bleef besluiteloos staan 'Nou, ja of nee,' mompelde hij. Hij stak zijn hoofd naar binnen. Het stonk er in ieder geval niet. Dat was anders dan bij de bunkers in de duinen, die werden altijd als pisbak gebruikt. Na nog snel om zich heen gekeken te hebben, klom hij naar binnen. Als je ogen wat gewend waren kon je toch wel wat zien. Er zaten gaten in het dak. Op de stukken van de grond die wat licht kregen, zag hij gras. Alleen in de hoeken was het volkomen donker.

Leonard ging op zijn regenjas liggen. Hij voelde zich een beetje misselijk omdat hij niet gegeten had. Er kwam weer een stel auto's aan, je hoorde ze van ver.

Buiten kraakten een paar takken. Hij schrok, hij keek gespannen in de richting van het geluid. Of je door een muur

heen kon kijken. Je kon verwachten dat er wat kraakte in een bos. Toch was het beter misschien om in een hoek te gaan liggen. Hij kroop zo zacht mogelijk uit zijn lichtplek weg. Hij zette zijn hand per ongeluk op een steen. Zijn pols zwikte om. Hij nam het ding mee, zijn vingers eromheen gesloten kroop hij verder. De auto's passeerden, een maakte veel lawaai en één claxonneerde. Het kon ook dezelfde zijn. De lichtbundels van de koplampen flitsten telkens door de schuur. Achterin lag een houten stellage, veel balken waren gebroken. Het geluid nam nog snel af. Geen gekraak meer, er ritselde iets. Een beest natuurlijk, een egeltje alleen kan al ritselen als een gek. Wie ritselt er nou als een gek. Hij klemde de steen steviger vast. Ze zouden hem hier nooit vinden. Wie zou hem ook zoeken? Geen aanstellerij. Hij rilde, het was behoorlijk kil geworden. Straks ging hij nog klappertanden. Hij moest de steen goed vasthouden. Ondanks de kou zweette hij, maar anders dan vanmiddag, zijn handen waren klam. Hij hield het gat in de muur goed in de gaten. Er was toch geen andere ingang? Hij had 'm niet gezien. ‘Niet bang zijn jongen,’ jezelf kleineren hielp niet altijd, het kon ook omgekeerd werken. Leonard sliep niet, hij wilde niet, soms zonk hij ondanks zichzelf even weg. Hij schrok weer op, pijnlijk is dat, wakker flitsen op die manier. Je wordt er steeds zenuwachtiger van.

's Morgens ging hij vroeg weg. Hij voelde zich smerig. Op zijn kleren zaten vlekken, vuil van de grond. Hij kon ze er niet afkrijgen. Na een uur lopen, niemand stopte, kwam hij in een dorp. In een café wisselde hij zijn lires om. Hij nam een paar stukken koek. Marja had hem de naam van het hotel in Bern gegeven. De man achter de tapkast vroeg het

nummer voor hem aan.

‘Kom in godsnaam zo gauw mogelijk.’

‘Ik hoop dat het lukt.’

Aan hem lag het niet. De enige lift die hij 's morgens kreeg bracht hem vijf kilometer verder. Je gaat over je hele lichaam beven als je niet geslapen hebt. Lag het toch aan hem? Hij zag er uit, natuurlijk nam geen kip hem mee. Maar hij moest, hij kreeg hoofdpijn van de zon. 's Middags viel hij op een berghelling in slaap.

Het was behoorlijk laat toen hij weer langs de weg stond. Ik verzet geen stap meer hield hij zichzelf voor. Een Mercedes kwam achteruit terug rijden en stopte bij hem. Hij maakte een liftgebaar. Voorin zaten een man en een meisje. Ze praatten met elkaar. De man schudde zijn hoofd en trok op.

Aan het eind van weer een groep wagens, bijna los ervan, kwam een Nederlandse eend aanrijden. Er waren al zoveel Hollanders gepasseerd. Leonard stak zijn duim op. De eend stopte praktisch aan zijn voeten.

IX

Niet hier. Bij haar thuis, voor de deur zou het gebeuren. Hij is omgelopen. Het is te laat om Henri tegen te houden. Hij is aan zijn kant ingestapt.

Hij gooide het portier dicht. ‘Denk om de veiligheidsknip,’ zei de man achter het stuur.

Leonard kende de eend wel. Die knip was vrij overbodig. Als de vent er nou op stond. Hij tikte het ding omlaag. De wagen schoof schuin over de weg, zwenkte weer terug.

Wat rijdt die kerel gek, dacht Leonard, hij zal toch niet gezopen hebben. Je hebt van die lui die zich moed indrinken voor ze de bergen ingaan. Ongerust boog hij naar voren. Hij wilde het wel eens zien.

Hij smakte naar achteren, hij werd naar de bank getrokken. Onmogelijk - hij was niet gek. Hij was doodsbang. Hij zou geen woord kunnen uitbrengen. Angst en schaamte waren het waardoor hij het benauwd kreeg. Het was als kramp maar zonder pijn, een verlamming. Hij moest lucht hebben. Wat dacht hij? Hij moest godverdomme kunnen denken.

Henri heeft het gemerkt, dacht ze, daarom liet hij het stuur glippen. Dat joch, ze voelde niets, alleen maar dat ze het koud had en steeds kouder kreeg. Het was niet waar. Ze was niet blij geweest met Frits z'n dood. Ze had Henri voorgelogen. Ze wilde Henri sparen, die zou nooit toegeven dat hij jaloers was. Maar Frits was geen schoft geweest. Ging ze zich al dat geklets tenslotte nog aantrekken. Ze kon niets doen. Hij zat doodkalm achterin. Hoe het gebeurde ging haar niet aan. Maar hij zou ook kapot gereden worden. Ze had toch zeker het recht hem te haten. Het leek of ze er niet toe in staat was. Ze was zo koud geworden dat ze totaal niets meer voelde. Ze was ingevroren in een ijsberg. Ze dreef in zee. Als een ijsbeer op de schots zou klimmen om te rusten zou hij haar hoofd vinden zoals het boven het ijs uitstak. Hij zou er aan snuffelen, likken - Belachelijk, waanzin, ze was niet gek. Dat joch in, bij hen, in de auto. Niet lachen. Ze was niet verbaasd. Alleen verkild, verstard. Haar handen lagen op haar knieën. Ze zou ze niet kunnen optillen. Waarom was hij hier? Ze had hem krimpend van pijn, over het asfalt draaiend, kruipend, zullen terugzien. Zo, niets voelend, leek ze leeg. Als ze nu een ongeluk kregen en ze sloeg ergens tegen aan zou ze een toon geven. Een korrelige toon, zoals een vermolmde tam-tam. Ze moest zich niet aanstellen, niet idioot doen. Geen ongeluk, dat kon niet, niet Henri ook nog.

Schuldgevoelens, ja wat. Of ze hem niet genoeg in de stront hadden gedrukt. Een dik jaar had hij er mee opgeknapt. Zij had hem nog een trap nagegeven met haar zielig doen. D'r trekkende bek, alle mensen medelijdend.

Het had hem maanden gescheeld.

Hij schoof over de bank tot hij haar in het spiegeltje te zien kreeg. Ze staarde strak voor zich uit.

> *Hij zat te draaien. Wilde hij doen alsof hij haar gezicht wel herkende maar niet wist waarvan? Hij was zich alles heel goed bewust. Hij had gezien hoe Frits er bij lag. Zij niet, zij had een shock.*

Ze zou hem toch wel herkend hebben? Wat dacht je. Juist dat onnatuurlijke stilzitten verraadde haar. Ze had niets in de gaten, kon hij haar even goed afloeren. Een heel rustige mond anders, niks geen getrek of gebeef. Dat was dus ook mooi show geweest. Daarom hield ze zich zo rustig. Ze wist dat ze goed fout zat. Dat had hij toen moeten weten. Had nog niks uitgemaakt, bewijs het maar eens. O, wat was het verschrikkelijk voor haar geweest. Hij hoorde die schoft van een officier nog. En pa met zijn bietekop, zijn verontwaardiging. Zo zielig had ze het anders niet. Ze maakte hem niet wijs dat die vent achter het stuur haar broer was. Ze had om haar man getreurd hoor.

Beseffen dat je er niks tegen kunt doen, die machteloosheid, daar word je dol van. Je zou haar toch. Dan ging haar plezier wel over. Zoals ze daar nou zat. Je hoefde

je handen maar om haar keel te leggen; flink drukken, je nagels nog in haar vel ook. Dan mocht ze met haar mond happen en bewegen omdat ze geen lucht kon krijgen. Je trok haar naar achteren tot ze niet verder kon. Tot je haar nekwervels in splinters drukte tegen de stang van het stoeltje. Handig die goedkope wagentjes, van alle gemakken voorzien. Je moest het zelf doen. Anders beleefde je er geen genoegen aan.

Als ze Marja eens zo grepen, terwijl ze hem vasthielden. Waarom zouden ze het doen? Wie zijn die ze? Hij moest dit stoppen.

De angst kwam plotseling. Dit kon zo niet doorgaan. Ze moest schreeuwen, huilen. Ze werd bedreigd. Ze zat met de moordenaar van Frits in een auto. Doodrustig was hij, of er nooit iets gebeurd was. Hij had haar leven proberen kapot te maken. Wat was hij nu weer met haar van plan? De ruimte was opgevuld met bedreigingen, als een luchtballon met gas. Hij zei ze niet. Ze waren er. Ze hield het niet meer uit. Ze wilde gillen, niet verder -
'Henri, stop in godsnaam.'

De weg liep juist naar beneden. Onderaan zag Henri een parkeerhaven, hij nam het gas wat terug en remde sterker. Hij wilde de wagen rustig laten uitrijden.

'Rij toch door,' zei Laura, opeens kalmer.

Hij trok weer op. In het spiegeltje had hij op de jongen gelet, die had geen beweging gemaakt. Laura zei niets meer, het was weer griezelig stil.

Dit was dus Versteeg. Henri probeerde zich te herinneren wat zijn vriend de advocaat hem verteld had, niet veel au fond. Dat het heus niet zo'n rotjongen was en dat hij waarschijnlijk wel zou gaan studeren.

Deze situatie was al te précair. En onmogelijk. Waarom onmogelijk? Wie kwam je niet tegen in Italië, Zwitserland, Oostenrijk? De kruidenier, de melkboer, de werkster en je baas, als je die had. Hij was bezig het toeval te excuseren. Was het goed dat die jongen bleef? Hij moest niet zo naar hem kijken. Tenslotte ging het rijden voor, zoëven maakte hij al een lelijke slip.

Voor Laura was het een confrontatie. Bijna een therapie, dacht Henri, als er maar geen verklaringen kwamen of ruzies. Dat waren dingen waar hij nooit tegen zou kunnen. Als hij dat wilde voorkomen moest hij zorgen dat die stilte verbroken werd. Maar niet met die korte zinnetjes van Laura, die accentueerden de geluidslacune alleen. Allons enfants. Hij sprak langzaam: ‘Iedereen is bang voor pijnlijke situaties.’

Ze schoten allebei rechtop, een succes. ‘Omdat je jezelf op zulke momenten niet kunt vertrouwen misschien.’ Henri hield op, hij had niet de lust het gecompliceerd te maken. Als het maar niet stil meer was. Hij begon over Zuid-Amerika. Laura alleen kende de voorgeschiedenis. De jongen niet, dat was onbelangrijk. Hij zou toch luisteren. Hij zou niet anders willen. Het gebied waar Henri had moeten werken was uitgestrekt geweest. Wegen waren er niet. Als je tenminste de enkele straten in het provinciale centrum waar hij geplaatst was niet meerekende. Na twee weken had hij begrepen dat hij weinig zou kunnen uitrichten. De mensen

ontbraken hem en veel kans ze een keer te krijgen was er niet. Om tenminste zijn hele gebied een keer gezien te hebben, had hij een helikopter aangevraagd. ‘t Werd een sportvliegtuigje, met piloot.’

‘Een hele piet,’ zei de jongen. Hij leunde achterover, hij haalde onrustig adem.

‘Ik had liever een helikopter gehad. Als ik ergens heen wilde, moesten eerst startbaantjes voor me gehakt worden. Het leger woedend. Ik had een vliegtuig aan de defensie onttrokken. Een piper cup nota bene. Drie maanden zat ik daar. Geen enkele Europeaan. Geen Zuid-amerikaan ook trouwens waar ik wat mee had kunnen praten. En ik kon niks doen. Ik barstte van de energie als een twintigjarige zonder meisje.’

Ik had het beter niet kunnen zeggen, realiseerde Henri zich. Geen problemen scheppen verder.

‘En ik kon niks doen. Ik werkte wel hard. Maar doen. Een houtzagerijtje laten uitbreiden door wat adviezen te geven. Een weg laten kappen. Er kwam wat ontginning langs. Maar ach. Ik was drie maanden alleen, toen kreeg ik verlof.’ Hij had stom gedaan. Geen zin in de trein, was hij naar de hoofdstad gevlogen. In de straten werd hij door alle ogen gebeten. Zijn rug was niet meer veilig. Hij vluchtte zijn hotel binnen. ‘Ze kijken naar je,’ zei hij in de spiegel. Hij zag zijn onderkaak bewegen. Domme spiertrekkingen.

‘Vanavond vergadering,’ toen draaide hij zich maar van de spiegel af. Ik wil er niet heen. Ze kijken allemaal. Ik kan niets tegen dat kijken doen. Ik laat het eten op mijn kamer komen. De telefoonstem van de man is ver af. Hij kan me niet bereiken, me niet zien. ‘Ja kamer 69 graag.’ Nu hoor

je hem niet meer. De hoorn ligt op de haak. Je hebt hem tot zwijgen gebracht. Het is stil. Zijn de kamers naast mij onbewoond. Nee, ze zitten natuurlijk beneden. Maar ik ga niet naar beneden. Ik moet naar die vergadering vanavond, ik moet mijn rapport verdedigen. Er is iemand op de gang. Ik wil geen mens zien. Het eten natuurlijk. Ja, ze kloppen. In de badkamer hoef ik niemand te zien. Met mijn rug tegen de deur van de badkamer. Daar hangt weer een spiegel. ‘Binnen.’ De deur gaat open. ‘Zet maar op tafel.’ Hij (zij, hebben ze hier diensters?) laat het bestek vallen. Nu zal alles wel staan. Ja, de deur, voorzichtig kijken. Eten. Ik moet er vanavond heen. Hoe kan dat als ik niemand durf te zien. ‘Je ging?’

Voor de auto komt moet ik weg zijn. Om acht uur komen ze me halen, denk ik. Waar is mijn horloge. Hé, waar is mijn horloge. Nee, vijf over half acht. Nu meteen maar. Als ze eens vroeger komen, ben ik er bij. Ik heb alles bij me. De gang is leeg. Er komt iemand de trap op. Niet kijken. Langs de muur er meteen voorbij. Nu niet door de voordeur, dat valt teveel op. Hier, nee daar de achteruitgang. In de schaduw blijven. Zo zien ze me niet. Alleen die verrekte map. Wie heeft er in godsnaam zo'n ding onder zijn arm. Geen kip. Met zo'n ding loop je voor joker. Aan alle kanten zwellen de mensen om je heen. Een joker. Eerst steken ze je neer met hun ogen. Dan hun voeten, grote gummen. De joker moet weggewist. De map aan de andere kant, dan zien ze hem niet meteen. Die bruine gezichten zijn nog het minst gevaarlijk. De witte, daar moet je voor oppassen. Toch moet ik erheen. Ik ga nu naar ze toe en ik weet dat ik niet durf. Ik kan straks niets zeggen. Ik voel mijn kaken

al stijf worden. Dan spijkeren hun ogen mijn mond nog dicht. Met hun ogen van lauw water. Heb ik zelf ook zulke ogen? Blauwig zijn ze, geloof ik. Ik heb in de spiegel gekeken, waarom heb ik daar nou niet op gelet. Ze willen mijn rapport. Ze gaan op me inpraten. Ik kan niets zeggen, dat weten ze. Maar zelfs mijn zwijgen gaan ze wurgen in verwijten. Terwijl ze mijn mond dichtkijken met gezichten van kom kom. En ik weet dat ik niets kan zeggen. Ik heb alles beter gedaan dan zij, maar hun ogen zijn gevaarlijker. Ik kan alleen maar kuchen, mijn tong bewegen in een been en cementen gevangenis, rochelen, slijm spugen op een zakdoek. Maar ik ben hier nooit verkouden geweest.

Er staan er twee voor het gebouw. Ze geven elkaar een hand. Waarom moeten ze elkaar een hand geven? Ze hebben samen in de auto gezeten. Pers is er niet. Voor de portier kun je het handjeschudden ook wel laten. Vieze kerel. Ik kan nooit goed naar hem kijken. Dat buikje dat door het shabby groen heenpuilt. Hoeveel regeringen heeft hij daar al staan vervetten en vervallen. Ik wil hem niet passeren. Hij zou me ook midden in me gezicht willen kijken. Had hij niet altijd vuile ogen. In ieder geval zit er vet onder zijn ogen. De vergadering. Ze zien me als ik daar naar binnen ga. Een meisje zoeken. Nee, geen meisje zoeken. Ze zeggen dat de meisjes hier ziek zijn. Wie zei dat? Of heb ik het gelezen? Vroeger in een boek of krantje dat gauw moest worden weggemoffeld als iemand binnenkwam. Ik zal de achteringang maar weer nemen. Op het laatst ken ik de achterdeur van elk hotel hier. Als ik ze weer terug zie moet ik mijn hand eerst even langs de post laten glijden als begroeting. De w.c. Gelukkig de w.c. Met de knip ervoor kan ik wach-

ten tot ik me rustig voel. Gekke achterdeur hier. Ik moest door de keuken. Niemand lette op me. De kok ging door. Maar toen de ober binnenkwam keek die uit de hoogte. Doen obers altijd. Ik zit hier goed. Zoeken zullen ze me hier niet. Maar als ze op de deur bonzen omdat ze er in moeten. Nee er zijn meer w.c.'s.

Wachten.

Er staan twee mannen bij de urinoirs. Ik hoor de straal kletteren; twee stralen? Ik kan ze niet verstaan. Hun stemmen zijn gelukkig niet opgeschroefd. Wat zeggen ze toch. Weer over het leger. De officieren zijn ontevreden. Dat wisten we al lang. Hier is ook niets veranderd lijkt het. Er is zeker even pauze. Straks begint de vergadering weer. Er komen er meer. Een rammelt aan mijn deur. Hij ziet toch dat het hier bezet is. Hij vraagt wie erop zit. Neem toch een ander. Ja, hij gaat hiernaast. Ze hebben het niet over mijn rapport. Ik kan ze niet goed verstaan. Zeker niet nou het er meer zijn. Twee gaan er weg. Of meer. Een nog over. En - nog een hiernaast. Nou is het kwart over negen. Ze moeten direct toch wel aan mijn rapport beginnen. Ik moet er bij zijn. Het zal nu wel gaan. Wat heeft die vent hiernaast een werk. Nee, hij gaat. Net of hij voelde wat ik dacht. De deur gaat open. Gadverdamme, hij trekt niet door. De deur hiernaast weer. O vergeten, hij trekt toch door. Wat kan mij het schelen of hij doortrekt?

'Quelqu'un se trouve malade?' Natuurlijk, hij ziet mijn deur ook. Is het die Fransman of die Belg?

'Peut-être la toilette ne marche pas.' Ze zijn samen. - Ja weg. Ik moet er nu heen. Eerst goed luisteren. Er is echt niemand meer. Wat ratelt zo'n knip.

Ze zitten natuurlijk in de grote zaal. Als ze boven waren geweest, hadden ze daar het toilet wel genomen. De deur. Ik moet naar binnen. Het is stil. Eerst even aan de deur luisteren. Nee. Als iemand me ziet, denkt hij dat ik spioneer. Zie je wel, alle ogen. Ik moet door de ogen heen. Kan ik mijn kaken bewegen? Ze zullen me niet aan het woord laten. Kijk, hoe ze naar me kijken. Ja, je horloge voorzitter. Vette Amerikaan, waarom heb je geen fototoestel op je buik. Ik zal praten ook al proberen ze mijn mond te snoeren.

'Well, it's never too late.' Een waar woord. 'We would like to hear something about your report.'

'Ze gaven me het woord.'

> Waarom houdt hij op? Was het soms de bedoeling dat hij er op inging? Kon die vent lang wachten. Hij gaf zich niet bloot. Ze wilden iets van hem, wat? Hij kon er niet achter komen. Er moest wat achter zitten, achter die verhalen. Hij keek wel uit dat hij niet stuk liep. Hij hield ze in de gaten. Het begon donker te worden. De man knipte zijn koplampen aan. Was hij nog rijkelijk laat mee. De meeste tegenliggers voerden al licht. Als ik zeg dat ik eruit wil, bedacht hij plotseling, zouden ze me laten gaan? Daar kwam die angst weer. Hoe had hij nog wat kunnen zeggen? Het klapte er ineens uit. Ze wilden hem in slaap sussen. Dan als hij geen argwaan meer had... geen angst. Als je daar aan toegeeft zet je jezelf pas goed voor lul. Dat gunde hij ze niet. Ze konden in elkaar donderen. Hij zou ze nooit vertrouwen. Hij had gemerkt wat hij aan ze had. Die vent of dat wijf, een pot nat. Ze

moesten het niet nog eens met hem proberen.

Het was weer stil. Henri zei niets meer. Ze had niet naar hem geluisterd. Zijn stem was een geruststelling geweest. Een geruis dat haar genoeg bezig hield om niet te hoeven nadenken. Het vertellen had hij voor haar gedaan. Hij stak een sigaret op. Als hij er aan trok werd zijn gezicht verlicht. Of hij rood was van woede.
Hoe leger, hoe meer schors, je jezelf voelt, hoe kouder het wordt. Een holle boom staat 's winters te gillen.

Hij was vier maal met Marja naar bed geweest. Hij had vier keer geneukt. Dat was het. Je verraadt niet hoe teder je was als je het zo vertelt. Hij dacht niet dat hij het ooit aan iemand zou zeggen. Hiervoor ja. Jaren had hij er over gepraat met de jongens. Ze maakten elkaar geil met onwaarschijnlijke verhalen. Plotseling was ze er, Marja. Nu kon hij nog tellen hoe vaak het was geweest. Over een tijd zou dat niet meer mogelijk zijn.

‘Na weer drie maanden kreeg ik opnieuw verlof.’

Die vent begon weer. Leonard schrok ervan. Hij had zichzelf mooi lekker zitten maken. Hij had zijn kop bij de toestand van het ogenblik te houden. Hoe kwam hij aan de kramp die opeens door zijn handen trok? Kwam het door het beven dat steeds erger werd?

‘Na weer drie maanden kreeg ik opnieuw verlof,’ had Henri gezegd. Het was veiliger als hij vertelde.

Die laatste avond was Frits als maar aan het woord. Uren reden ze rond.
Was dat wel een verhaal geweest?

‘Ik ging met de trein. Voor mij geen vliegtuig meer. Ik had m'n lesje geleerd.’

Bij het laatste station voor de hoofdstad, twee banen langs een perron, stond een militaire vrachtwagen over de rails. De trein ging niet verder. De passagiers stapten uit. Revolutie. Hier? Nee in de hoofdstad. Hier waren nog troepen van de regering. Henk liet zijn papieren aan een paar soldaten zien en werd bij de commandant gebracht.

De commandant zat in zijn oor te peuteren bij Henks entree. Hij legde uit dat hij zich bij een ander onderdeel moest voegen. Een kilometer of zestig verderop. Hij zou Henk meenemen. 's Avonds gingen ze, een schamele stoet. Tien vrachtwagens, twee stukken veldgeschut. Een uur later kwamen ze aan. De hoofdmacht was iets naar voren geschoven. Daar ging de colonne heen.

‘Over een paar uur vallen we hier wel op terug,’ voorspelde de commandant. ‘U kunt beter hier blijven.’ De wagens stopten voor een hotel. De commandant vorderde een kamer en vertrok. Midden in de nacht moest Henk vluchten. De revolutionairen waren op weg naar het stadje. Hij nam op goed geluk een beetje grote weg. Die zou de commandant van gisteren wel genomen hebben. Vroeg in de morgen, op een helling, passeerde een colonne van de tegenpartij hem. Hij zag er stoffig uit. De wagens reden zonder vaart te minderen verder. Een soldaat in de laatste wagen schoot op hem om zijn geweer te proberen. Een paar takjes van

het kreupelhout langs de weg werden afgerukt.

De volgende dag liet hij zich oppikken door een afdeling regeringstroepen. Een luitenant in een jeep met twee vrachtwagens. Na een dag rijden zei de luitenant hem dat hij uit moest stappen. Ze waren over de grens. ‘Die kant op,’ zei de luitenant en zwaaide met zijn arm naar de weg. De wagens keerden. Henk liep door in de aangewezen richting. Het gebied waar hij was afgezet, was droog. Bomen zag hij niet, wel waren er veel struiken. De weg die hij moest volgen was slecht bestraat, maar het was tenminste een echte weg. 's Middags ging hij liggen slapen in de schaduw van een grote struik. Hij had dorst, maar hij had niets bij zich. Tegen de slangen sneed hij een tak met gaffel van de struik. 's Avonds ging hij verder. Het werd koeler. Hij liep de hele nacht door. Laat in de morgen werd het te heet. Hij kon zijn mond niet meer vochtig krijgen. Een slang kroop langs de kant van de weg. Het was niet nodig het beest aan te vallen maar hij wilde zijn stok eens proberen. Hij zette de gaffel niet goed. Midden op de rug. De stok vasthoudend deed hij een stap terug. Hij stond nu gebogen, met gestrekte armen duwde hij de vork vaster in de grond. De slang kon hem niet bereiken. Hij liet de stok staan. Tien meter verder, bij een kleine struik, viel hij op zijn knieën. Over de grond loerde hij naar de slang. De buik van het beest was in de grond gedrukt, het dier beet in de stok. Henk lachte vanuit zijn maag en probeerde lokgeluidjes te maken. Maar zijn mond was te droog.

‘'s Middags werd ik meegenomen door een man in een grote auto.’

‘En de slang?’ vroeg de jongen.

Geeft hij daar antwoord op? Hij had het gevoel dat hij nu pas iets te weten zou komen. De man had zichzelf blootgegeven. Ging hij nog verder? Die slang was belangrijk. Uren had hij in de hete zon liggen kronkelen zonder in staat te zijn zich los te wrikken.

‘Ik heb er niet meer aan gedacht.’

Het kwam voor Laura niet onverwacht. Frits had die andere wagen aangelokt, uitgedaagd. Dat dit dan gebeuren zou, was te verwachten. Uitgaan, dat ze zo stom was geweest dat loeder nog één keer te vertrouwen. Of hij ooit zijn woord gehouden had. Als hij maar pesten, treiteren, besodemieteren kon. Kleineren: ‘Uitgaan? Durf jij je met die miezerige tietjes buiten te vertonen.’
Het kwam niet onverwacht. Ze had kunnen voorspellen dat dit hem een keer zou gebeuren.
Probeer het nou nog maar. ‘Ik rij je rond,’ had hij gezegd, ‘tot je niet meer weet waar je bent. Dan flikker ik je eruit op een bospad. Zie maar dat je terugkomt, want dat doe je.’
Hij had die andere wagen aangelokt. Die stomme zwenking, sta maar op je recht. Maar zij wilde niet. Alleen hij. De wagen werd aan zijn kant opengeslagen. IJzer scheurt als papier maar het blijft in één vorm staan. Laura zag het toen ze van achteren werd opgelicht. Ze vloog naar voren. Ze kwam te laat met haar arm - Ze had geen pijn. Frits gilde, hij vloekte ook en schold natuurlijk. Hij stond buiten. Een jongen tegenover hem. Zo'n jon-

gen, nee daar kan je niet tegen op. Laat hem maar slaan, slaan, trappen, dat je nooit overeind komt. Schoft. Liederlijke ploertige schoft. Ik zal achter je kist aandansen. Het was donker. Als de koplampen nog maar licht gaven, kon ze hem zien liggen.

Het was nu volkomen duister in de auto. Als er geen tegenliggers aankwamen kon hij de man voor zich niet zien. Er klonk een stem van achter het stuur: ‘Waar ga je heen?’

‘Naar Bern.’

‘Naar familie?’

‘Nee, naar mijn meisje.’ Leonard antwoordde automatisch. Op een of andere manier had de man recht op hem. Hij kon niet begrijpen waarom. Hij zou hem alles vertellen, alsof het zijn plicht was.

De eend reed langzamer. Ze gingen door een dorp. Hier was meer licht. De man stopte.

Leonard voelde verraad, wilde hij hem nu toch lossen? Hij keek naar buiten. Ze stonden voor een station.

‘Wij gaan maar tot even voorbij de Gotthard,’ zei de man. ‘Je hebt zeker geen geld?’

‘Nee.’

‘Dit is genoeg voor Bern.’

Hij nam de biljetten automatisch aan.

Ze was uitgeput. Ze hoorde het portier opengaan.
De jongen stapte uit.
‘Je hebt Frits geslagen?’ vroeg ze.

‘Je hebt Frits geslagen?’

Hij was al buiten. Hij klemde het geld in zijn hand. Ze wisten het dus toch.
Hij rende naar de ingang.

Laura trok het portier dicht. Ze keek opzij naar Henri. Die ontweek haar. Hij schakelde, ze waren zo buiten het dorp.

Was dat alles? vroeg ze zich af. Het was een vraag die je alleen stelt als je moe bent, daar mocht je niet aan toegeven, vond ze.

'Soms ben je het gas geven beu,' zei Henri. 'Grote wagens hebben handgas. Dat is makkelijk op de grote wegen. Heeft je voet even rust.' Laura leunde tegen hem aan. Maar zo lag ze niet prettig. Ze zweefden. Een grote Amerikaanse helikopter had hen van de grond gelicht. Ze had niet eens gemerkt hoe. Ze hoefden niets meer te doen. Ze werden over de bergen heen gedragen.

Leonard stond voor het loket. Het meisje achter het glas boog zich naar voren. Het was moeilijk voor haar om zich verstaanbaar te maken door het glas met de spreekgaatjes. Hij liet het geld van de rechter- in de linkerhand glijden, en weer terug.

'Sie wünschen?' vroeg het meisje.

Hij was niet ver van de Gotthard. De trein moest door de tunnel. Als hij een vliegtuig had kon hij hen inhalen en boven hen vliegen, zien hoe ze de pas namen. Een helikopter. Dat zou pas prachtig zijn. Een helikopter boven de St. Gotthard, had de berg een aureool; een nimbus, wat een woord. De biljetten waren opgevouwen. Hij liet ze los, ze dwarrelden niet. Hij kon ze makkelijk vangen.

'Sie wünschen?'